

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra občanského práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

ZÁSTAVNÍ PRÁVO DLE NOVÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU

Michaela Stýskalová

PLZEŇ

2014

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra občanského práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

ZÁSTAVNÍ PRÁVO DLE NOVÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU

Zpracovatel: Michaela Stýskalová (R09M0303P)

Studijní program: Právo a právní věda (M6805)

Studijní obor: Právo

Vedoucí práce: JUDr. Josef Pelech, Ph.D.

Pracoviště: Katedra občanského práva

PLZEŇ

2014

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Zástavní právo dle nového Občanského zákoníku“ zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Plzeň, listopad 2014

.....
Michaela Stýskalová

PODĚKOVÁNÍ

„Děkuji panu JUDr. Josefu Pelechovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a vstřícný přístup.“

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
Fakulta právnická
Akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Michaela STÝSKALOVÁ**
Osobní číslo: **R09M0303P**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Název tématu: **Zástavní právo dle nového občanského zákoníku**
Zadávací katedra: **Katedra občanského práva**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Úvod
2. Pojem zástavního práva
3. Historický vývoj na území České republiky
4. Současná úprava zástavního práva
5. Úprava dle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
6. Zhodnocení nové právní úpravy
7. Závěr

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

viz příloha

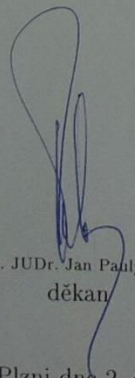
Vedoucí diplomové práce:

JUDr. Josef Pelech, Ph.D.

Katedra občanského práva

Datum zadání diplomové práce: **7. února 2013**

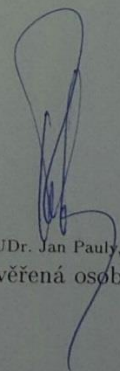
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2014**

Doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.
děkan

V Plzni dne 2. července 2013

Doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.
pověřená osoba

Obsah

Seznam použitých zkratk	9
1 Úvod	10
2 Pojem zástavního práva	12
2.1 Systematické zařazení zástavního práva	12
2.2 Definice základních pojmů	13
2.2.1 Zástavní věřitel	13
2.2.2 Zástavce	14
2.2.3 Zástavní dlužník	14
2.2.4 Dlužník	15
2.2.5 Zástava	15
2.3 Účel, funkce a podstata zástavního práva	16
2.4 Akcesorita a subsidiarita zástavního práva	18
3 Historický vývoj na území České republiky	20
3.1 Zástavní právo dle římského práva	20
3.2 Zástavní právo dle kodifikace městského práva	22
3.3 Úprava dle Všeobecného občanského zákoníku (ABGB) z r. 1811	23
3.4 Zákon č. 141/1950 Sb., tzv. střední občanský zákoník	26
3.5 Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, do 1. 1. 1992	31
3.6 Zákon č. 109/1964 Sb., hospodářský zákoník	34
3.7 Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník	34
3.8 Novelizace SOZ	35
3.8.1 Zákon č. 509/1991 Sb.	35
3.8.2 Zákon č. 165/1998 Sb.	38
3.8.3 Zákon č. 27/2000 Sb.	39
3.8.4 Zákon č. 367/2000 Sb.	39
3.8.5 Zákon č. 317/2001 Sb.	40
4 Úprava dle zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník k 31. 12. 2013	41
4.1 Zástavní právo obecně	41
4.2 Vznik zástavního práva	42
4.2.1 Vznik zástavního práva na základě smlouvy	42
4.2.2 Vznik zástavního práva na základě rozhodnutí	46
4.2.3 Vznik zástavního práva ze zákona	47
4.3 Změny v subjektech zástavního práva	48
4.3.1 Změna v osobě zástavního věřitele	48
4.3.2 Změna v osobě zástavního dlužníka	49
4.3.3 Změna v osobě dlužníka	50
4.4 Práva a povinnosti	51

4.5	Výkon zástavního práva.....	52
4.6	Zánik zástavního práva	56
4.7	Podzástavní právo	57
5	Úprava dle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.....	58
5.1	Zástavní právo obecně	58
5.2	Vznik zástavního práva.....	64
5.2.1	Vznik zástavního práva na základě smlouvy	64
5.2.2	Vznik zástavního práva na základě rozhodnutí.....	73
5.2.3	Vznik zástavního práva ze zákona	74
5.3	Změny v subjektech zástavního práva	74
5.4	Práva a povinnosti.....	74
5.5	Výkon zástavního práva.....	77
5.6	Zánik zástavního práva	82
5.7	Práva vlastníka při uvolnění zástavy.....	86
5.8	Záměna zástavního práva.....	87
5.9	Podzástavní právo	88
5.10	Zvláštní zákony	89
5.10.1	Zákon č. 13/1993 Sb., celní zákon	89
5.10.2	Zákon č. 114/1995 Sb., o vnitrozemské plavbě	90
5.10.3	Zákon č. 49/1997 Sb., o civilním letectví	90
5.10.4	Zákon č. 61/1952 Sb., o námořní plavbě	91
5.10.5	Zákon č. 56/2001 Sb., o podmínkách provozu na pozemních komunikacích.....	91
5.10.6	Zákon č. 280/2009 Sb., daňový řád	92
6	Zhodnocení nové právní úpravy	94
7	Závěr	99
	Resumé.....	101
	Seznam použité literatury, právních předpisů a jiných zdrojů.....	102
	Knihy	102
	Odborné články.....	103
	Internetové zdroje	104
	Použité právní předpisy	104
	Použitá soudní judikatura.....	105
	Jiné zdroje.....	106

Seznam použitých zkratk

ABGB	císařský patent č. 946/1811 Sb. z. n., Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch
ČR	Česká republika
DŘ	Zákon č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů
EŘ	Zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů
ObchZ	Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OSŘ	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
SOZ	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
SIOZ	Zákon č. 40/1964 Sb., občiansky zákonník, ve znění pozdějších předpisů
ZCL	Zákon č. 49/1997 Sb., o civilním letectví a o změně a doplnění zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů
ZNP	Zákon č. č. 61/2000 Sb., o námořní plavbě, ve znění pozdějších předpisů
ZPPVPK	Zákon č. 56/2001 Sb., o podmínkách provozu vozidel na pozemních komunikacích a o změně zákona č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla)
ZVD	Zákon č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách, ve znění pozdějších předpisů
ZVP	Zákon č. 114/1995 Sb., o vnitrozemské plavbě, ve znění pozdějších předpisů
ZZŘS	Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

1 Úvod

Téma zástavního práva představuje v praxi velmi frekventovanou problematiku, neboť je v praxi velmi často používáno. Uzavírání zástavních smluv je pravidelnou činností zejména při realizaci developerských projektů; s tímto typem smluv se však setká i značná část lidí ve svém běžném životě, když si pomocí hypotéky zajišťují bydlení pro sebe a svoji rodinu. Tímto se však využitelnost zástavního práva ani zdaleka nevyčerpává.

Zástavní právo představuje jeden z významných právních institutů a zároveň jeden z nejvíce využívaných nástrojů sloužících k zajištění dluhu. "*V praxi se poměrně často setkáme se situací, kdy do dvoustranného vztahu dlužník – věřitel vstupuje jako nová, tj. třetí strana zástavní dlužník, jehož majetkem má být zajištěna předmětná pohledávka. Vznikne tak pomyslný trojúhelník, kde na straně jedné je věřitel a na straně druhé (a třetí) dlužník a zástavní dlužník.*"¹ Zástavní právo má dlouhou historii, neboť bylo využíváno již v době římského práva.

Zástavní právo přináší velkou výhodu věřiteli zejména díky tomu, že od okamžiku svého vzniku nutí (motivuje) dlužníka k tomu, aby splnil svůj dluh tak, jak bylo ujednáno. Zástavní právo představuje poměrně spolehlivý zajišťovací instrument (zejména tzv. *hypotekární zástavní právo*, kdy je zástavou nemovitost²), na druhou stranu je třeba doplnit, že jeho efektivita je úměrně závislá na kvalitě právní úpravy.³ Zástavní právo může být přínosnější ve srovnání s některými jinými způsoby zajištění dluhu; na rozdíl např. od ručení, jehož efektivita je závislá na platební schopnosti dlužníka, je pro zástavní právo zásadní hodnota věci, k níž je zástavní právo zřizováno.

Rovněž je třeba říci, že uvedená efektivita záleží i na věci, ke které je zástavní právo zřízeno. Její hodnota musí být úměrná výši dluhu, který je příslušným právem zajišťován. V neposlední řadě má velký význam i pečlivé zpracování zástavní smlouvy, na jejímž základě má být zástavní právo zřízeno (jde-li o zástavní právo smluvní).

Diplomová práce obsahuje sedm kapitol včetně úvodu a závěru, v němž bude zástavní právo analyzováno a vyhodnoceno. Druhá kapitola pojednává o zástavním

¹ MAYER, J. *Akcesorita zástavního práva*. Bulletin advokacie, 2008, č. 12, s. 24.

² FIALA, J. *Nad další změnou v právní regulaci zástavního práva (záměry a realita)*, Ad Notam, 2001, č. 5-6, s. 93.

³ HENDRYCH, D. a kol. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, heslo "Zástavní právo".

právu na nejobecnější úrovni. Zde bude nejprve připomenuto systematické zařazení zástavního práva, které bude následováno definicí základních pojmů. Dále zde budou připomenuty základní funkce zástavního práva a rovněž jeho akcesorita a subsidiarita, které jsou pro tento institut typické.

Třetí kapitola obsahuje historický vývoj na území České republiky. Pozornost bude soustředěna nejprve na vývoj před rokem 1989 a dále pak na pozdější změny v právní úpravě. Větší prostor bude věnován podobě právní úpravy před nabytím účinnosti zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Tato právní úprava bude zkoumána k datu 31. 12. 2013, tedy k poslednímu dni účinnosti staré právní úpravy obsažené v zákoně č. 64/1964 Sb., občanský zákoník (SOZ).

Zatímco se čtvrtá kapitola bude zabývat zástavním právem podle dřívější právní úpravy, účelem páté kapitoly již bude rozbor regulace zástavního práva dle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který dne 1. 1. 2014 nabyl účinnosti. V této kapitole budou zdůrazněny zejména některé odlišnosti oproti dřívějšímu pojetí. Tato kapitola bude v rámci celého textu nejrozsáhlejší a bude představovat jeho hlavní část. Poté, co bude rozebráno zástavní právo podle dřívější i současné právní úpravy, bude přikročeno ke zhodnocení nové právní úpravy. Zde budou zdůrazněny některé hlavní rozdíly oproti její dřívější podobě a rovněž bude provedena stručná komparace se slovenským právem. V návaznosti na to pak bude zhodnoceno, zda lze změny, které zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (OZ) v souvislosti se zástavním právem přinesl, považovat za přínosné a zda budou pro praxi představovat krok kupředu či nikoliv.

V závěru budou shrnuty a zhodnoceny poznatky zástavního práva v podmínkách České republiky. Cílem práce bude rozebrat v základních rysech právní úpravu zástavního práva a jeho vývojové etapy, její aktuální podobu a zhodnotit, zda lze současné pojetí považovat za vyhovující a pro praxi přínosné. V diplomové práci pro naplnění cíle byla využita metoda analýzy dokumentů, syntézy a deskripce. Při zpracování byla využita odborná literatura věnována občanskému právu se zaměřením na právo zástavní, legislativní normy a důvodové zprávy vztahující se k zástavnímu právu.

2 Pojem zástavního práva

Účelem této kapitoly je představit zástavní právo v jeho základních rysech. V rámci tohoto prvotního výkladu bude nejprve přiblíženo systematické zařazení zástavního práva, tzn. jeho místo v českém právním řádu, resp. občanském zákoníku, kde se jeho právní úprava nachází.

Následně budou definovány některé základní pojmy, které se zástavním právem souvisí. Definování těchto pojmů v této části textu je nutné z hlediska jejich pozdějšího častého užívání v rámci dalšího textu, zejména bude připomenut rozdíl mezi dlužníkem, zástavním dlužníkem a zástavcem.

V další podkapitole bude pozornost soustředěna na účel, funkci (zajišťovací a uhrazovací) a podstatu zástavního práva. Tato podkapitola společně s následným zmíněním akcesority a subsidiarity zástavního práva nastíní hlavní specifika povahy zástavního práva, na která bude později navázáno v rámci podrobnějšího rozboru právní úpravy (dřívější i současné). V této části textu budou uvedené otázky rozebrány spíše stručně, neboť souvisí s konkrétními ustanoveními nového občanského zákoníku, které zástavní právo regulují. V souvislosti s nimi pak bude podán podrobnější výklad.

2.1 Systematické zařazení zástavního práva

Zástavní právo se řadí mezi tzv. *věcná práva* (k jejich povaze viz níže). V SOZ (zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník) bylo zástavní právo upraveno v § 152 - 174 SOZ. Právní úprava zástavního práva byla zařazena v rámci části druhé SOZ⁴, která upravovala věcná práva. V části druhé byla regulována následující problematika:

- Vlastnické právo (§ 123 - 135c SOZ)
- Spoluvlastnictví a společné jmění (§ 136 - 151 SOZ)
- Práva k cizím věcem (§ 151a - 151v)
- Zástavní a zadržovací právo (§ 152 - 180 SOZ)

V OZ (zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník) je právní úprava zástavního práva součástí části třetí⁵, kde jsou regulována absolutní majetková práva. Zde je obsažena právní úprava věcných práv (hlava II.⁶) a dědické právo (hlava III.). V rámci

⁴ § 123 - 180 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

⁵ § 976 - 1720 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

⁶ § 979 - 1474 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

právní úpravy věcných práv pak OZ obsahuje ustanovení, ve kterých jsou po obecných ustanoveních regulovány:

- Držba (§ 987 - 1010 OZ)
- Vlastnictví (§ 1011 - 1114 OZ)
- Spoluvlastnictví (§ 1115 - 1239 OZ)
- Věcná práva k cizím věcem (§ 1240 - 1399 OZ)
- Správa cizího majetku (§ 1400 - 1474 OZ)

Zástavní právo je pak regulováno v rámci věcných práv k cizím věcem spolu s právem stavby, věcnými břemeny a zadržovacím právem.

2.2 Definice základních pojmů

V souvislosti se zástavním právem existuje několik pojmů, které lze považovat za stěžejní. Jedná se zejména o subjekty, které v příslušných právních vztazích vystupují a kteří jsou zde v různém postavení, se kterými jsou spojena specifická práva a povinnosti. Kromě subjektů má pak zásadní význam i samotná zástava, k níž je předmětné zástavní právo zřizováno.

S ohledem na to, že v následujícím textu bude s jednotlivými níže uvedenými pojmy často operováno, je třeba je blíže definovat a přiblížit hlavní rysy jejich role v souvislosti se zástavním právem.

2.2.1 Zástavní věřitel

Jako věřitel je obecně označována ta ze stran závazkového právního vztahu, která je oprávněna požadovat splnění dluhu po straně dlužnické (dlužníkovi). Věřitelem může být fyzická osoba nebo právnická osoba (i stát). Věřitelem může být jak jediná osoba, tak i více osob. V případě, kdy se na věřitelské straně nachází více věřitelů, jedná se o společný závazek.⁷

Zástavní věřitel je zpravidla subjektem, který byl při vzniku zástavního práva nositelem zajišťované pohledávky (zřízením zástavního práva dochází k tomu, že z obligačního věřitele se stává věřitel zástavní⁸). Rovněž jím však může být osoba, na

⁷ HENDRYCH, D. a kol. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, heslo "Věřitel".

⁸ ELIÁŠ, K., HAVEL, B., BEZOUŠKA, P., ŠUSTROVÁ, D. *Občanské právo pro každého*. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 316.

kteřou příslušná zajišťovaná pohledávka přešla; např. děděním či jejím postoupením.⁹ V případě věřitele je třeba říci, že osoba zástavního věřitele je vždy totožná s osobou obligačního věřitele.¹⁰ Obdobné pravidlo však již u zástavního práva neplatí na straně dlužnické, kde se může jednat o rozdílné osoby (viz níže).

Zástavní věřitel je osoba, v jejíž prospěch působí uhrazovací funkce zástavního práva v případě nesplnění dluhu, který je zástavním právem zajištěn; v takovém případě je to zástavní věřitel, v jehož prospěch je zejména použit výtěžek z prodeje zástavy.

2.2.2 Zástavce

Zástavcem je vlastník zástavy, tedy osoba, jejíž vlastnické právo je případným nesplněním dluhu ohroženo. Ohledně osoby zástavce platí, že jí *"nemusí být za všech okolností jen dlužník, který osobně odpovídá za splnění závazku a zároveň jej věcně zajišťuje zástavou, jež mu patří, může jím být i někdo jiný, kdo již od počátku, ačkoliv není dlužníkem ze závazkového vztahu k věřiteli, dává v podobě zástavního práva věřiteli záruku, z níž se v případě potřeby může ve svém právu uspokojit. Zástavcem tak je osoba, která dala věc, právo či majetkovou hodnotu do zástavy. Tento zástavce svým vlastním právním úkonem v zástavní smlouvě s věřitelem bere na sebe uvedené riziko případného zpeněžení zástavy."*¹¹

2.2.3 Zástavní dlužník

Zatímco zástavce je definován jako osoba uzavírající se zástavním věřitelem zástavní smlouvu, zástavním dlužníkem je vlastník zástavy. Zástavce i zástavní dlužník jsou zpravidla táž osoba a velmi často je se zástavcem a zástavním dlužníkem totožný i dlužník osobní, nicméně toto neplatí vždy.

V některých případech může dojít k tomu, že vlastník věci z různých důvodů nemá informaci o tom, že věc v jeho vlastnictví je zatížena zástavním právem. K takovým situacím může dojít zejména tehdy, když zástavu nabývá od osoby, která mu existenci zástavního práva vázoucího na věci zatají, zástavní právo může být v některých případech zřízeno i bez vědomí jejího vlastníka.

⁹ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kolektiv. *Občanský zákoník I, II, 2.* vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 1077.

¹⁰ HENDRYCH, D. a kol. *Právní slovník.* 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, heslo "Věřitel".

¹¹ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kolektiv. *Občanský zákoník I, II, 2.* vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 1077.

S ohledem na výše uvedené lze v případě zamýšleného nabytí vlastnictví k věci doporučit prověření jejího právního stavu, a to zejména příslušných rejstříků. Toto je velmi vhodné zejména v případě koupě nemovitosti, kde je (prodávajícím neoznámená) existence zástavního práva, vázajícího na předmětné nemovitosti, značně nepříjemným překvapením. O tomto problému bude ještě podrobněji pojednáno níže.

2.2.4 Dlužník

Jako dlužník je označována ta ze stran závazkového právního vztahu, která je povinna splnit dluh, tj. poskytnout druhé straně (straně věřitelské, věřiteli) plnění specifické pro daný právní vztah. Dlužníkem může být fyzická osoba i právnická osoba (i stát) a stejně jako na straně věřitelské, i zde může vystupovat více osob (ne pouze jediný dlužník). Pokud na straně dlužnické vystupuje více dlužníků, jedná se o společný dluh.¹² Dlužník bývá nazýván rovněž osobním dlužníkem.

V případě dlužníka je u zástavního práva nutné odlišovat dlužníka od zástavce a od zástavního dlužníka. Osobní dlužník nese odpovědnost za splnění zajištěného dluhu, zatímco zástavce, resp. zástavní dlužník představuje subjekt, jehož majetek může vést k uspokojení zástavního věřitele ze zástavy. Zástavce, resp. zástavní dlužník je vlastníkem zástavy - zatímco dlužníkem je subjekt zavázaný z pohledávky, která je uvedeným zástavním právem zajištěna. Toto rozlišování je třeba dodržovat a nesměšovat pojmy dohromady.¹³

2.2.5 Zástava

Zástava představuje předmět zástavního práva; je tedy předmětem sloužícím zajištění dluhu, z něhož se může věřitel domáhat uspokojení své pohledávky v případě nesplnění dluhu řádně a včas.¹⁴

Obecně lze zástavu charakterizovat tak, že jí může být vše, pokud daný předmět splňuje požadavek převoditelnosti na jinou osobu a současně má majetkovou hodnotu. Zástava musí splňovat některé požadavky; musí být zpeněžitelná, převoditelná a musí

¹² HENDRYCH, D. a kol. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, heslo "Dlužník".

¹³ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kolektiv. *Občanský zákoník I, II, 2.* vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 1077.

¹⁴ HENDRYCH, D. a kol. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, heslo "Zástava".

mít majetkovou hodnotu. Zároveň nesmí povaha věci nebo zvláštní právní úprava výše uvedené dispozice se zástavou vylučovat.¹⁵

V OZ je definice způsobilé zástavy vymezena velmi široce, což souvisí i s rozšířením pojmu věci v právním smyslu.¹⁶

2.3 Účel, funkce a podstata zástavního práva

Účel zástavního práva byl vyjádřen v § 152 SOZ, podle kterého "*zástavní právo slouží k zajištění pohledávky pro případ, že dluh, který jí odpovídá, nebude včas splněn s tím, že v tomto případě lze dosáhnout uspokojení z výtěžku zpeněžení zástavy.*"¹⁷

Prostřednictvím zástavního práva je zajišťován dluh, čímž je věřitel zbaven rizika týkajícího se selhání dlužníka. Zástavní věřitel má možnost v případě existence zástavního práva dosáhnout zpeněžení zástavy bez souhlasu, resp. dokonce proti vůli jejího vlastníka, popř. nositele jiného oprávnění.¹⁸ Věřitel může tímto způsobem dosáhnout uspokojení své pohledávky i v případě, kdy dlužník není schopen či ochoten dluh, který je zástavním právem zajišťován, splnit.

Zajišťovací právo plní dvojí funkci. První z nich je funkce zajišťovací, druhou pak funkce uhrazovací. První z výše zmíněných se uplatní v "první fázi" existence zástavního práva, druhá pak následně.

Zajišťovací funkce spočívá v tom, že existence zástavního práva motivuje dlužníka k tomu, aby svůj dluh, který je zástavním právem zajištěn, řádně a včas splatil. V opačném případě se vystavuje nepříznivým následkům, které může zástavní věřitel díky zástavnímu právu uplatnit. Vychází se tedy z předpokladu, že se chce dlužník případnému zpeněžení zástavy vyhnout.

Uhrazovací funkce je realizována ve fázi, kdy dlužník svůj dluh řádně a včas nesplní. V takovém případě umožňuje zástavní právo zástavnímu věřiteli, aby byla zástava zpeněžena a aby byla z výtěžku jejího prodeje pohledávka zástavního věřitele uspokojena, a to navíc s výhodným pořadím pro zástavního věřitele.

¹⁵ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kolektiv. *Občanský zákoník I, II, 2.* vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 1083.

¹⁶ MAREK, R., JEŽEK, V. *Cenné papíry v novém občanském zákoníku. Komentář.* 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2013, s. 178.

¹⁷ § 152 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹⁸ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kolektiv. *Občanský zákoník I, II, 2.* vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 1076.

Je však třeba pamatovat na to, že stav, kdy není příslušný zajištěný dluh řádně a včas splněn, nevede k možnosti, aby vlastnické právo k zástavě mohlo přejít na něj. Zástavní věřitel je oprávněn pouze k tomu, aby podal návrh na zpeněžení zástavy, přičemž z výtěžku prodeje je následně uspokojena jeho pohledávka.¹⁹ V případě, že smluvní ujednání určovalo, aby v případě nesplnění dluhu řádně a včas mělo za následek přechod vlastnického práva na zástavního věřitele, jednalo by se o tzv. *propadnou zástavu*. Takové ujednání je zakázáno; toto platilo jak za účinnosti dřívější právní úpravy, stejně jako v podmínkách OZ. Propadná zástavy bude podrobněji zmíněna níže.

Povaha zástavního práva vychází ze skutečnosti, že se jedná o institut spadající do skupiny věcných práv. Pro věcná práva je typický *princip publicity*, který úzce souvisí s povahou věcných práv. Existence věcných práv, která působí proti všem (*erga omnes*), musí být seznatelná. Platí zde, že s uvedenou publicitou souvisí legitimační účinek opodstatňující domněnku podložení faktické moci nad věcí i moci právní, např. že držitel je vlastníkem věci. Pokud pak někdo tvrdí opak, dostává se do postavení žalobce. Jako žalobce pak musí tento opak nejen tvrdit, ale i dokazovat; je tudíž zatížen důkazním břemenem.²⁰ Aby mohl být v příslušném řízení úspěšný, musí toto důkazní břemeno unést.

Pokud jde o podstatu omezení vlastnického práva vlastníka zástavy, které zástavní právo představuje, jedná se o povinnost vlastníka zástavy strpět její prodej v řízení vedoucím k uspokojení zástavního věřitele. Tato povinnost vyplývá přímo z povahy zástavního práva. Zástavní dlužník zde nevyvíjí žádnou aktivní činnost, kterou by mohlo dojít k realizaci zástavního práva. Aktivní činnost zde musí vyvíjet věřitel, který v případě neplnění zajištěného dluhu podává návrh na zpeněžení zástavy.²¹

¹⁹ BAREŠOVÁ, E., BAUDYŠ, P. *Zákon o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem*. 4. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 495.

²⁰ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kolektiv. *Občanský zákoník I, II, 2*. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 1078.

²¹ BAREŠOVÁ, E., BAUDYŠ, P. *Zákon o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem*. 4. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 495.

2.4 Akcesorita a subsidiarita zástavního práva

Pro zástavní právo bylo v podmínkách dřívější právní úpravy charakteristické, že má *"povahu práva akcesorického, takže podle této povahy vznik a trvání zástavního práva je nerozlučně spjata s existencí zajišťované pohledávky."*²²

V novém občanském zákoníku lze dovést akcesorickou povahu zástavního práva z vícero ustanovení. Patří mezi ně např.:²³

- § 1309 OZ (akcesorita při zřízení zástavního práva)
- § 1376 OZ (akcesorita při zániku zajištěného dluhu)
- § 1880 - 1883 OZ (postoupení pohledávky)
- § 1888 odst. 2 a § 1990 odst. 2 OZ (převzetí dluhu)
- § 1892 odst. 3 OZ (přistoupení k dluhu)

Hovoříme-li o zástavním právu dle právní úpravy obsažené v novém občanském zákoníku, je akcesorita zástavního práva oproti dřívější právní úpravě oslabena. Nový občanský zákoník provedl v regulaci zástavního práva řadu změn, přičemž nyní již nelze hovořit v obecné rovině, neboť v některých ohledech lze sice u zástavního práva dle nové právní úpravy stále hovořit, v některých však nikoli.²⁴ Toto je patrné zejména v souvislosti se zánikem zástavního práva. Nový občanský zákoník sice v této souvislosti uvádí, že v případě zániku zajištěného dluhu zaniká i zástavní právo²⁵, z tohoto pravidla však existuje řada výjimek.²⁶ Tato problematika bude podrobněji rozebrána v rámci části zabývající se zánikem zástavního práva.

Subsidiární povaha zástavního práva pak spočívá ve skutečnosti, že se jedná *"o podpůrný zdroj uspokojení pohledávky věřitele, který se uplatní jen tehdy, jestliže pohledávka z hlavního závazkového vztahu nebyla dlužníkem dobrovolně splněna a ani nezanikla jiným způsobem."*²⁷ Zástavní právo tak nemůže být uplatňováno předčasně, na druhou stranu však poskytuje věřiteli určitou jistotu, že v případě, kdy dlužník

²² ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kolektiv. *Občanský zákoník I, II, 2.* vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 1077.

²³ BEZOUŠKA, P., PIECHOWICZOVÁ, L. *Nový občanský zákoník 2014 - nejdůležitější změny.* 1. vydání. Praha : ANAG, 2013, s. 275.

²⁴ SPÁČIL, J. a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). Komentář.* 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2013, s. 1060.

²⁵ § 1376 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²⁶ SPÁČIL, J. a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). Komentář.* 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2013, s. 1130.

²⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 4. 2013, sp. zn. 32 Cdo 2169/2011

nebude schopen či ochoten svůj dluh splácet, věřitel prostředky zapůjčené dlužníkovi neztratí.

3 Historický vývoj na území České republiky

V této kapitole bude přiblížen vývoj právní úpravy zástavního práva na území České republiky, a to od doby před rokem 1990 až po období předcházející datu nabytí účinnosti OZ. Zařazena bude rovněž podkapitola týkající se zástavního práva v římském právu. Tato část je koncipována jako historický exkurz, přičemž podrobnější přiblížení podoby regulace zástavního z doby bezprostředně předcházející účinnosti OZ bude blíže rozebráno v následující kapitole.

3.1 Zástavní právo dle římského práva

Zástavní právo, jakožto druh věcného práva k věci cizí, bylo a je užíváno věřiteli jako záruka k uspokojení své pohledávky. O pojmu věcná práva k věci cizí se v konečné podobě začíná hovořit ve středověkých římských školách. Věcná práva k věci cizí neboli *iura in re aliena* dávají oprávněnému možnost na danou věc působit obdobně jako u samotného vlastnictví s tím rozdílem, že je zde zvláště a obsahově přesně vymezeno jakým způsobem lze s věcí disponovat či na věc působit. Nemůžeme proto hovořit o právu všeobecném, jako u práva vlastnického, neboť je jeho obsah předem vymezen.²⁸

Vývoj římského zástavního práva byl dovršen až v závěru klasického období a rozhodující změny byly upraveny v pretorském právu. Zástava neboli věc zastavená byla věřiteli zárukou, že jeho pohledávka bude včas a řádně uspokojena. Římská literatura řadí zástavní právo, díky své povaze, nejen do vztahů vyplývajících z práv věcných, ale také z práv obligačních. V souvislosti s obligačním vztahem o zástavním právu pojednáváme jako o prostředku, který posiluje zajištění dané obligace. Nabízí se srovnání *institutu rukojemství* se zástavním právem, kde rukojemství je osobní zárukou obligačního vztahu, kdežto zástavní právo zárukou věcnou.²⁹ Rozlišujeme funkci zástavního práva v dvojím smyslu, a to *zajišťovací (pohledávka v tomto období ještě není splatnou)* a *uhrazovací (po splatnosti pohledávky)* neboli *realizační* funkci.³⁰

V období republiky byly rozeznávány dvě formy zajišťovací fáze zástavního práva. První forma tzv. *zástavní právo ruční* neboli *pignus*, se užívalo tak, že bylo nutné odevzdat věřiteli danou movitou věc, s tím, že ji věřitel mohl od chvíle vzniku

²⁸ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 1995, s. 190.

²⁹ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 1995, s. 202.

³⁰ BALÍK, S., BALÍK, S. ml. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 3. vydání. Plzeň : Aleš Čeněk, 2010, s. 181.

zástavního práva ovládat. Věřitel dosáhl prétorské držební ochrany prostřednictvím *interdikt*. Užití druhé formy zástavního práva vzešla ze vztahů vzniklých z pachtovních smluv a nazývala se tzv. *hypotékou*. Výhodou hypotéky, oproti zástavnímu právu ručnímu, byla možnost zajištění více pohledávek najednou. Hypotéky se u nemovitostí zapisovaly do veřejných pozemkových knih.³¹ Ochranným prostředkem byla tzv. *serviánská žaloba*, která umožňovala věřiteli žádat odevzdání zastavených věcí i vůči třetím osobám. Věřitel mohl získat zástavu pro sebe až ve chvíli nesplacení pohledávky. Závěrečná fáze, realizace zástavního práva, se mohla uskutečnit po nesplnění dospělé pohledávky. V římském právu záleželo zejména na dohodě stran, jakým způsobem budou uhrazovací funkci realizovat. Klasicky se užívalo dvojího způsobu tzv. *zástavy propadná (lex commissoria - věřitel si zastavenou věc ponechal)* nebo *zástavu prodal (pactum de distrahendo - věřitel se uspokojí z výtěžku)*, případný rozdíl tzv. *hyperochu* věřitel vrací dlužníkovi.³²

V římském civilním právu se také objevuje institut zvaný *fiducia (důvěra)*, který užívá dvě formy převodu vlastnického práva (fiduciární vlastnictví), a to *mancipaci a injurecessi*. Tento převod práva nebyl považován jako konečný, *fiduciář (věřitel)* se zavazuje *fiduciantovi (dlužníkovi)*, že bude věc remancipovat, při splnění pohledávky. Pokud fiduciář nepřevodil vlastnická práva zpět na fiducianta bylo možno žalovat pomocí *actione fiduciae*.³³

Díky akcesorické povaze je zástavní právo vždy spjato s obligací, kterou zabezpečuje, a také nemůže být převedeno na obligaci jinou. Zástavou mohla být každá zpeněžitelná věc včetně všeho, co k věci náleželo nebo přibýlo (např. naplavenina na pozemku blízko povodí řeky atd.). Zástavcem byl většinou vlastník věci, popř. *superficiář* či *emfyteuta*. Zástavní právo vznikalo dohodou zástavce a zástavního věřitele, později byla vyžadována i určitá úřední forma veřejné listiny, což bylo značnou výhodou přednosti zapsané zástavy. Zástavní právo mohlo vzniknout také přímo ze zákona, úředním rozhodnutím či magistrátským nařízením.³⁴ Zvláštní případ tzv. *podzástavního práva* vznikl, jestliže se zástavní věřitel rozhodl věc zastavit.

³¹ HRDINA, A. I., DOSTALÍK, P. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2010, s. 70.

³² SKŘEJPEK, M. *Římské soukromé právo. Systém a instituce*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2011, s. 154

³³ HRDINA, A. I., DOSTALÍK, P. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2010, s. 69.

³⁴ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha : C.H. Beck, 1995, s. 207.

Zánik zástavního práva byl určen zánikem zajištěné obligace, splnění zajištěné obligace (*exceptio doli* – pokud nejsou splněny všechny pohledávky, lze si předmět zástavy prozatím ponechat), zánik předmětu ruční zástavy nebo hypotéky, *confusio* (věřitel se stane vlastníkem zástavy), *remissio* (věřitel se vzdá zástavního práva), rovněž zaniklo zástavním prodejem věci při realizaci zástavního práva či tzv. *vydržením svobody vlastnického práva* (pokud byla zastavená věc v držbě po dobu deseti let v dobré víře, ovšem mimo osoby zástavce či dlužníka).³⁵

3.2 Zástavní právo dle kodifikace městského práva

Závazková práva v českých zemích a jejich propracovanější systém lze přičítat zejména městskému právu, které se inspirovalo římskoprávní systematikou. Obligace byly rozčleněny do třech skupin, a to na *kontrakty verbální* (slib), *kontrakty konsenzuální* (koupí, nájem, společenství a mandát) a *kontrakty reálné* (zápůjčka, půjčka, úschova a zástava). Platilo, že jakákoliv domluvená ujednání byla vymahatelná, kromě těch dohod, které byly právem zakázané (např. dluhy ze hry, vynucené závazky). Závazky byly středověkou právní úpravou zaručovány určitými právními akty, vedle toho ale byly poskytovány stranám závazkových vztahu různé formy ručení dle jejich vůle.³⁶

Jeden z nejčastějších způsobů zajištění závazku bylo tzv. *ručení jměním* (*majetkem*), které prošlo dlouhým vývojem a mělo řadu podob. Původně užívané ručení celým majetkem bez omezení bylo následně nahrazeno praktičtějším ručením konkrétní věcí tzv. *zástavou* (*pignus*), jež byla pro věřitele výhodnější zejména díky zřízení zástavy do zaplacení či na dobu určitou. Ručení za závazky můžeme tedy dělit na zástavu věcí *movitých* a věcí *nemovitých*. V prvním případě docházelo k předání věci dlužníkem věřiteli, pokud dluh nebyl splněn, přecházela věc do vlastnictví věřitele, tzv. *zástava propadná*. Věřitel nabyl práva zástavu prodat, tzv. *zástava prodejná*, dluh umořit z výtěžku a zbytek vyplatit dlužníkovi. V případě nedostatečné výše částky z prodeje zástavy k zaopatrění pohledávky, měl věřitel nárok žalovat dlužníka o doplacení rozdílu.³⁷

³⁵ SKŘEJPEK, M. *Římské soukromé právo. Systém a instituce*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2011, s. 157.

³⁶ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2. vydání. Plzeň : Aleš Čeněk, 2010, s. 165, 168.

³⁷ JÁNOŠÍKOVÁ, P., KNOLL, V., RUNDOVÁ, A. *Mezníky českých právních dějin*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2005, s. 73.

V rámci zástavy nemovité věci, původně tzv. *zástava s držbou*, přecházela nemovitost do vlastnictví věřitele, a to prostřednictvím kupní smlouvy s vedlejším ustanovením o případném navrácení nemovité věci při splnění povinnosti splacení dluhu. Tento tzv. *zpětný odkup* nemovitosti byl vymezen termínem, po jehož marném uplynutí neměl dlužník nárok domáhat se této zpětné koupě.³⁸ Později se nevyužívalo převodů vlastnictví nemovitosti, ale jen užívacího práva. V 16. století se začíná užívat nový druh zástavy nemovitosti, a to tzv. *hypotéka* neboli *zástava bez držby*, kdy se strany dohodnou a zástavu nechají formálně zaknihovat. Realizace připomínala soudní exekuci a probíhala za účasti úřadů. Institut *obranného listu*, který byl vystavován nejvyšším purkrabím, sloužil věřiteli jako nástroj k držbě nemovitého majetku do doby zaplacení dluhu.³⁹

Zástava soudní se užívala (*obstávka, stavuňka* neboli *arestace* dle Koldína) vůči ručitelům, kteří se zavázali k plnění závazku v případě nesplnění dlužníkem. Důležité bylo dodržování předepsaných pravidel, zejména starší obstávka měla přednost před mladší, pohledávky státu a krále vždy předcházely pohledávkám soukromým.⁴⁰

3.3 Úprava dle Všeobecného občanského zákoníku (ABGB) z r. 1811

Po necelých šedesáti letech od započetí přípravných prací byl dne 1. června 1811 patentem vyhlášen „*Všeobecný občanský zákoník pro veškeré německé země dědičné*“ neboli „*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der österreichischen Monarchie*“ (ABGB) a účinnosti nabyl dne 1. ledna 1812 s platností pro všechny země, které tvořily rakouské císařství, kromě Uher.⁴¹ Zákoník byl na svou dobu moderním a významným zákonodárným dílem a patřil vedle francouzského „*Code civil*“ a německého „*Bürgerliches Gesetzbuch für das Deutsche Reich*“ ke stěžejním civilním zákoníkům v Evropě. Zákoník byl všeobecný a výlučný, vztahoval se tedy na všechny obyvatele státu bez ohledu na jejich společenskou příslušnost a rušil předchozí právní úpravu občanských vztahů. Koncepce Všeobecného občanského zákoníku vycházela z římskoprávní učenosti a částečně z městských práv

³⁸ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2. vydání. Plzeň : Aleš Čeněk, 2010, s. 171.

³⁹ MALÝ, K. a kolektiv. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. vydání. Praha : Linde Praha a.s., 2003, s. 137.

⁴⁰ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2010, s. 172.

⁴¹ SCHELLEOVÁ, I., SCHELLE, K. *Civilní kodexy 1811 – 1950 - 1964*. 1. vydání. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 1993, s. 19.

Koldínova zákoníku, základem byla ovšem přirozenoprávní teorie. Zákoník byl členěn vedle úvodu do tří základních dílů, kde první z nich se týkal *práva osobního* (rodinné právo, manželství), díl druhý *práva k věcem a jejich právního rozdělení* (rozdělení věcí, věcná práva, dědické, obligační a zástavní právo) a poslední třetí díl obsahoval *společná ustanovení pro práva osobní a věcná* (utvrzení, změna a zrušení práv a závazků; promlčení či vydržení).⁴²

Hlava VI. druhého dílu ABGB pojednává v § 447 – 470 o právu zástavním, které sloužilo k zajištění oprávněných zájmů věřitele. Dlužník dával do zástavy určitou věc, ze které byl věřitel uspokojen v případě nesplnění dluhu. U zástavy movité věci, se věc dala do úschovy přímo věřiteli popř. třetí osobě (tzv. *ruční zástava*); naopak u nemovité věci vznikl právní poměr tzv. *hypotéka*, kde bylo zřízeno zástavní právo soudní spolu s uložením ověřené listiny.⁴³

Zákoník ABGB nejprve v § 447 upravuje pojem zástavního práva, „*jako věcné právo, které je propůjčeno věřiteli, aby dosáhl uspokojení z věci, nebude-li závazek v určitý čas splněn. Věc, k níž má věřitel toto právo, se nazývá vůbec zástava.*“⁴⁴ Pakliže byla zástava věcí movitou, nazývala se *ruční zástavou*, naopak pokud byla věcí nemovitou, nazývala se *hypotékou* či *zástavou pozemkovou*. Právním důvodem zástavního práva byla existence pohledávky, která byla založena na základě zákona, soudcovského výroku, smlouvy či na poslední vůli vlastníka. Mezi způsoby nabytí zástavního práva můžeme řadit *odevzdání hmotné věci* či *vklad nebo soudní uložení listin u nemovité věci*. Věřitel tím nabývá osobní právo k věci, nikoliv věcné právo na věc (§ 451 ABGB). *Symbolické odevzdání* se užívalo u zastavení movitých věcí, které nebylo možno předat z ruky do ruky, bylo zapotřebí řádného označení zástavy. Pokud nebylo možno vložit pohledávku do veřejných knih pro nedostatek formálnosti, věřitel se nechal zaznamenat a tím získal podmíněné zástavní právo. Institut tzv. *nadzástavy* dle § 454 umožňoval majiteli zástavy opětovné zastavení zástavy třetí osobě. Zástavní právo se rovněž vztahovalo na přírůstky i příslušenství zástavy.⁴⁵ Práva a povinnosti

⁴² JÁNOŠÍKOVÁ, P., KNOLL, V., RUNDOVÁ, A. *Mezníky českých právních dějin*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2005, s. 130, 131.

⁴³ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2010, s. 447.

⁴⁴ § 447 Obecného zákoníku občanského (ABGB), císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud. z 1. června 1811

⁴⁵ SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Občanské zákoníky*. 1. vydání. Ostrava : KEY Publishing s.r.o., 2012, s. 246.

zástavního věřitele byly děleny na dobu *před splatností* a *po splatnosti pohledávky*. Před splatností nesmí věřitel bez svolení zástavce zástavu užívat. V případě, že nebude věřitel po uplynutí určené doby uspokojen, určuje prodej zástavy formou dražby soud. Pokud je zástava nedostatečná k úhradě dluhu, je věřitel oprávněn žádat jinou přiměřenou zástavu na zástavci. Právo zástavní zaniká, ale pohledávka trvá v těchto případech: zastavená věc se zničí; věřitel se vzdá svého práva k ní; věřitel vrátí zástavu bez výhrad dlužníkovi. Zánik zástavního práva nastává také v případě, že zanikne dočasné právo zástavce k věci zastavené tzv. *projde čas* či splacením neboli *zapravením dluhu*.⁴⁶

Třetí díl „*společná ustanovení pro práva osobní a věcná*“ upravuje institut závazků, a také pro nás důležité způsoby zajištění závazků. Dvěma možnostmi jak zaručit splatnost dluhu byly *závazek třetí osoby za dlužníka* (převzetí dluhu se souhlasem věřitele, přistoupení k dluhu jako spoludlužník či rukojemství) či *zřízení zástavy*. Zástavní smlouvou zřizoval dlužník nebo třetí osoba za něj zástavní právo ke své věci, formou odevzdání movité věci či zapsání zástavy v zástavních knihách u nemovitosti. Smlouva je oboustranně závazná, přičemž věřitel je povinen *ruční zástavu* opatrovat a po uspokojení pohledávky věc vrátit zpět. Jedná-li se o *hypotéku*, je věřitel po uspokojení pohledávky povinen závazek z hypotekárních knih vymazat. Výminky a nedovolené vedlejší úmluvy, které se jsou v rozporu s povahou zástavní smlouvy, jsou neplatné.⁴⁷

Důvodem změny práv a závazků mohla být *novace* (změna důvodu či hlavního předmětu pohledávky), *narovnání*, *cesse* (převod závazku na věřitele), *poukázkou* (asignací) a *převzetí dluhu*. Zánikem práv a závazků bylo zpravidla splnění dluhu *placením, kompensací, vzdáním se, sjednocením, zkárou věci, smrtí a projitím času*.⁴⁸

Ke změnám Všeobecného občanského zákoníku v 19. století můžeme řadit zákon č. 103/1862 ř. z. o zrušení lenních vztahů, kterým byla odstraněna koncepce pozemkové vrchnostenské pravomoci a vázání selské půdy, tzv. *dělené vlastnictví*. V polovině 19. století se ze stabilního občanského práva začínají vydělovat nové obory,

⁴⁶ SCHELLEOVÁ, I., SCHELLE, K. *Civilní kodexy 1811 – 1950 - 1964*. 1. vydání. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 1993, s. 126.

⁴⁷ SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Občanské zákoníky*. 1. vydání. Ostrava : KEY Publishing s.r.o., 2012, s. 323.

⁴⁸ SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Občanské zákoníky*. 1. vydání. Ostrava : KEY Publishing s.r.o., 2012, s. 324 - 330.

a to obchodní (zák. č. 1/1863 ř. z., obchodní zákoník) a směnečné právo (zák. č. 51/1850 ř. z., směnečný řád).⁴⁹

Následné novely Všeobecného občanského zákoníku na počátku 20. století příliš nezasahovaly do jeho základní koncepce či obsahu. Císařské nařízení č. 276/1914 ř. z., tzv. *první částečná novela*, uvedlo v účinnost 73 paragrafů, které upravovaly zejména péči o osoby nesvéprávné, intestátní posloupnost nebo ustanovení o nezvěstnosti. Další císařská nařízení č. 208/1915 ř. z., tzv. *druhá částečná novela* a č. 69/1916 ř. z., upravovala např. ustanovení o obnově a úpravě hranic.⁵⁰ ABGB byl v novelizované podobě po první světové válce dne 28. října 1918 přijat recepční normou č. 11/1918 Sb. z. a n. do československého právního řádu a platil až do roku 1950.⁵¹

3.4 Zákon č. 141/1950 Sb., tzv. střední občanský zákoník

V poválečných letech 1945-1950 byla právní úprava občanského práva s ohledem na princip právní kontinuity a platnost zákonů předmnichovské republiky značně nepřehledná a roztržitá. Rakouský Všeobecný občanský zákoník z roku 1811 tak zůstával základním právním předpisem. Ministerstvo spravedlnosti dostalo ovšem v červenci roku 1948 zadání vypracovat osnovu občanského práva, a to do 1. září 1950.⁵²

Nová společenská a hospodářská situace státu vyžadovala vypracování občanského zákoníku na základech Ústavy 9. května. Vyhovující úpravou byl tedy v rámci tzv. *právníkové dvouletky* nově vzniklý občanský zákoník č. 141/1950 Sb. s účinností od 1. ledna 1951. Zákoník se členil do šesti částí, po úvodních ustanoveních a obecné části pojednával o právech věcných (§ 100 - 210), závazkových právech (§ 211 - 508) a právu dědickém (§ 509-561), následovala přechodná a závěrečná ustanovení.⁵³ Základem nového občanského práva nebyl nadále zájem jednotlivce, ale zdůrazňoval se zájem společnosti, příkladem se stalo vlastnictví

⁴⁹ SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Občanské zákoníky*. 1. vydání. Ostrava : KEY Publishing s.r.o., 2012, s. 17.

⁵⁰ JÁNOŠÍKOVÁ, P., KNOLL, V., RUNDOVÁ, A. *Mezníky českých právních dějin*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2005, s. 135, 131.

⁵¹ SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Občanské zákoníky*. 1. vydání. Ostrava : KEY Publishing s.r.o., 2012, s. 18.

⁵² JÁNOŠÍKOVÁ, P., KNOLL, V., RUNDOVÁ, A. *Mezníky českých právních dějin*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2005, s. 208.

⁵³ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2. vydání. Plzeň : Aleš Čeněk, 2010, s. 576.

socialistické (společenské) a zakotvuje se pojem tzv. *kolektivní vlastnictví*. Národní podniky, jakožto samostatně hospodařící jednotky vykazující samostatný zisk, obdržely majetek socialistického státu dle § 103 do tzv. *operativní správy*, při hospodaření a případné generaci majetku získávaly výhody pro stát nikoliv pro sebe.⁵⁴

Třetí část zákoníku *o věcných právech*, která upravovala zejména vlastnické právo, věcná břemena, zástavní a zadržovací právo, přinesla zásadní změny. Zákoník z roku 1950 rozeznával dle sovětského vzoru tři druhy vlastnictví, a to vlastnictví socialistické, soukromé a osobní. Socialistické vlastnictví, které mělo formu státní⁵⁵ nebo družstevní⁵⁶, požívalo zvýšené ochrany. Nadále neplatilo pojetí vlastnictví jako neomezeného právního panství, přičemž pojem vlastnické právo zákoník vůbec nedefinoval. Osobní či soukromé vlastnictví existovalo jen ve velmi omezených případech. Osobní vlastnictví, představovaly předměty sloužící k osobní a domácí spotřebě vlastníka, rodinné domy, úspory nabyté prací. Forma soukromého vlastnictví se týkala vlastnictví k tzv. *výrobním prostředkům*, jako například k půdě.⁵⁷

Právo zástavní bylo upraveno v hlavě desáté občanského zákoníku, uvedeno § 188⁵⁸, který pojednává o účelu a rozsahu zástavního práva. Zástavní právo slouží k zajištění pohledávky spolu s příslušenstvím pohledávky a vztahuje se tedy i na přírůstky a příslušenství zástavy (pokud se jedná o plody, tak pouze ty neoddělené). Ke vzniku zástavního práva je třeba písemné zástavní smlouvy o zastavení věci, pokud není jeho vznik spojen s jinými skutečnostmi. Při zajištění peněžité pohledávky, musí být pohledávka určena číselně. Pokud jde o zastavení věcí pozemkových a železničních, zapisuje se to do knih s nimi spojenými. Jde-li o věci nemovité, které se do těchto knih nezapisují, uloží se zástavní smlouva, označující zástavu a pohledávku, u příslušného soudu. Specifikem úpravy dle občanského zákoníku z roku 1950 je zastavení věci nemovité, které působí proti socialistickým právníkům osobám. Počíná od doby zapsání zástavního práva do pozemkové knihy, popř. uložením zástavní smlouvy u soudu. Je-li však smluvní stranou socialistická právní osoba, působí již

⁵⁴ JÁNOŠÍKOVÁ, P., KNOLL, V., RUNDOVÁ, A. *Meziny českých právních dějin*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2005, s. 210.

⁵⁵ Vymezeno v § 147-148 Ústavy 9. května – tzv. *obligatorní státní vlastnictví*

⁵⁶ Stát mohl svěřit družstvům část národního majetku do trvalého užívání.

⁵⁷ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2. vydání. Plzeň : Aleš Čeněk, 2010, s. 577, 578.

⁵⁸ Zákon č. 141/1950 Sb., občanského zákoníku

samo zastavení i proti jiným socialistickým právnickým osobám.⁵⁹ V případě zastavení věci *movitých* je třeba věc odevzdat zástavnímu věřiteli anebo věc řádně označit jako zastavenou. Druhou variantou je uschování věci po domluvě zástavce a zástavního věřitele u jiné osoby či uzamknutí věci na dohodnutém místě. V případě zastavení věci, která nemůže být užívána bez listiny rozeznávající tuto konkrétní věc od jiných, vyznačujeme její zastavení v této listině.⁶⁰ K zastavení pohledávky je třeba, aby o něm byl obeznámen dlužník této pohledávky, tzv. poddlužník. Pokud se jedná o věřitelství spjatým s vlastnictvím cenného papíru, řídí se zastavení ustanoveními o zastavení věci *movitých*. V případě zastavení movité věci cizí bez souhlasu vlastníka, vznikne právo zástavní, jen pokud jsou dány podmínky, za kterých se nabývá vlastnictví od nevlastníka, a to v případech uvedených v §154.⁶¹

Práva a povinnosti v souvislosti se zástavním právem můžeme dělit do dvou podskupin, a to *před splatností pohledávky* a *při splatnosti pohledávky*. U první z těchto dvou podskupin, upravené §§ 194 - 196, je zástavní věřitel povinen zástavu jemu svěřenou pečlivě opatrovat a má nárok na náhradu nákladů spojených s tímto závazkem. Na druhou stranu zástavce je povinen se zdržet všeho, čím by se zástava zhoršila k újmě zástavního věřitele. Ztratí-li zástava na ceně tak, že se zajištění pohledávky stane nedostatečným, může věřitel na dlužníkovi žádat, aby svůj dluh přiměřeně uplatnil. Dlužník se tomu může vyhnout, jestliže zajištění poměrně doplní. Druhá podskupina upravuje práva a povinnosti zástavního práva *při splatnosti pohledávky*. Jakmile je zajištěná pohledávka splatná a není uspokojena, může se zástavní věřitel domáhat uspokojení ze zástavy. Dokud má věřitel movitou zástavu v rukou, může se z ní domáhat uspokojení, i když je zajištěná pohledávka promlčena. Zástavu lze však vyplatit *splněním pohledávky* anebo *cenou zástavy*, je-li nižší než pohledávka. Věřitel, který je zapsán v podnikovém rejstříku, může požádat soud o prodej zástavy, byla-li mu movitá věc někým zastavena k zajištění pohledávky z jejich vzájemného hospodářského styku, aniž dlužníka žaluje. Věřitel zapsaný v podnikovém rejstříku může sám dát zástavu prodat ve veřejné dražbě, pokud šlo o zástavní právo a pohledávku, které vznikly ze vzájemného hospodářského styku a bylo-li zároveň písemně ujednáno možné uspokojení ze zástavy bez soudního řízení. Má-li zástava

⁵⁹ § 190 zákona č. 141/1950 Sb., občanského zákoníku

⁶⁰ § 191 zákona č. 141/1950 Sb., občanského zákoníku

⁶¹ Oprávněný držitel, který věci nabytí úředním výrokem, ve veřejné dražbě, za plat od obchodníka či komu byla věc svěřena

úředně stanovenou cenu, lze ji za tuto cenu prodat i jiným způsobem. O výkonu prodeje je věřitel povinen dlužníka bez zbytečného odkladu obeznámit.

Zanikne-li pohledávka anebo pomine-li její zajištění zástavním právem, je věřitel povinen vrátit zástavu nebo vydat listinu, podle které lze zapsat v knize pozemkové nebo železniční zánik zástavního práva. Jde-li o nemovitost, která není zapsaná v knihách, je nutno vyznačit, že zástavní právo zaniklo. Jestliže není zástavní právo zapsáno v knize ani u soudu uložena zástavní smlouva, je povinnost věřitele tuto zástavní smlouvu vydat.

Neplatnými úmluvami se zástavci ukládá více povinností, než zákon dovoluje. Zejména nelze smluvit, že dlužník nesmí zástavu nikdy vyplatit nebo že nesmí věc nemovitou zastavit někomu jinému, že zástava propadne věřiteli, jakmile se pohledávka stane splatnou a nebude uspokojena, také že věřitel může zástavu zpeněžit libovolným způsobem nebo že si ji může ponechat za libovolnou nebo napřed určenou cenu. Neplatná je také úmluva, že věřiteli náleží výnos ze zástavy. Naopak lze smluvit, že věřitel může užívat movité zástavy za přiměřený plat.

Institut zástavního práva vespolečného slouží k zajištění pohledávky, kterou lze zastavit nedílně i několika věcmi. Věřitel je pak oprávněn domáhat se uspokojení celé pohledávky nebo její části z kterékoli zástavy.

Právo nadzástavní se užívá v případech, kdy pohledávku zajištěnou zástavním právem k nemovitosti věřitel i bez souhlasu vlastníka nemovitosti zastaví svému věřiteli a tím vznikne k této nemovitosti právo nadzástavní. Zástavní právo k pohledávce se zapíše v knize pozemkové či železniční anebo se u soudu uloží listina o jejím zastavení. Ustanovení o tom, kdy zastavení pohledávky zajištěné zástavním právem k nemovitosti působí proti socialistickým osobám právnickým, platí obdobně, jako ustanovení o tom, kdy proti nim působí zastavení věci nemovité (viz § 190 odst. 2).

Zajištění závazků lze upravit *smlouvou zástavní* dle § 293 v hlavě čtrnácté občanského zákoníku. Pohledávka se zajišťuje zastavením věci nebo práva, což je ustanoveno v části o právech věcných. Pohledávka může být zajištěna také postupem pohledávek dlužníka nebo pohledávek třetí osoby. Ustanovení o neplatných úmluvách při smlouvě zástavní dle § 201 platí přiměřeně i zde. Závazek dát jistotu lze splnit

zejména zřízením zástavního práva anebo způsobilými rukojmími. Nikdo není povinen přijmout věc nebo právo jako jistotu do částky vyšší, než kolik činí *dvě třetiny odhadní ceny*. Vklady u peněžních ústavů a státní cenné papíry jsou způsobilou jistotou do celé své výše. Uznal-li někdo písemně, že zaplatí svůj dluh určený co do důvodu a rozsahu, má se za to, že dluh v době uznání trval. Při promlčeném dluhu má takové uznání tento právní následek, jen tehdy pokud ten, kdo dluh uzná, o promlčení předem věděl.⁶²

Mezi formy zániku závazků řadíme *úřední opatření; splnění; uložení do soudní úschovy; dohodu stran*, jako například zřízení nového závazku, narovnání nebo prominutí dluhu; *započtením; splynutím; nezaviněnou nemožnost splnění; úmrtím dlužníka či věřitele*, bylo-li splnění omezeno pouze na tyto osoby či *uplynutí doby*.⁶³

Úprava obligačního práva byla koncentrována na smluvní vztahy podniků, které měly ve společnosti převažovat a tím plnit úkoly jim svěřené státním plánem, tzv. *hospodářské smlouvy* dle § 212 zák. č. 141/1950 Sb. V pozdějších letech upravoval tyto specifické obligační vztahy podrobněji zákon č. 69/1958 Sb., o hospodářských vztazích mezi socialistickými organizacemi.⁶⁴

Tzv. *střední kodex*, občanský zákoník z roku 1950 porušoval základní zásadu rovnosti mezi subjekty, a to zejména z důvodu preference socialistických právnických osob. Účinností zákoníku byla prolomena zásada *superficies solo cedit*, dle níž je trvalá stavba součástí pozemku, což přispělo k chaosu v otázkách vlastnictví k nemovitostem a rovněž mělo souvislost s kolektivizací venkova. Nově nebyl při převodu vlastnického práva k nemovitostem, ke kterým byly od roku 1951 řazeny i stavby, vyžadován zápis do pozemkových knih či uložení listin u soudu. Vlastnické právo k věcem individuálně určeným bylo převáděno již smlouvou samotnou.⁶⁵ Zákoník neobsahoval ustanovení věnována právu osob, o občanství ani o regulování manželských a rodinných vztahů, rovněž se nezmiňuje o působnosti zákonů či o pracovní smlouvě.⁶⁶

⁶² § 293 - § 297 zákona č. 141/1950 Sb., občanského zákoníku

⁶³ SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Občanské zákoníky*. 1. vydání. Ostrava : KEY Publishing s.r.o., 2012, s. 466 – 468.

⁶⁴ JÁNOŠÍKOVÁ, P., KNOLL, V., RUNDOVÁ, A. *Mezníky českých právních dějin*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2005, s. 210.

⁶⁵ § 111 odst. 1 zákona č. 141/1950 Sb.: „*Vlastnictví k vecám jednotlivě určeným převádza sa už samotou zmluvou, ak nie je dohovorené inak alebo ak nevyplýva nič iné z osobitých predpisov.*“

⁶⁶ SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Občanské zákoníky*. 1. vydání. Ostrava : KEY Publishing s.r.o., 2012, s. 21.

Naopak zákoník obsahoval ustanovení dříve patřící do obchodního práva, a to úpravu prokury, nekalé soutěže, zasilatelské a nákladní smlouvy či cenné papíry.⁶⁷

Jako pozitivum přijetí tohoto občanského zákoníku považují sjednocení občanského práva, a tím odstranění dvojkolejnosti rakouských a uherských právních předpisů. Občanský zákoník doplňovaly i některé starší a později nové právní předpisy věnované různým specifickým občanskoprávním otázkám, nebyl proto zákoníkem výlučným. Spolu s novým trestním zákonem, trestním řádem, občanským soudním řádem, rodinným kodexem, úpravou správního práva a další legislativou splnila tzv. *právnícká dvouletka* funkci upevnění politické moci a systematicky likvidovala demokratická občanská práva, která se snažila být v českých zemích budována již od 17. století.

3.5 Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, do 1. 1. 1992

V souvislosti s přípravou a přijetím nové ústavy v roce 1960 se začalo vážně uvažovat také o vydání nového občanskoprávního kodexu, který měl za úkol kodifikovat pouze základní občanskoprávní vztahy. Pro úspěšné budování socialistické společnosti byly nutné zásadní změny právního systému, k tomu v polovině 60. let 20. století posloužily tři hlavní kodifikace, a to zákon č. 40/1964 Sb., *občanský zákoník*; zákon č. 109/1964 Sb., *hospodářský zákoník* a zákon č. 101/1963 Sb., *zákoník o mezinárodním obchodu*.

Občanské právo se zúžilo a omezilo předmět své úpravy na společenské, majetkové a osobní vztahy, vznikající v oblasti uspokojování osobních potřeb, kde subjekty tvořily organizace a občané, rovněž občané mezi sebou navzájem. Jinými slovy šlo o promítnutí plánovitého řízení hospodářství spolu s pečovatelskou rolí státu do každodenního života občanů.⁶⁸ Občanský zákoník administrativně omezoval princip privátní autonomie, a to zejména autonomii vlastníků a smluvní autonomii. Oslabil také další základní občanskoprávní úpravy jako princip plné náhrady, resp. nápravy jak majetkové, tak nemajetkové újmy nebo princip ochrany dobré víry. Bylo rovněž nutno legislativně upravit společenské vztahy v oblasti výroby, v manželství a rodině a v oblasti práce.

⁶⁷ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2. vydání. Plzeň : Aleš Čeněk, 2010, s. 578.

⁶⁸ SCHELLEOVÁ, I., SCHELLE, K. *Civilní kodexy 1811 – 1950 - 1964*. 1. vydání. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 1993, s. 32.

Občanský zákoník z roku 1964 upravoval pouze základní občanskoprávní vztahy, přičemž mnohá ustanovení občanského práva obsahovala ústava z roku 1960, a to ustanovení o právnických osobách, o základních právech a povinnostech občanů či ustanovení o vlastnictví.⁶⁹ V průběhu 60. let 20. století byly vydány další důležité právní normy obsahující specifické otázky občanského práva, a to zákon č. 41/1964 Sb., *zákon o hospodaření s byty*; zákon č. 52/1966 Sb., *zákon o osobním vlastnictví k bytům*; zákon č. 35/1965 Sb., *zákon autorský*; zákon č. 95/1963 Sb., *zákon o státním notářství a o řízení před státním notářstvím (notářský řád)* a další, které podléhaly v průběhu dalších desetiletí mnoha novelizacím. Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 32/1965 Sb., jakožto nejdůležitější prováděcí předpis k provedení občanského zákoníku, byla rovněž několikrát doplňována a novelizována.

Původní verze Občanského zákoníku z roku 1964 byla uvedena preambulí, poté následovaly *Zásady občanskoprávních vztahů* a osm částí s 524 paragrafy. Zásady občanskoprávních vztahů vyjadřovaly společenské základy československého občanského práva a stanovovaly základní práva a povinnosti jeho subjektů, rovněž sloužily jako interpretační pravidla a směrnice pro aplikaci všech ustanovení zákoníku. První část zákoníku obsahovala obecná ustanovení. Druhá část se věnovala socialistickému společenskému vlastnictví a osobnímu vlastnictví, byla zde začleněna ustanovení o ochraně držby, věcných břemenech či sousedských právech. Třetí část upravovala osobní užívání bytů, jiných obytných místností, místností nesloužících k bydlení a pozemků. Čtvrtá část obsahovala služby poskytované socialistickými organizacemi. Pátá část vymezila práva a povinnosti z jiných právních úkonů, což zahrnovalo občanskou výpomoc v podobě půjčky, a také smlouvy o přenechání bytu v rodinném domku, koupě, veřejná soutěž nebo darování. Část šestá obsahovala občanskoprávní odpovědnost, kde povinnost předcházet hrozícím škodám a nabytí neoprávněného majetkového prospěchu bylo upraveno v hlavě první a odpovědnost za způsobenou škodu v hlavě druhé, odpovědnost za neoprávněný majetkový prospěch v hlavě třetí. Sedmá část zákoníku kodifikovala dědické právo, a to nabývání dědictví, dědické tituly a potvrzení dědictví spolu s vypořádáním dědiců.⁷⁰ Závěrečná ustanovení upravovala některé společenské vztahy, „*kteří tehdejší zákonodárce považoval za*

⁶⁹ SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Občanské zákoníky*. 1. vydání. Ostrava : KEY Publishing s.r.o., 2012, s. 24.

⁷⁰ SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Občanské zákoníky*. 1. vydání. Ostrava : KEY Publishing s.r.o., 2012, s. 25.

*společensky nevýznamné a v socialistické společnosti jen dočasně přežívající pozůstatky buržoazního právního řádu, jednalo se zejména o soukromé vlastnictví.*⁷¹

Byla zde uvedena také úprava zástavního práva, poskytování věcných plnění a výkonů jednotlivými občany.

Zástavnímu právu dle zák. č. 40/1964 Sb. ve znění k 1. dubnu 1964 je věnováno ustanovení v osmé části zákoníku, a to v rámci závěrečných ustanovení. Hlava první pod názvem „Úprava jiných občanskoprávních vztahů“ obsahuje § 495, který má za úkol stručně vysvětlit pojem zástavní právo. Toto ustanovení stanovuje v první řadě vznik zástavního práva či věcného břemena ze zákona, které přechází s vlastnictvím věci na nabyvatele. Zástavní právo slouží k zajištění pohledávky a jejího příslušenství, vztahuje se na zástavu, její přírůstky a příslušenství. Uspokojení zajištěné pohledávky mohl věřitel požadovat až po splatnosti pohledávky. Vázlo-li zástavní právo společně a nerozdílně na několika zástavách, byl věřitel oprávněn požadovat uspokojení celé pohledávky nebo její části z kterékoliv z nich.⁷²

Dle § 506 zák. č. 40/1964 Sb. se ustanovením § 495 řídila práva a povinnosti ze zástavních práv vzniklých před 1. dubnem 1964, pokud nebyly upraveny zvláštními předpisy. Rovněž to platilo pro zástavní práva smluvní.⁷³

Občanský zákoník z roku 1964 zůstal hlavní občanskoprávní legislativní normou, ovšem jeho význam postupem času upadal, zejména díky nedostačujícímu vymezení osobních a majetkových vztahů, výrazným administrativním zásahům státu v oblasti vlastnictví a smluvní svobody, a také díky nevymezení řady důležitých institutů (jako např. vydržení, dražba či sousedská práva). Novela občanského zákoníku č. 131/1982 Sb. přinesla určitou nápravu, za to zavedla i některá represivní ustanovení postihující majetek občanů, kteří se rozhodli opustit republiku bez příslušného úředního rozhodnutí.⁷⁴

⁷¹ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2. vydání. Plzeň : Aleš Čeněk, 2010, s. 581.

⁷² SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Občanské zákoníky*. 1. vydání. Ostrava : KEY Publishing s.r.o., 2012, s. 535.

⁷³ SCHELLEOVÁ, I., SCHELLE, K. *Civilní kodexy 1811 – 1950 - 1964*. 1. vydání. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 1993, s. 588.

⁷⁴ JÁNOŠÍKOVÁ, P., KNOLL, V., RUNDOVÁ, A. *Mezníky českých právních dějin*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2005, s. 211.

3.6 Zákon č. 109/1964 Sb., hospodářský zákoník

Zákon č. 109/1964 Sb., hospodářský zákoník, byl po listopadových změnách v roce 1989 naprosto nevyhovující. Zákony č. 103 a 403/1990 Sb. a 63/1991 Sb. rušily všechny základní články a do právní úpravy navracely instituty obchodního práva, přičemž hlavním předmětem úpravy se staly vztahy při podnikatelské činnosti právnických a fyzických osob, vztahy při hospodářském styku právnických osob i související majetková odpovědnost. Zákoník obsahoval úpravu institutů soukromého práva, jako je prokura nebo zástavní právo. Byly zde zakotveny základní úpravy obchodních společností.⁷⁵

Posun v nedostatečné regulaci zástavního práva přinesl zákon č. 103/1990 Sb., kterým byl hospodářský zákoník novelizován. Uvedenou novelou byla do hospodářského zákoníku vložena ustanovení § 129c - 129i, ve kterých bylo zástavní právo nově upraveno.

Úpravu zástavního práva obsaženou v hospodářském zákoníku lze sice považovat za významný krok kupředu, rozhodně ji však nelze označit za dokonalou. Za významný nedostatek je třeba označit zejména skutečnost, že zástavní právo zde nebylo upraveno jako právo věcné, jak potvrdila i judikatura Nejvyššího soudu, který uvedl: "*Hospodářský zákoník neupravoval zástavní právo jako právo věcné, a proto toto právo působilo jen mezi stranami zástavní smlouvy. Nelze dovodit, že v případech přechodu vlastnického práva k zastavené věci docházelo i k přechodu práva zástavního.*"⁷⁶

3.7 Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník

Dne 1. 1. 1992 nabyl účinnosti obchodní zákoník. Od uvedeného data bylo zástavní právo upraveno rovněž v SOZ, obchodní zákoník však v § 297 - 299 obsahoval některá ustanovení, která byla v případě zástavního práva u vztahů podléhajících obchodnímu zákoníku aplikována.

Obchodní zákoník zde stanovil, že zástavní právo může vzniknout i na základě dluhopisu,⁷⁷ přičemž osoba oprávněná uplatňovat právo z hypotečního zástavního listu

⁷⁵ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2. vydání. Plzeň : Aleš Čeněk, 2010, s. 607 - 608.

⁷⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 11. 1995, sp. zn. Odon 14/95/Fa

⁷⁷ § 297 zák. č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku, ve znění účinném do 30. 6. 1995

měla postavení zástavního věřitele.⁷⁸ V § 299 obchodního zákoníku pak byl regulován obsah zástavního práva.

Regulace zástavního práva, doplňující v § 297 - 299 obchodního zákoníku, byla z tohoto zákona v průběhu času vypuštěna, a to nejprve ustanovení § 297 a § 298,⁷⁹ a následně i § 299.⁸⁰

3.8 Novelizace SOZ

Jak již bylo zmíněno výše, úprava zástavního práva se krátce po pádu minulého režimu začala vracet do českého právního řádu v podobě, která by odpovídala potřebám nového společenského uspořádání a ekonomiky.

Tento návrat byl realizován nejprve zařazením příslušných ustanovení do hospodářského zákoníku a následně do obchodního zákoníku. V druhém případě se jednalo o zvláštní ustanovení, která doplňovala obecná ustanovení, která byla nově vložena do SOZ novelou č. 509/1991.

V období po listopadu roku 1989 se obsah původního občanského zákoníku čtenými novelizacemi zásadně změnil. Tím došlo také ke změně postavení občanského práva v systému právního řádu, který bylo nutné podstatně změnit v oblasti politické i ekonomické postupným přechodem k pluralitní demokracii a k tržnímu hospodářství. Vzhledem k tomu, že dosavadní úprava občanského zákoníku odpovídala administrativně direktivnímu systému, bylo nutné v soukromoprávní oblasti změnit zejména občanské právo hmotné. Bylo nutné obnovit postavení občanského práva, jeho úlohu i společensko-právní význam, stejně jako jej uvést do souladu s Listinou základních práv a svobod, což zajistila novela občanského zákoníku z roku 1991 s účinností od 1. 1. 1992.

3.8.1 Zákon č. 509/1991 Sb.

Zákon č. 509/1991 Sb. představoval významnou novelizaci SOZ. V rámci této novelizace byla do SOZ vložena ustanovení regulující zástavní právo, které zde bylo do té doby zakotveno pouze ve velmi omezeném rozsahu.

⁷⁸ § 298 zák. č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku, ve znění účinném do 30. 6. 1995

⁷⁹ S účinností od 1. 7. 1995

⁸⁰ S účinností od 1. 1. 2001

Regulace zástavního práva v SOZ se vyvíjela i nadále. Institut zástavního práva doznal od „velké novely“ občanského zákoníku (zák. č. 509/1991 Sb.) s právní úpravou zástavního práva v podstatě převzatou z občanského zákoníku č. 141/1950 Sb., který vycházel z jiných než tržních představ o jejím uplatnění, zásadních změn. Alespoň zpočátku bylo jejich cílem zrychlení procesu, který měl věřiteli umožnit jeho uspokojení z výtěžku zpeněžení zástavy bez zdlouhavého soudního nalézacího řízení. Zástavní právo bylo do SOZ zakotveno jako právo věcné; v této podobě platila právní úprava do 31. 8. 1998.⁸¹

Novela výrazně posunula uplatňování základních principů občanskoprávní metody úpravy ve všech částech občanského zákoníku, zejména prohloubení uplatnění principu privátní autonomie, principu plné náhrady i principu dobré víry. Novela z roku 1991 zmodernizovala řadu základních občanskoprávních institutů, a to ku příkladu zakotvení jednotného a obecného pojmu vlastnictví, jeho jednotnou ochranu, rovněž upevnila úlohu závazkového práva. Z terminologického hlediska se vrací zpět k tradičním pojmům občanského práva. Společně s ObchZ a řadou dalších významných právních norem přispěl k položení základů právního státu, stal se základem soukromého práva a navázal na evropské civilní kodifikace a tradice.

Úprava zástavního práva dle zákon č. 40/1964 Sb. ve znění k 7. únoru 1992 (úplné znění publikováno pod č. 47/1992 Sb.) je uvedeno v § 151a – 151j, včetně ustanovení o zastavení pohledávky a právo podzástavní je upraveno v § 151k – 151m.

Zástavní právo slouží k zajištění pohledávky a jejího příslušenství. Pokud nedojde k včasnému a řádnému splnění pohledávky je zástavní věřitel oprávněn domáhat se uspokojení z věci zastavené neboli zástavy, jejího příslušenství i přírůstku (plody jen ty neoddělené). Nepeněžitá pohledávka, která je zajištěna zástavním právem do výše jejího ocenění, je zajištěna peněžitým plněním dlužníka, v případě porušení závazku. Zástavní právo vzniká na základě písemné smlouvy, schválené dědické dohody nebo ze zákona. Pro účinnou zástavní smlouvu k zastavení nemovitosti je nutná registrace státním notářstvím. Ke vzniku zástavního práva na základě smlouvy je u movitých věcí třeba odevzdání zástavnímu věřiteli či vyznačení vzniku zástavního práva v listině, která osvědčuje vlastnictví zástavce k předmětu zástavy a je rovněž

⁸¹ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kolektiv. *Občanský zákoník I, II, 2. vydání*. Praha 2009, s. 1073.

nezbytná k nakládání s věcí. Pokud se zástavce a zástavní věřitel dohodnou, mohou odevzdat věc jiné osobě, která ji po dobu trvání zástavního práva uschová. Ve smlouvě o zřízení zástavního práva se určuje předmět zástavního práva, neboli zástava také pohledávka, kterou zabezpečuje. Věc musí být přesně označena. Zástavní právo lze zřídit i k zajištění budoucího závazku či takového, který je něčím podmíněný. Zástava nemovitých věcí musí být vyznačena v evidenci nemovitostí spolu s uvedením vzniku a zániku zástavního práva. V případě, že je zástava zatížena více zástavními právy, má přednost nejdříve vzniklá zástava, pokud zákon nestanoví jinak. Pro pořadí k uspokojení ze zástavy je doba vzniku zástavního práva rozhodující i v případě, že zástavní právo bylo zřízeno k zajištění pohledávky budoucí nebo podmíněné. Pokud někdo dá do zástavy cizí věc bez souhlasu vlastníka nebo osoby, která má k věci věcné právo, neslučitelné s právem zástavním, vznikne zástavní právo jen odevzdáním věci zástavnímu věřiteli, který věc přijme v dobré víře. V případě smluvním převzetí zastavené věci, působí zástavní právo vůči nabyvateli. Jestliže při uzavření smlouvy nabyvatel o zástavním právu věděl nebo vědět musel, odpovídá nabyvatel do výše ceny nabyté věci.⁸²

Zástavní věřitel je povinen pečlivě chránit a opatrovat jemu svěřenou zástavu. V případě vzniku nákladů spojených s opatrováním zástavy má nárok žádat po věřiteli úhradu nákladů. Zástavní věřitel může užívat zástavu jen se souhlasem zástavce, přičemž nesmí zástavě způsobit újmu. Jestliže zástava ztratí na ceně a není již dostatečná k zajištění pohledávky, má právo zástavní věřitel požadovat přiměřené doplnění bez zbytečného odkladu. V případě, že tak neučiní, stane se ta část pohledávky ihned splatnou. Pokud není zajištěná pohledávka řádně a v termínu splněna, může se zástavní věřitel domáhat uspokojení ze zástavy, a to i v případě promlčení zajištěné pohledávky. Je-li zastaveno několik samostatných věcí k zajištění jedné pohledávky, je zástavní věřitel oprávněn domáhat se uspokojení celé pohledávky anebo její části z kterékoliv zástavy. Zánik zástavního práva nastane ve chvíli zániku zajištěné pohledávky nebo zástavy; složí-li zástavce zástavnímu věřiteli cenu zastavené věci; vzdá-li se zástavní věřitel zástavního práva (formou notářského zápisu); uplynutím času, na který bylo zástavní právo ve smlouvě o jeho zřízení omezeno.⁸³

⁸² § 151a - § 151d zákon č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění k 7. únoru 1992

⁸³ § 151e - § 151g zákon č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění k 7. únoru 1992

Zastavení pohledávky je upraveno v ustanoveních § 151h - § 151j SOZ ve znění k 7. únoru 1992. Zastavit lze i pohledávku, a to v případě, že je předmětem plnění věc, právo nebo jiná majetková hodnota. Zástavní právo k pohledávce vzniká písemnou smlouvou mezi zástavním věřitelem a zástavcem, který je věřitelem pohledávky použité k zajištění. Zástavní právo je účinné vůči poddlužníkovi, jen jestliže je poddlužník o tom písemně vyrozuměn zástavcem nebo je mu vznik zástavního práva prokázán zástavním věřitelem. Zástavní právo k pohledávce se vztahuje i na dlužné úroky a ostatní její příslušenství. Pokud je vznik zástavního práva poddlužníkovi oznámen či prokázán, je povinnost poddlužníka plnit svůj závazek zástavnímu věřiteli přímo. Je-li předmětem plnění věc, předáním věci vzniká zástavnímu věřiteli jeho zástavní právo a zastavení pohledávky zaniká. Věřitel je povinen oznámit zástavci splnění závazku poddlužníkem. Zástavní právo k pohledávce zaniká písemným oznámením zástavního věřitele poddlužníkovi, že pohledávka zajištěna zástavním právem byla uspokojena nebo prokázáním této informace zástavcem.⁸⁴

Úpravu podzástavního práva nalezneme v § 151k- § 151m zákona SOZ ve znění k 7. únoru 1992, kdy se podzástavní právo řídí přiměřeně ustanoveními o právu zástavním. Podzástavní právo vzniká zastavením pohledávky zajištěné zástavním právem. K samotnému vzniku podzástavního práva není potřebný souhlas vlastníka zastavené věci. Toto právo se ovšem může uplatnit pouze v případě, byl-li vznik podzástavního práva vlastníkovu zástavy oznámen. Pokud je zástava předána podzástavnímu věřiteli, odpovídá zástavní věřitel za újmu na zástavě jako by ji měl u sebe.⁸⁵

3.8.2 **Zákon č. 165/1998 Sb.**

Zákon č. 165/1998 Sb. novelizuje zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů. Zároveň tím došlo k úpravě znění § 151f SOZ, kde bylo zakotveno, že zástavní věřitel může navrhnout soudní prodej zástavy.

Důvodová zpráva k zák. č. 165/1998 Sb. k tomuto uváděla: "*Zřízením zástavního práva přímý závazek spočívající v povinnosti plnit za obligačního dlužníka zástavci nevzniká. Zástavce nemůže být žalován na peněžité plnění vedle obligačního dlužníka, je pouze příp. povinen strpět uspokojení věřitele ze zástavy a tomu odpovídá*

⁸⁴ § 151h - § 151j zákon č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění k 7. únoru 1992

⁸⁵ § 151k - § 151m zákon č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění k 7. únoru 1992

právo zástavního věřitele podle § 151f občanského zákoníku domáhat se u soudu uspokojení ze zastavené věci, jestliže zajištěná pohledávka není řádně a včas uhrazena. Pro soudní výkon zástavního práva si musí věřitel opatřit tzv. exekuční titul. V případě, že zástavcem je osoba odlišná od obligačního dlužníka, vyvstává problém spočívající v tom, že soudní výkon rozhodnutí prodejem věci ve smyslu § 258 odst. 1 OSŘ je možný pouze na základě exekučního titulu ukládajícího plnění peněžité povinnosti. Uvedené problémy se řeší modifikací ustanovení § 151f občanského zákoníku.⁸⁶

3.8.3 Zákon č. 27/2000 Sb.

Další novelou, která přinesla změny právní úpravy zástavního práva v SOZ, představoval zákon č. 27/2000 Sb. Uvedený zákon byl přijat v souvislosti se ZVD.

Zákon č. 27/2000 Sb. byl do § 151f SOZ vložen odst. 3, který opravňoval zástavního věřitele za podmínek podle ZVD při výkonu svého zástavního práva ve veřejné dražbě zpeněžit zastavenou nemovitost nebo jinou zástavu. Tento postup byl podmíněn předchozím písemným upozorněním zástavce a dlužníka, přičemž od doručení písemného upozornění nesměl zástavce s předmětem zástavy nakládat.⁸⁷

3.8.4 Zákon č. 367/2000 Sb.

Významnou novelizaci SOZ přinesl zákon č. 367/2000 Sb. Tímto zákonem byla právní úprava zástavního práva přesunuta do jiných ustanovení SOZ - "jestliže až do této doby bylo zástavní právo upraveno v ustanoveních § 151a až 151m, dostalo se mu po novele umístění v ustanoveních § 152 až 174. Šlo o využití volné číselné řady, která před 1. 1. 1992 sloužila právní úpravě tzv. osobního užívání bytů atd. Protějškem na realizaci zástavního práva zaměřeného ustanovení § 151f se nově stalo ustanovení § 165, zvláště jeho druhého odstavce („Zástavu lze zpeněžit na návrh zástavního věřitele ve veřejné dražbě nebo soudním prodejem zástavy.“). Zároveň v uvedeném zákoně došlo k nepřímé novelizaci občanského soudního řádu, do něhož byla zařazena ustanovení § 200y, 200z, 200za pod marginální rubrikou „Řízení o soudním prodeji zástavy“.⁸⁸

⁸⁶ *Důvodová zpráva k zákonu, kterým se mění a doplňuje zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů a některé další zákony [online]. [cit. 9. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1996ps/tisky/t037000a.htm>*

⁸⁷ § 151f odst. 3 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění účinném do 31. 12. 2000

⁸⁸ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kolektiv. *Občanský zákoník I, II, 2. vydání*. Praha 2009, s. 1074.

Důvodová zpráva k uvedené novele zmiňovala v souvislosti se zástavním právem zejména nedostatečnost jeho tehdejší právní úpravy, když uváděla, že tato nedostatečnost, která se opírala se o nedokonalou úpravu v občanském zákoníku z roku 1950, byla znatelná již delší dobu a významným způsobem snižovala reálnou využitelnost zástavního práva v praxi. Nedostatky byly spatřovány zejména ve vymezení okruhu zástav, vzniku zástavního práva k věcem obvykle nepředávaným a zejména uspokojení ze zástavy jejím prodejem (přímým prodejem či prodejem prostřednictvím soudu). Dílčí pokusy (např. zákon č. 165/1998 Sb.) o zahlazení nedostatků méně rozsáhlými novelami nepřinesly potřebný efekt. Z toho důvodu byla navržena celková nová úprava zástavního práva, upravující příslušnou problematiku, která by existující nedostatky řešila více komplexně.⁸⁹

3.8.5 **Zákon č. 317/2001 Sb.**

Poslední významnou novelu, jejímž prostřednictvím došlo ke změnám v regulaci zástavního práva, představoval zákon č. 317/2001 Sb. I tento zákon přinesl relativně velké množství změn.

Mezi nejvýznamnější z nich patřila zejména nová úprava otázek týkajících se soudního prodeje zástavy a rovněž zavedení tzv. rejstříku zástav,⁹⁰ do kterého měly být zapisovány v zákonem vymezených případech některé údaje týkající se zřízeného zástavního práva.

⁸⁹ *Důvodová zpráva k zákonu, kterým se mění zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony* [online]. [cit. 9. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=3&CT=465&CT1=0>

⁹⁰ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kolektiv. *Občanský zákoník I, II, 2.* vydání. Praha 2009, s. 1074.

4 Úprava dle zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník k 31. 12. 2013

V rámci této kapitoly diplomové práce bude rozebráno zástavní právo podle dřívější právní úpravy, tzn. podle SOZ. Vzhledem k tomu, že právní úprava zástavního práva zachycená v SOZ procházela v průběhu času vývojem, je třeba ji pro účely této kapitoly ukotvit k určitému datu. Pro účely této kapitoly je bráno v úvahu období účinnosti občanského zákoníku k 31. 12. 2013.

4.1 Zástavní právo obecně

Jak již bylo zmíněno výše, ustanovení regulující zástavní právo byla v SOZ obsažena v části druhé SOZ upravující věcná práva. Zástavní právo zde bylo upraveno v § 152 - 174 SOZ.

Dle dřívější právní úpravy mohla být zástavou "*věc movitá nebo nemovitá, podnik nebo jiná věc hromadná, soubor věcí, pohledávka⁹¹ nebo jiné majetkové právo, pokud to jeho povaha připouští, byt nebo nebytový prostor ve vlastnictví podle zvláštního zákona, obchodní podíl, cenný papír nebo předmět průmyslového vlastnictví.*"⁹² Dále bylo možné zastavit obchodní podíl, cenné papíry (bylo možno zřídit i zástavní právo "opírající se" o cenné papíry - například hypoteční zástavní list), a k předmětům průmyslového vlastnictví. V uvedených případech existovala zvláštní právní a ustanovení starého občanského zákoníku se použila tehdy, pokud příslušný zvláštní právní předpis nestanovil jinak.⁹³ O dřívější právní úpravě výčtu přípustných zástav platilo, že "*zákon při určení, co může být předmětem zástavy, zvolil výčtovou taxativní metodu. Při obecné charakteristice vymezení zástavy lze vycházet z toho, že zástavou tak může být téměř vše při splnění požadavku převoditelnosti na jinou osobu se současně existující majetkovou hodnotou. Občanský zákoník mohl při vymezení zástavy zvolit i toto pojetí, nakonec se však k němu nepřiklonil. Zástava musí splňovat tři základní atributy: musí být zpeněžitelná, převoditelná, musí mít majetkovou hodnotu*

⁹¹ K zastavení pohledávky blíže viz např. FIALA, J. *Kompenzace zastavené pohledávky*. Ad Notam, 2003, č. 3, s. 49.

⁹² § 153 odst. 1 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

⁹³ § 154 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

za současně splněného předpokladu, že povaha věci nebo zvláštní právní úprava takové dispozice nevylučuje."⁹⁴

Podle dřívější právní úpravy mohla být zástavním právem zajištěna pohledávka peněžitá i nepeněžitá (nepeněžitá do výše její obvyklé ceny v době vzniku zástavního práva), přičemž zástavní právo se vztahovalo i na příslušenství této pohledávky. Zajistit bylo možno i pohledávku budoucí či pohledávku, jejíž vznik byl závislý na splnění podmínky, stejně jako (do sjednané výše) i pohledávky určitého druhu, které měly zástavnímu věřiteli vůči dlužníkovi vznikat v určité době.⁹⁵ Zástavní právo se zásadně vztahovalo i na nároky zástavního věřitele na základě odstoupení od smlouvy, podle které vznikla zajištěná pohledávka.⁹⁶

4.2 Vznik zástavního práva

Zástavní právo mohlo dle dřívější právní úpravy (stejně jako dle právní úpravy současné) vzniknout z různých právních důvodů. Ty bylo možno rozdělit na tři hlavní skupiny, kdy ke vzniku zástavního práva docházelo⁹⁷:

- na základě smlouvy
- na základě rozhodnutí
- ze zákona

4.2.1 Vznik zástavního práva na základě smlouvy

První podmínkou vzniku zástavního práva je existence dluhu, který má být zástavním právem zajišťován. V této souvislosti již dříve vysvětlil Nejvyšší soud, že *"jestliže pohledávka, pro kterou bylo zástavní právo zřízeno, ve skutečnosti platně nevznikla (například proto, že nedošlo k uzavření smlouvy, podle které měla pohledávka vzniknout, že je taková smlouva neplatná apod.), není tu zástavní právo, i kdyby samotná zástavní smlouva byla bezvadná. Není-li tu tedy pohledávka, která má být zajištěna zástavním právem, má to za následek, že podle zástavní smlouvy - ačkoliv jde*

⁹⁴ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kolektiv. *Občanský zákoník I, II, 2.* vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 1083.

⁹⁵ I v tomto případě šlo o pohledávky budoucí, nicméně zde se nejednalo o jedinou pohledávku, nýbrž celou množinu pohledávek, které měly vznikat mezi stejnými subjekty. Okruh těchto pohledávek byl časovým rozpětím, v němž pohledávky mohou vznikat, druhem (předmětem plnění) a úhrnnou výší. Viz ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kolektiv. *Občanský zákoník I, II, 2.* vydání. Praha 2009, s. 1097.

⁹⁶ § 155 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁷ § 156 odst. 1 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

o platný právní úkon a i když, jde-li o nemovitost, bylo podle ní vloženo zástavní právo do katastru nemovitostí - zástavní právo nevznikne."⁹⁸ V tomto případě Nejvyšší soud rozhodoval o jedné ze základních otázek, které jsou s problematikou zástavního práva spojeny - závěry obsažené v citovaném rozsudku jsou stále aplikovatelné.

Za podmínek dřívější právní úpravy platilo, že zástavní smlouva musí být písemná. Pokud tato podmínka nebyla splněna, považoval ji zákon za absolutně neplatnou.⁹⁹ Kromě obecných náležitostí smlouvy musela zástavní smlouva obsahovat označení zástavy a pohledávky, kterou zástava zajišťuje.¹⁰⁰

V některých případech SOZ stanovil požadavek formy notářského zápisu. Toto bylo nutné v případě, kdy zástavou měly být nemovité věci, které se neevidují v katastru nemovitostí, věci hromadné, soubory věcí nebo movité věci, k nimž má zástavní právo vzniknout, aniž by byly odevzdány zástavnímu věřiteli nebo třetí osobě.¹⁰¹

Ke vzniku zástavního práva na základě smlouvy je vyžadován právní důvod nabytí zástavního práva (titulus adquirendi) a právní způsob jeho nabytí (modus adquirendi). Samotná zástavní smlouva představuje tzv. titulus adquirendi - jejím účastníkům z ní sice vnikají práva a povinnosti, ke vzniku zástavního práva podle ní ještě nedochází. O vzniku zástavního práva lze hovořit až ve chvíli, kdy k titulu přistoupí i modus (modus adquirendi), který je stanoven zákonem.¹⁰² Ke vzniku zástavního práva tedy v případě jeho smluvního základu dochází "dvoufázově, přičemž v první fázi jde o zástavní smlouvu uzavřenou mezi zástavním věřitelem (osobou totožnou se subjektem, kterému patří pohledávka, o jejíž zajištění se jedná) na jedné straně a zástavcem (vlastníkem zástavy, popřípadě nositelem oprávnění k zástavě nemající podobu hmotné věci) na druhé straně. Zástavcem bývá zpravidla sám dlužník z daného závazkověprávního vztahu s věřitelem, ale může jím být i někdo jiný, který namísto osobní odpovědnosti za splnění dlužníkovy závazku (ručitel) poskytuje věřiteli v podobě zástavy bezpečnější záruku, která není závislá na proměnlivosti majetkové

⁹⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 1. 2013, sp. zn. 21 Cdo 3472/2011

⁹⁹ MUSILOVÁ, Š. *Zástavní smlouvy v praxi*. Ad Notam, 2005, č. 1, s. 3.

¹⁰⁰ § 156 odst. 2 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰¹ § 156 odst. 3 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰² Např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2005, sp. zn. 29 Odo 641/2003

situace případného ručitele. Dochází takto k jakémusi věcnému, nikoli osobnímu, ručení, ve srovnání s nímž vykazuje jisté odlišnosti."¹⁰³

V návaznosti na výše uvedené lze v podmínkách dřívější právní úpravy definovat několik skupin zástav, kdy byl vznik zástavního práva vázán v závislosti na jejich povaze k různému okamžiku:

- 1) V případě pohledávek vznikalo zástavní právo již uzavřením smlouvy, pokud v ní nebylo ujednáno něco jiného. Vůči dlužníku zastavené pohledávky (poddlužníku) bylo zástavní právo účinné až okamžikem doručení písemného oznámení zástavního dlužníka o něm, nebo prokázáním vzniku zástavního práva zástavním věřitelem poddlužníku.¹⁰⁴
- 2) V případě movitých věcí vznikalo zástavní právo jejich odevzdáním zástavnímu věřiteli, nestanovil-li zákon jinak.¹⁰⁵
- 3) V případě movitých věcí viz ad 2) bylo možno odevzdání zástavnímu věřiteli nahradit jejím předáním do úschovy nebo ke skladování pro zástavního věřitele nebo pro zástavního dlužníka u třetí osoby. Tento postup byl možný v případě, kdy tak bylo dohodnuto v zástavní smlouvě.¹⁰⁶
- 4) V případě nemovitých věcí, které nebyly předmětem evidence v katastru nemovitostí, věcí hromadných, souborů věcí a movitých věcí, k nimž mělo podle zástavní smlouvy vzniknout zástavní právo bez odevzdání zástavnímu věřiteli nebo třetí osobě, vznikalo zástavní právo zápisem do Rejstříku zástav vedeného Notářskou komorou České republiky. Toto neplatilo v případě, kdy bylo zástavní právo zřízeno rozhodnutím soudu nebo správního úřadu.¹⁰⁷
- 5) V případě nemovitých věcí, které byly předmětem evidence v katastru nemovitostí, vznikalo zástavní právo zásadně až vkladem do katastru nemovitostí.¹⁰⁸ Vklad zástavního práva představovalo vyznačení osoby zástavního věřitele a náležitě individualizované zajišťované pohledávky co do právního důvodu, výše, popř. doby vzniku - vyznačení se provádělo na

¹⁰³ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kolektiv. *Občanský zákoník I, II, 2.* vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 1101.

¹⁰⁴ § 159 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰⁵ § 157 odst. 2 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰⁶ § 157 odst. 3 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰⁷ § 158 odst. 1 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰⁸ § 157 odst. 1 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

příslušný list vlastnictví, na němž byl veden vlastník spolu s údaji o zatěžované nemovitosti. Zástavní právo bylo vyznačováno v části C listu vlastnictví.¹⁰⁹ Právní účinky vkladu vznikaly na základě pravomocného rozhodnutí o jeho povolení ke dni, kdy byl návrh doručen příslušnému katastrálnímu úřadu.¹¹⁰ Účastníky vkladového řízení byly smluvní strany zástavní smlouvy¹¹¹, řízení bylo zahájeno okamžikem doručení návrhu příslušnému katastrálnímu úřadu.¹¹² K návrhu bylo třeba jako přílohu připojit zástavní smlouvu, na základě které mělo být zapsáno zástavní právo do katastru (nebo její úředně ověřený opis) v počtu o dva větším, než jaký byl počet účastníků řízení.¹¹³

SOZ akcentoval zásadní význam souhlasu vlastníka zástavy, resp. osoby, která by mohla být vznikem zástavního práva dotčena. V této souvislosti SOZ zakotvoval následující dvě pravidla pro odlišné skupiny zástav:

Pokud byla někým dána do zástavy cizí movitá věc bez souhlasu vlastníka nebo osoby mající k věci jiné věcné právo neslučitelné se zástavním právem, vznikalo zástavní právo jen v případě odevzdání movité věci zástavnímu věřiteli, kdy ji tento přijal v dobré víře, že zástavce je oprávněn věc zastavit.¹¹⁴

V případě nemovitých věcí, věcí hromadných, souborů věcí a bytů nebo nebytových prostor ve vlastnictví podle zák. č. 72/1994 Sb., kterým se upravují některé spoluvlastnické vztahy k budovám, některé vlastnické vztahy k bytům a nebytovým prostorům a doplňují některé zákony (zákon o vlastnictví bytů), bylo možno dát uvedené do zástavy jen se souhlasem vlastníka a osoby, která k nim má jiné věcné právo neslučitelné se zástavním právem.¹¹⁵

¹⁰⁹ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kolektiv. *Občanský zákoník I, II, 2.* vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 1101.

¹¹⁰ § 2 odst. 3 zák. č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů

¹¹¹ § 4 odst. 1 zák. č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů

¹¹² § 4 odst. 2 zák. č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů

¹¹³ § 4 odst. 4 písm. a) zák. č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů

¹¹⁴ § 161 odst. 1 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹¹⁵ § 161 odst. 2 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

To, co bylo uvedeno v souvislosti se zástavami v odstavci výše, platilo i v případech, kdy šlo o cizí pohledávku, jiné majetkové právo, obchodní podíl, cenný papír a předmět průmyslového vlastnictví.¹¹⁶

Při uzavírání zástavní smlouvy bylo dále nutno věnovat zvláštní pozornost v souvislosti s neplatnými ujednáními. SOZ poskytoval jejich výčet a zároveň stanovil, že pokud jsou součástí zástavních smluv, dohod o vypořádání dědictví, či jsou uzavřena samostatně, jsou neplatná, pokud stanoví, že¹¹⁷:

- zástavní dlužník nebo zástavce nesmí zástavu vyplatit
- zástavní dlužník nebo zástavce nesmí nemovitou věc nebo byt nebo nebytový prostor ve vlastnictví podle zvláštního zákona zastavit jinému, dalšímu věřiteli
- zástavní věřitel může uplatnit uspokojení z prodeje zástavy jinak, než je stanoveno zákonem
- zástavní věřitel se nesmí po splatnosti pohledávky domáhat jejího uspokojení prodejem zástavy
- při prodlení s plněním zajištěné pohledávky zástava propadne zástavnímu věřiteli, nebo že si ji zástavní věřitel může ponechat za určenou cenu, pokud zvláštní zákon nestanoví jinak

Ustanovení o zakázaných ujednáních bylo do SOZ zakotveno až novelou provedenou zákonem č. 317/2001 Sb. s účinností od 1. 1. 2002, nicméně neplatná ujednání uvedená ve výčtu byla již dříve dovozována judikaturou z důvodu rozporu se smyslem a účelem zástavního práva. Smlouva navíc mohla obsahovat i jiná ujednání, která bylo možno považovat pro jejich rozpor se zákonem za neplatná.¹¹⁸

4.2.2 Vznik zástavního práva na základě rozhodnutí

Ke vzniku zástavního práva docházelo nejčastěji na základě smlouvy. V některých případech však docházelo ke vzniku zástavního práva rovněž na základě rozhodnutí, a to soudu či správního úřadu.

¹¹⁶ § 161 odst. 2 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹¹⁷ § 169 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹¹⁸ MUSILOVÁ, Š. *Zástavní smlouvy v praxi*. Ad Notam, 2005, č. 1, s. 3.

V tomto případě docházelo ke vzniku zástavního práva již dnem nabytí právní moci příslušného rozhodnutí.¹¹⁹ Pokud měly být v důsledku rozhodnutí soudu či správního úřadu zástavním právem zatíženy nemovitosti, které nebyly předmětem evidence v katastru nemovitostí, věci hromadné, soubor věcí a movité věci, k nimž vzniklo zástavní právo bez odevzdání zástavnímu věřiteli nebo třetí osobě, pak se zástavní právo vzniklé na základě rozhodnutí soudu nebo správního úřadu zaznamenávalo v Rejstříku zástav vedeném Notářskou komorou České republiky.¹²⁰

Pokud vzniklo rozhodnutím soudu zástavní právo k nemovitostem, které byly předmětem evidence v katastru nemovitostí, bylo toto zástavní právo zapisováno do katastru nemovitostí záznamem.¹²¹ Příslušné rozhodnutí měl soud, resp. správní úřad povinnost zaslat katastrálnímu úřadu k provedení záznamu do katastru ve lhůtě do 30 dnů ode dne nabytí pravomoci nebo do 30 dnů ode dne jejich vyhotovení.¹²² Zápisem zástavního práva prostřednictvím záznamu byl realizován evidenční systém vztahující se na právní vztahy, jejichž vznik, změna nebo zánik závisí na skutečnostech, na které katastrální úřady nemohly mít vliv. Záznam měl v takovém případě pouze deklaratorní (evidenční) účinky - tímto způsobem tak byla zapisována práva, která vznikla, změnila se nebo zanikla nezávisle na provedení záznamu, tedy nezávisle na činnosti katastrálního úřadu. Jejich existence nebyla závislá na tom, zda byla zapsána do katastru či nikoliv a záznam neměl právotvorné (konstitutivní) účinky.¹²³ I přes absenci konstitutivního účinku záznamu v souvislosti se vznikem zástavního práva však mělo uvedené ustanovení velký význam, neboť neprovádění zápisů zástavního práva vzniklého rozhodnutím soudu či nebo správního úřadu by zásadním způsobem snižovalo právní jistotu osob, pro které mohla mít (ne)existence zástavního práva k příslušné nemovitosti význam.

4.2.3 Vznik zástavního práva ze zákona

SOZ zakotvil rovněž možnost, aby zástavní právo vznikalo již ze zákona, tedy bez potřeby uzavření příslušné smlouvy, či vynesení rozhodnutí příslušným orgánem.

¹¹⁹ § 160 odst. 1 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹²⁰ § 160 odst. 2 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹²¹ § 7 odst. 1 zák. č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů

¹²² § 7 odst. 2 zák. č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů

¹²³ BAREŠOVÁ, E., BAUDYŠ, P. *Zákon o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem*. 4. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 178.

Lze však říci, že zákonné zástavní právo představovalo v praxi ve srovnání s dříve uvedenými relativně méně častý jev.

V případě zákonného zástavního práva platilo, že vznikalo již okamžikem naplnění předpokladů požadovaných příslušným zákonem, a v jeho případě nebylo možno hovořit o titulu ani modu. Jako příklad zákonného zástavního práva dle dřívější právní úpravy lze jmenovat např. případ, kdy bylo zajištěno nájemné zástavním právem k movitým věcem, které byly na pronajaté věci a patřily nájemci nebo osobám, které s ním žily ve společné domácnosti, s výjimkou věcí vyloučených z výkonu rozhodnutí.¹²⁴

4.3 Změny v subjektech zástavního práva

SOZ zakotvil (zásadní) působení zástavního práva vůči každému pozdějšímu vlastníku zastavené věci, souboru věcí a bytu nebo nebytovému prostoru ve vlastnictví podle zákona o vlastnictví bytů, resp. vůči každému pozdějšímu věřiteli zastavené pohledávky, každému pozdějšímu oprávněnému ze zastaveného jiného majetkového práva nebo předmětu průmyslového vlastnictví a každému pozdějšímu majiteli zastaveného obchodního podílu nebo cenného papíru. Uvedené osoby zde pak dle zákona byly v postavení zástavního dlužníka.¹²⁵

V souvislosti s § 164 SOZ je vhodné připomenout, jaké důsledky (ne)mají v případě zástavního práva změny v jeho subjektech. Těmito subjekty jsou zástavní věřitel, zástavní dlužník a dlužník.

4.3.1 Změna v osobě zástavního věřitele

V případě, že došlo ke změně v osobě zástavního věřitele, bylo možno rozlišovat dva hlavní případy. První z těchto případů byl spojen s univerzální sukcesí, druhý potom se sukcesí singulární. Oba jsou spojeny s principem akcesority, podle kterého nemůže zástavní právo samostatně přejít nebo být samostatně převedeno na jinou osobu a k jeho přechodu tak obvykle dochází zpravidla s přechodem nebo s převodem hlavní pohledávky, kterou zajišťuje, na jiného věřitele. Pokud přechází hlavní pohledávka v rámci univerzální sukcese, nabyvatel této pohledávky se stává automaticky i oprávněným ze zástavního práva, které slouží k jejímu zajištění. v případě sukcese singulární (zpravidla při postoupení hlavní pohledávky - cesse) přechází na postupníka

¹²⁴ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kolektiv. *Občanský zákoník I, II, 2.* vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 1104.

¹²⁵ § 164 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

i zástavní právo sloužící k jejímu zajištění. V podmínkách SOZ měl postupitel povinnost dle jeho § 528 odst. 1 informovat o tomto postoupení pohledávky osobu, která zajištění závazku poskytla a přes absenci výslovného ustanovení i zástavního dlužníka, pokud šlo o subjekt odlišný od zástavce.¹²⁶

4.3.2 Změna v osobě zástavního dlužníka

U zástavního práva je typické (s výjimkou případů tzv. ruční zástavy), že na základě zástavního práva není věřitel oprávněn k tomu, aby mohl ovlivňovat právní nakládání se zástavou. Věřitel se tak ani nemusí dozvědět o tom, že došlo k záměně subjektů na straně zástavce - ledaže by při příležitosti smluvního převodu zástavy bylo sjednáno, že nabyvatel zástavy s ní přejímá i dluh převodce.¹²⁷

Nový vlastník zástavy byl sice zákonem označován jako „zástavní dlužník“, nicméně není subjektem závazkového vztahu, zajištěného zástavním právem. Pokud se nový vlastník zástavy zároveň nestane dlužníkem obligačním, nemá pasivní legitimaci v případě podání žaloby na zaplacení podanou věřitelem vymáhané pohledávky, jak by tomu bylo v případě ručitele¹²⁸ nebo pokud by byl spoludlužníkem, který za splnění zajištěné pohledávky odpovídá spolu s dlužníkem solidárně, tedy rukou společnou a nerozdílnou.¹²⁹ Případná povinnost zástavního dlužníka spočívá ve strpění zpeněžení zástavy za účelem úplného, popř. částečného, uspokojení pohledávky zástavního věřitele, a to pouze do ceny zástavy dosažené v rámci jejího nuceného zpeněžení. Zástavnímu dlužníku neposkytoval SOZ právo regrese vůči dlužníku obligačnímu, který by byl obdobou regrese u ručitele¹³⁰ v případě, že by se chtěl zástavní dlužník po uspokojení zástavního věřitele z výtěžku zpeněžení zástavy (kdy v takovém případě přichází o část svého majetku) domáhat kompenzace u dlužníka z obligačního vztahu.¹³¹

Nejvyšší soud však v této souvislosti vyslovil: "*Uhradí-li zástavní dlužník z titulu zástavního práva váznoucího na majetku v jeho vlastnictví za osobního dlužníka zástavnímu věřiteli zajištěnou pohledávku nebo přivedí-li zánik zástavního práva tím,*

¹²⁶ RUŽIČ, D. *Změny v subjektech zástavního práva*. Ad Notam, 2010, č. 3, s. 5.

¹²⁷ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kolektiv. *Občanský zákoník I, II, 2*. vydání. Praha 2009, s. 1137.

¹²⁸ § 548 odst. 1 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹²⁹ Např. podle § 533 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹³⁰ § 550 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹³¹ RUŽIČ, D. *Změny v subjektech zástavního práva*. Ad Notam, 2010, č. 3, s. 5.

že složí cenu zástavy, a není-li zde jiné dohody mezi ním a osobním dlužníkem, má právo domáhat se v rozsahu takové úhrady vůči osobnímu dlužníku vydání bezdůvodného obohacení podle ustanovení § 454 obč. zák. Totéž platí, jestliže zástavní právo zanikne tím, že zástavní dlužník strpí realizaci zástavního práva zpeněžením zástavy; a to bez zřetele k tomu, zda ke zpeněžení zástavy došlo proti jeho vůli (že na něm bylo vynuceno)."¹³² Nejvyšší soud se zde postavil na stranu zástavního dlužníka, jehož majetek je zpeněžením zástavy zmenšen. V takovém případě odpovídá spravedlivému uspořádání vztahů řešení, které vyslovil Nejvyšší soud ve výše citovaném rozsudku.

4.3.3 Změna v osobě dlužníka

Třetím ze subjektů, k jejichž záměně může v souvislosti se zástavním právem dojít, je dlužník. V souladu s dříve uvedeným je zde zmíněným dlužníkem dlužník z obligačního vztahu, jehož dluh je zástavním právem zajišťován.

Podobně jako v případě změny věřitele, i v případě osoby dlužníka mohlo dojít k záměně této osoby buď univerzální sukcesí, nebo sukcesí singulární, přičemž bylo rovněž významné to, zda byl osobní dlužník a zástavce totožnou osobou. V případě právní úpravy dle SOZ tak u přechodu dluhu univerzální sukcesí zástavní právo působilo "i nadále, samozřejmě jen tehdy a v takovém rozsahu (srov. např. § 470 ObčZ), v jakém na právního nástupce přešly dluhy ze zajištěné pohledávky 7. V případě singulární sukcese, došlo-li k převzetí dluhu postupem podle § 531 odst. 1 ObčZ (tvz. privativní intercese), je třeba rozlišit, zda osobní dlužník je současně také zástavcem (zástavním dlužníkem) nebo zda zástavcem (zástavním dlužníkem) je někdo jiný. Tam, kde původní dlužník poskytl svoji zástavu, lze z ustanovení § 532 ObčZ8 dovodit, že zástavní právo trvá i nadále, ledaže by se účastníci dohody o převzetí dluhu se souhlasem zástavního věřitele dohodli jinak. Původní dlužník v takovém případě proto sice přestává být osobním dlužníkem, ale nadále zůstává zástavním dlužníkem. Jestliže osobní dlužník a zástavce jsou osoby rozdílné, působí zástavní právo nadále jen tehdy, jestliže zástavce (správněji zástavní dlužník) jakožto třetí osoba ve smyslu § 532 ObčZ vyslovil souhlas se změnou v osobě osobního dlužníka. V tomto případě tedy zástavní právo automaticky nesdílí osud zástavy."¹³³

¹³² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2009, sp. zn. 29 Odo 1343/2006

¹³³ RUŽIČ, D. *Změny v subjektech zástavního práva*. Ad Notam, 2010, č. 3, s. 5.

4.4 Práva a povinnosti

SOZ stanovil výslovně práva a povinnosti zástavního věřitele a zástavního dlužníka. Práva a povinnosti osobního dlužníka zde nebyla podrobně regulována, neboť byla upravena obecnými ustanoveními v části osmé SOZ. Osobní dlužník měl zde pouze povinnost k doplnění zajištění zástavy (viz níže).

Mezi práva zástavního věřitele SOZ řadil povinnost:

- držet zástavu po celou dobu trvání zástavního práva, pokud mu byla zástava odevzdán¹³⁴ - zástavní věřitel měl za takové situace kromě případů, kdy byla zástava svěřena třetí osobě, postavení detentora, protože jeho právo mít věc u sebe bylo odvozeno od práva zástavce; zástavní věřitel tak byl aktivně legitimován k podání žaloby na vydání věci, stejně jako žaloby zápůrčí¹³⁵
- požadovat od zástavního dlužníka náhradu nákladů, které zástavnímu věřiteli vznikly při opatrování zástavy¹³⁶
- se souhlasem zástavce užívat zástavu a přisvojovat si její přírůstky, plody a užitky¹³⁷

Zástavní věřitel pak naproti tomu:

- měl povinnost starat se o zástavu s péčí řádného hospodáře, zejména ji opatrovat a chránit před poškozením, ztrátou a zničením¹³⁸
- odpovídal za vzniklou škodu podle obecných ustanovení odpovědnosti za škodu v případě, že během doby, v níž zástavní věřitel měl zástavu u sebe, došlo k její ztrátě, zničení nebo poškození¹³⁹

Práva a povinnosti zástavního věřitele a zástavního dlužníka byla v rámci úpravy SOZ rovnoměrně rozdělena tak, aby zástavní právo plnilo svůj účel a zároveň žádnou ze stran nepřiměřeně nezvýhodňovala či nepoškozovala.

SOZ rovněž počítal s případy, kdy byla zástava odevzdána třetí osobě. Této třetí osobě pak bylo zakázáno odevzdat převzatou věc další osobě, použít ji nebo umožnit

¹³⁴ § 162 odst. 1 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹³⁵ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kolektiv. *Občanský zákoník I, II, 2. vydání*. Praha 2009, s. 1137.

¹³⁶ Tamtéž

¹³⁷ § 162 odst. 2 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹³⁸ § 162 odst. 1 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹³⁹ § 162 odst. 3 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

její použití jinému; v ostatním pak SOZ této třetí osobě připisoval práva a povinnosti schovatele, nebylo-li ujednáno jinak.¹⁴⁰

Pokud se jednalo o zástavního dlužníka, SOZ mu ukládal povinnost zdržet se všeho, čím se zástava zhoršuje na újmu zástavního věřitele.¹⁴¹ Jednalo se o logický požadavek sloužící tomu, aby zástavní právo po celou dobu existence právního vztahu plnilo svůj účel, ke kterému bylo zřízeno; k dostatečnému zajištění příslušné pohledávky.

V rámci právní úpravy zástavního práva byla uložena zvláštní povinnost i osobnímu dlužníkovi, který měl dle SOZ bez zbytečného odkladu přiměřeně doplnit zajištění v případě, kdy zástava ztratila na ceně tak, že se zajištění pohledávky stalo nedostatečným a zástavní věřitel o doplnění zajištění požádal. Pokud tak neučinil, stala se nezajištěná část pohledávky splatnou.¹⁴²

4.5 Výkon zástavního práva

Není-li splněn dluh, který byl zajištěn zástavním právem, je věřitel oprávněn přikročit k výkonu zástavního práva. V této fázi je realizována uhrazovací funkce zástavního práva, neboť dochází ke zpeněžení zástavy, kdy výtěžek z tohoto prodeje je použit ke splnění příslušného dluhu.

SOZ poskytoval právo na uspokojení ze zástavy i v případě, kdy dlužník příslušný dluh po splatnosti splnil jen částečně nebo pokud nebylo splněno jeho příslušenství.¹⁴³ Rovněž stanovil zásadu, podle které měli být věřitelé v případě plurality dluhů na jedné zástavě uspokojováni postupně v pořadí určeném podle doby vzniku zástavních práv.¹⁴⁴

SOZ výslovně zakotvil způsoby, kterými mohlo být zpeněžení zástavy realizováno. Zde bylo třeba pamatovat na skutečnost, že věřiteli bylo zakázáno uplatnit

¹⁴⁰ § 162 odst. 4 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹⁴¹ § 163 odst. 1 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹⁴² § 163 odst. 2 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹⁴³ § 165 odst. 1 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹⁴⁴ § 165 odst. 2 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

uspokojení z prodeje zástavy jinak, než je stanoveno zákonem¹⁴⁵ a stejně tak mu nesměla propadnout, resp. si ji ani nemohl ponechat za určitou cenu.¹⁴⁶

SOZ připouštěl zpeněžení zástavy na návrh zástavního věřitele ve veřejné dražbě nebo soudním prodejem zástavy. Pro případ nařízení soudního prodeje zástavy a prodeje zástavy soudem pak mělo být postupováno podle občanského soudního řádu.¹⁴⁷ V případě, že měla být zástava zpeněžena ve veřejné dražbě, postupovalo se podle příslušných ustanovení zákona č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách.

SOZ ponechával zástavnímu věřiteli při výkonu zástavního práva poměrně široký prostor volby. V případě zajištění dluhu vícero zástavami, byl zástavní věřitel oprávněn navrhnout zpeněžení kterékoliv z nich nebo mohl v případě potřeby navrhnout i prodej více nebo všech těchto zástav.¹⁴⁸

Zároveň byl stále oprávněn domáhat se uspokojení pohledávky zajištěné zástavním právem u soudu.¹⁴⁹ Zástavní věřitel tak mohl zvážit, která z cest rychleji a efektivněji povede ke splnění jeho dluhu.

Pokud jde o první způsob zpeněžení zástavy, který SOZ umožňoval, zástava byla prodána ve veřejné dražbě. Tento způsob byl možný od 1. 5. 2000, kdy nabyl účinnosti ZVD. Tento zákon byl přijat z několika důvodů, zejména však s ohledem na potřeby bank, jak uváděla důvodová zpráva, podle které dosavadní právní úprava umožňovala uspokojení věřitele pouze prodejem nemovitosti v soudním řízení o výkonu rozhodnutí. Důvodová zpráva dodávala, že uspokojení věřitele tak, že zpeněžení nemovitosti soudní dražbou je poměrně složité a časově náročné. Dále zdůrazňovala ekonomickou výhodnost (z hlediska vlastníka) veřejné dražby mimo soudní exekuci, díky které lze často dosáhnout stejného výsledku. Dražba mimo soudní exekuci nebyla zákonem dostatečně upravena. Banky projektující poskytování hypotečních úvěrů jako svou obchodní aktivitu tak před přijetím uvedeného zákona

¹⁴⁵ § 169 písm. c) zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹⁴⁶ § 169 písm. e) zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹⁴⁷ § 165a odst. 1 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹⁴⁸ § 165a odst. 2 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹⁴⁹ § 165a odst. 3 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

požadovaly, aby byla zakotvena příslušná právní úprava, která by uvedené umožnila."¹⁵⁰

ZVD reguluje dražby dobrovolné a nedobrovolné. Případů prodeje zástavy ve výše zmíněném smyslu se týkají ustanovení o dražbách nedobrovolných.¹⁵¹ Dražbou, ve které je zde zástava prodána, "se v podstatě rozumí organizovaná soutěž mezi zájemci. V ní se jako nabyvateli dražené věci dostane přednosti tomu, kdo za stanovených podmínek učiní nejvyšší podání. Tomu udělí licitátor příklep, který má povahu právotvorného úkonu, kterým dosavadní vlastník vlastnictví pozbývá, a někdo jiný, v tomto případě vydražitel, vlastnictví k předmětné věci nabývá. Následné písemné potvrzení o nabytí vlastnictví, jehož vydání je podmíněno zaplacením nejvyššího podání ze strany vydražitele, má už jen povahu deklaratorní, osvědčuje skutečnost, k níž došlo příklepem licitátora. Příklepem přechází na vydražitele také nebezpečí nahodilé zkázy nebo zhoršení předmětu dražby, jakož i právo přisvojovat si přírůstky i užitky věci."¹⁵²

V případě zpeněžení zástavy ve veřejné dražbě platilo, že osoba tvrdící, že prodej zástavy ve veřejné dražbě není přípustný, měla možnost své právo uplatnit žalobou u soudu podanou proti zástavnímu věřiteli a dražebníkovi na určení nepřípustnosti prodeje zástavy.¹⁵³

Další možností, kterou pro zpeněžení zástavy SOZ připouštěl, byl soudní prodej zástavy. SOZ v tomto směru odkazoval na úpravu dle zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád. OSŘ obsahoval do 31. 12. 2013 právní úpravu řízení o soudním prodeji zástavy v § 200y, § 200z a § 200za. Dle uvedených ustanovení bylo řízení zahajováno žalobou, kterou se zástavní věřitel domáhal nařízení soudního prodeje zástavy. Soudní prodej zástavy nebyl možný, pokud jej zvláštní právní předpisy neumožňovaly.¹⁵⁴ Tak tomu bylo např. v případě cenných papírů, tj. akcií, zatímních listů, poukázek na akcie, podílových listů, dluhopisů (včetně hypotečních zástavních listů), investičních kuponů,

¹⁵⁰ Důvodová zpráva zákona o veřejných dražbách. [online]. [cit. 8. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=3&CT=156&CT1=0>

¹⁵¹ § 36 - 61 zák. č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách, ve znění pozdějších předpisů

¹⁵² ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kolektiv. *Občanský zákoník I, II, 2.* vydání. Praha 2009, s. 1146.

¹⁵³ § 166 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹⁵⁴ § 200y zák. č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů

kuponů, opčních listů, směnek, šeků, náložných listů, skladištních listů a zemědělských skladních listů.¹⁵⁵

Za účastníky OSŘ označoval zástavního věřitele a zástavního dlužníka.¹⁵⁶ Aby byl návrh v řízení úspěšný, musel doložit zajištěnou pohledávku, zástavní právo k zástavě a to, kdo je zástavním dlužníkem. Soud ve věci rozhodoval usnesením.¹⁵⁷ Podle vykonatelného usnesení o nařízení prodeje zástavy pak bylo možno na návrh zástavního věřitele nařídit výkon rozhodnutí prodejem zástavy.¹⁵⁸

Výkon rozhodnutí prodejem zastavených movitých věcí a nemovitostí byl proveden podle § 338a OSŘ, podle kterého se pro tyto účely užíly ustanovení o výkonu rozhodnutí prodejem movitých věcí a nemovitostí, obsažené v části šesté OSŘ.

Kromě soudního výkonu rozhodnutí bylo možno zpeněžit zástavu i podle § 59 odst. 3 EŘ (zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád)). V této souvislosti pak EŘ odkazoval na přiměřené použití ustanovení občanského soudního řádu upravující výkon rozhodnutí prodejem movitých věcí a nemovitých věcí.¹⁵⁹

SOZ dále upravoval plnění z pohledávky a uspokojení věřitele z jiné zastavené majetkové hodnoty. V prvním případě stanovil, že pokud je zástavou pohledávka, poddlužník je povinen splnit svůj dluh po splatnosti zastavené pohledávky zástavnímu věřiteli. Pokud byla předmětem plnění zastavené pohledávky věc, vznikalo předáním této věci zástavnímu věřiteli jeho zástavní právo k ní; zástavní právo k pohledávce tím zaniklo.¹⁶⁰ Pokud bylo zástavou jiné majetkové právo, postupovalo se zásadně přiměřeně podle § 165a SOZ nebo podle § 167 SOZ.¹⁶¹

¹⁵⁵ DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I, II Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 1555.

¹⁵⁶ § 200y zák. č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů

¹⁵⁷ § 200z zák. č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů

¹⁵⁸ § 200za odst. 3 zák. č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů

¹⁵⁹ § 69 zák. č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

¹⁶⁰ § 167 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹⁶¹ § 168 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

4.6 Zánik zástavního práva

Zástavní právo mohlo zaniknout různými způsoby, mezi které SOZ řadil následující možnosti:¹⁶²

- zánik zajištěné pohledávky
- zánik zástavy
- vzdání se zástavního práva jednostranným písemným úkonem zástavního věřitele
- uplynutí doby, na niž bylo zřízeno
- složení obvyklé ceny zástavy zástavním dlužníkem nebo zástavcem zástavnímu věřiteli
- písemná smlouva uzavřená mezi zástavním věřitelem a zástavním dlužníkem nebo zástavcem
- případy stanovené zvláštními právními předpisy

Výše uvedené druhy zániku nepředstavovaly výčet konečný, neboť v úvahu připadalo např. i splnutí, vzdání se práva, prominutí dluhu, či započtení.¹⁶³

Zástavní právo dle SOZ naopak nezanikalo promlčením pohledávky, která byla zástavním právem zajištěna.¹⁶⁴ K tomuto však např. Baudyš (2006) uváděl: "*Na první pohled toto ustanovení vypadá hezky. Ve skutečnosti však dlužník promlčené pohledávky zajištěné zástavním právem u soudu vždy promlčení zajištěné pohledávky samozřejmě namítne, ta nebude nikdy prisouzena, a zástavní věřitel nikdy nezíská vykonatelný titul, který by mu umožnil nezaniklé zástavní právo zajišťující promlčenou pohledávku vymoci.*"¹⁶⁵ Zástavní právo dle SOZ nezanikalo ani v tom případě, pokud se vztahovalo i na nároky zástavního věřitele z odstoupení od smlouvy, podle které vznikla zajištěná pohledávka (§ 155 odst. 5 SOZ).¹⁶⁶

Jak bylo uvedeno výše, v některých případech byl pro vznik zástavního práva vyžadován zápis do Rejstříku zástav, případně vklad do katastru nemovitostí. Tato

¹⁶² § 170 odst. 1 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹⁶³ ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kolektiv. *Občanský zákoník I, II, 2.* vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 1160.

¹⁶⁴ § 170 odst. 2 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹⁶⁵ BAUDYŠ, P. *K promlčení zástavního práva.* Právní rozhledy, 2008, č. 7, s. 260.

¹⁶⁶ § 172 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

skutečnost se musela projevit i v ustanovení upravujícím zánik zástavního práva v těchto případech.

Pokud došlo k zániku zástavního práva k nemovitým věcem, k nimž vzniklo vkladem do katastru nemovitostí, provedl se dle SOZ k témuž dni jeho výmaz. V případě, že zaniklo zástavní právo zapsané nebo zaznamenané v rejstříku zástav, ukládal SOZ povinnost k provedení jeho výmazu kterémukoli notáři, pokud jej o to požádal zástavní věřitel nebo mu byl zánik zástavního práva prokázán.¹⁶⁷

4.7 Podzástavní právo

SOZ obsahoval kromě právní úpravy zástavního práva i velmi stručnou regulaci práva podzástavního. Ve dvou paragrafech zakotvil pouze ustanovení odrážející specifika podzástavního práva, přičemž ve zbytku se měla přiměřeně použít ustanovení o zástavním právu.¹⁶⁸

Podzástavní právo vznikalo zastavením pohledávky zajištěné zástavním právem, jestliže zástavou byla věc. K jeho vzniku nebyl vyžadován souhlas vlastníka zastavené věci, k jeho účinnosti vůči němu mu však bylo třeba vznik podzástavního práva písemně oznámit. V případě, kdy byla zastavená pohledávka zajištěna zástavním právem k nemovité věci nebo k bytu nebo nebytovému prostoru podle zákona o vlastnictví bytů,¹⁶⁹ byl ke vzniku podzástavního práva nutný vklad do katastru nemovitostí.

Pokud zástavní věřitel jako podzástavce předal zastavenou movitou věc, kterou má u sebe, podzástavnímu věřiteli, nezbavoval se tím odpovědnosti za plnění povinností jejímu zástavci. Při nesplnění pohledávky zajištěné podzástavním právem mohl podzástavní věřitel uplatnit uspokojení ze zástavy místo zástavního věřitele (podzástavce).¹⁷⁰

¹⁶⁷ § 171 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹⁶⁸ § 174 odst. 3 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹⁶⁹ § 173 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

¹⁷⁰ § 174 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

5 Úprava dle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

V průběhu devadesátých let dvacátého století započala diskuze o rekonstrukci soukromého práva. Rozhodujícím obdobím byl začátek roku 2000, kdy ministr spravedlnosti obnovil práce na osnově občanského zákoníku. Rekonstrukce byla dokončena v roce 2009, přičemž finální podoba byla ustavena do OZ, který nabyl účinnosti dne 1. 1. 2014.

Nabytím účinnosti OZ došlo mimo jiné ke změnám v právní úpravě zástavního práva. V rámci této kapitoly bude soustředěna pozornost na současnou regulaci zástavního práva, přičemž budou zmíněny některé rozdíly, ve kterých se nová právní úprava liší od dřívějšího právního rámce.

5.1 Zástavní právo obecně

Zástavní právo je v novém občanském zákoníku upraveno v § 1309 - 1394. Jeho právní úprava je tak tvořena 86 paragrafy. Uvedená ustanovení tvoří oddíl třetí v rámci dílu V. (věcná práva k cizím věcem) hlavy II. (věcná práva) části třetí (absolutní majetková práva). Rovněž je třeba brát v úvahu ustanovení obecnějšího charakteru, neboť v § 1309 - 1394 je obsažena pouze zvláštní úprava dopadající na zástavní právo. Některá obecná ustanovení pak budou připomenuta níže v souvislosti s konkrétními otázkami.

Základním ustanovením o zástavním právu je v novém občanském zákoníku § 1309. Podle tohoto ustanovení platí, že *"při zajištění dluhu zástavním právem vznikne věřiteli oprávnění, nesplní-li dlužník dluh řádně a včas, uspokojit se z výtěžku zpeněžení zástavy do ujednané výše, a není-li tato ujednána, do výše pohledávky s příslušenstvím ke dni zpeněžení zástavy."*¹⁷¹ Zástavní věřitel tak má právo na uspokojení své pohledávky z výtěžku zpeněžení zástavy tehdy, pokud dluh zajištěný zástavním právem nebyl splněn včas, byl splněn po své splatnosti jen částečně anebo pokud nebylo splněno příslušenství.¹⁷²

Ke vzniku zmíněného oprávnění lze citovat jeden z dřívějších rozsudků Nejvyššího soudu, který se v něm k okamžiku jeho vzniku vyjádřil: *"Právo (nárok) na uspokojení ze zástavy vzniká dnem, v němž je zástavní věřitel podle hmotného práva oprávněn požadovat (v nalézacím řízení), aby zajištěná pohledávka byla uhrazena z*

¹⁷¹ § 1309 odst. 1 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

¹⁷² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 6. 2010, sp. zn. 20 Cdo 4396/2008

výtěžku získaného zpeněžením zástavy. Takový okamžik nastává tehdy, jestliže dlužník zajištěnou pohledávku řádně a včas (tj. v době, v níž měl být podle dohody, právního předpisu nebo rozhodnutí dluh odpovídající zajištěné pohledávce dlužníkem splněn) nesplnil, tedy - řečeno jinak - marným uplynutím doby splatnosti zajištěné pohledávky. Okolnost, zda a kdy soud uloží vykonatelným rozhodnutím dlužníku, aby věřiteli uhradil zajištěnou pohledávku, u níž doba splatnosti marně uplynula, je z tohoto hlediska právně irelevantní; soud totiž ve svém rozhodnutí pouze deklaruje (tedy nezakládá) práva a povinnosti věřitele a dlužníka z jejich hmotněprávního vztahu a z takového rozhodnutí nemůže žádné právo, tedy ani právo zástavního věřitele na uspokojení ze zástavy, vzniknout."¹⁷³ Výše uvedené závěry Nejvyššího soudu pak platí i nyní za účinnosti nové právní úpravy - nejnověji Nejvyšší soud judikoval podobným způsobem, když vyslovil, že "v případě, že dlužník neplatí sjednané splátky úvěru nebo jinak podstatně porušuje povinnosti ze smlouvy o úvěru, a že zástavní věřitel má proto právo odstoupit od smlouvy, popřípadě smlouvu vypovědět, není pro vznik práva (nároku) na uspokojení ze zástavy významné, kdy zástavní věřitel mohl (nejdříve) od smlouvy odstoupit nebo smlouvu vypovědět a současně požadovat okamžité vrácení úvěru, ale zda a kdy se rozhodl svého oprávnění využít a zda, popřípadě kdy, ho skutečně využil."¹⁷⁴

Je třeba upozornit na skutečnost, že je velmi důležité rozlišovat mezi příslušenstvím a dalšími samostatnými nároky. V tomto smyslu judikoval i Nejvyšší soud, který se touto otázkou zabýval v souvislosti se smluvní pokutou. V této souvislosti Nejvyšší soud mimo jiné uvedl: "Smluvní pokuta sjednaná pro případ porušení smluvní povinnosti není - jak dovodila již ustálená judikatura soudů (srov. například usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 30. 1. 1997 sp. zn. 1 Cmo 744/96, uveřejněné pod č. 5 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, roč. 1998) - příslušenstvím pohledávky ze smlouvy, v níž byla sjednána, ale samostatným právem. Zástavní právo vzniklé k zajištění pohledávky se proto na smluvní pokutu - na rozdíl od příslušenství pohledávky - bez dalšího nevztahuje; smluvní pokuta sjednaná pro případ porušení smluvní povinnosti je zajištěna zástavním právem jen tehdy, bylo-li v její

¹⁷³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 2010, sp. zn. 33 Cdo 879/2008

¹⁷⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 7. 2014, sp. zn. 32 Cdo 1990/2014

prospěch (spolu s pohledávkou ze smlouvy nebo samostatně) zástavní právo výslovně zřízeno."¹⁷⁵

Ustanovení § 1309 OZ vychází z dřívější právní úpravy¹⁷⁶, kterou rozšiřuje. Nově je však zakotvena možnost ujednat zákaz zřízení zástavního práva s účinky vůči třetí osobě. Těchto účinků lze dosáhnout zápisem do rejstříku zástav nebo do veřejného seznamu. Při absenci tohoto zápisu lze uplatňovat účinky tohoto zákazu vůči třetím osobám jen tehdy, pokud byl tento zákaz třetí osobě znám.¹⁷⁷ Jinak má zákaz zřízení zástavního práva pouze obligační účinky vůči osobě, s níž byl sjednán. V podmínkách nové právní úpravy tak lze doporučit, aby při zřizování zástavního práva bylo pečlivě kontrolováno, zda nebylo příslušné ustanovení registrováno nebo zda není obsahem stanov či společenské smlouvy. V případě, že např. stanovy společnosti obsahovaly ustanovení o zákazu zastavení akcie, přičemž tyto stanovy by byly věřiteli poskytnuty, zástavní právo k příslušným akciím by za takových podmínek nevzniklo.¹⁷⁸ Zákazem zřízení zástavního práva (tzn. negative pledge) "*dochází k vyčlenění určitého (všeho) dlužníkova majetku, který nemůže proti vůli prvního věřitele posloužit jako prostředek věcného zajištění jiných věřitelů. V důsledku toho zůstává jeho majetek chráněn proti vzniku právních vad.*"¹⁷⁹

Dle nového občanského zákoníku může být zástavní právo zřízeno ke každé věci, s níž lze obchodovat, a to i k takové, k níž zástavnímu dlužníku vznikne vlastnické právo teprve v budoucnu. V případě, že je taková věc zapsána ve veřejném seznamu nebo v rejstříku zástav, запиše se k ní zástavní právo jen se souhlasem jejího vlastníka.¹⁸⁰ Tímto ustanovením je chráněn např. vlastník nemovitosti před situací, kdy by bez jeho souhlasu byla jeho nemovitost tímto zásadním způsobem zatížena.

K vymezení okruhu toho, co může být zástavou, lze dodat, že nový občanský zákoník tento okruh vymezuje poměrně široce. Věc podle nového občanského zákoníku

¹⁷⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 10. 2007, sp. zn. 21 Cdo 3161/2006

¹⁷⁶ § 152 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, uváděl: "*Zástavní právo slouží k zajištění pohledávky pro případ, že dluh, který jí odpovídá, nebude včas splněn s tím, že v tomto případě lze dosáhnout uspokojení z výtěžku zpeněžení zástavy.*"

¹⁷⁷ § 1309 odst. 2 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

¹⁷⁸ NITSCHNEIDEROVÁ, Z. *Zástavní právo podle nového občanského zákoníku*. Ad Notam, 2013, č. 6, s. 3.

¹⁷⁹ TÉGL, P. *Stručný nástin úpravy věcných práv v návrhu nového občanského zákoníku, 2. část - věcná práva k věci cizí*. Obchodní právo, 2012, č. 4, s. 122.

¹⁸⁰ § 1310 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

představuje "vše, co je rozdílné od osoby a slouží potřebě lidí."¹⁸¹ Nový občanský zákoník věci rozumí věci i práva (pokud to jejich povaha připouští), a rovněž jiné věci bez hmotné podstaty.¹⁸² Ke všemu uvedenému lze tak při splnění podmínky, že lze s příslušnou věcí obchodovat, zástavní právo zřídit. Významná je v souvislosti se zástavním právem v režimu nové právní úpravy otázka zřízení zástavního práva k nemovitostem. "Aby se nemovitost mohla stát zástavou, musí se předně jednat o věc v právním smyslu (§ 489 NOZ) zásadně tudíž nepůjde zatížit stavbu, nebude-li výjimečně (například vlivem přechodných ustanovení) pokládána za věc. Většina staveb se stane součástí jiné nemovité věci. Bud' pozemku, na němž stojí (§ 506 odst. 1, § 3054 a § 3058 odst. 1 NOZ), anebo práva stavby, které se k pozemku pojí (§ 1242 NOZ) zástavní právo se potom zřídí jen k pozemku, anebo právu stavby. Údaj o tom, že součástí pozemku či práva stavby je i stavba, a o jakou se jedná, ani netřeba v zástavní smlouvě uvést. Nemovitostí se na druhé straně (vedle práva stavby) stanou i další věcná práva k (jiným) nemovitostem (§ 498 odst. 1 NOZ). Kupříkladu předkupní právo (§ 2140 NOZ), právo zpětné koupě (§ 2135 NOZ) či zpětného prodeje (§ 2139 NOZ). Budou-li koncipována jako převoditelná, což zákon výslovně umožňuje, určí-li tak smlouva (§ 2142, § 2135 odst. 2, § 2139 NOZ), mohou se i ona stát nemovitou zástavou."¹⁸³

Nový občanský zákoník se dále věnuje otázce výše a druhu dluhu, který je zástavním právem zajišťován. V této souvislosti je třeba předně připomenout, že v novém občanském zákoníku je dodržováno pojetí, že zástavním právem je zajišťován dluh. Dřívější právní úprava byla nekonzistentní v tom, co je zástavním právem, či jinou jistotou zajišťováno.¹⁸⁴

V rámci přípravy nového občanského zákoníku byla projednávána i tato otázka, přičemž v pracovní komisi odborníků pro obligační právo bylo vzneseno doporučení, aby byla osnovou respektována zásada, že se jistota dává za dluh a že se dluh zajišťuje. Důvodová zpráva v této souvislosti akcentuje správnost uvedeného doporučení z

¹⁸¹ § 489 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

¹⁸² § 496 odst. 2 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

¹⁸³ ČECH, P. *Jak se změní zástavní právo k nemovitosti?*. Právní rádce, 2013, č. 3, s. 14.

¹⁸⁴ Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku v této souvislosti uvádí:

"Tak platný občanský zákoník stanoví v § 100 odst. 2, § 152 nebo 554, že se zajišťuje pohledávka, jinde že se zajišťuje dluh (např. § 532) nebo splnění povinnosti (§ 545 odst. 1), také závazek (§ 553, 572 aj.). Obdobně obchodní zákoník normuje o zajištění pohledávky (např. § 305), ba i nároku (např. § 314), ale rovněž závazku (např. § 262 odst. 3) nebo plnění závazku (§ 261 odst. 4), také povinnosti (§ 301), plnění (§ 326) aj." Viz Důvodová zpráva k občanskému zákoníku [online] [cit. 26. 10. 2014]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>

odborného hlediska; dochází tak k návratu k pojetí, že jistotou se zajišťuje dluh, čemuž odpovídají jak formulace úpravě zástavního práva, tak rovněž i úprava obligací. Poskytnutím zástavy zástavce věřiteli zajišťuje, že dlužník dluh splní - z jeho strany je tak poskytnuta garance za splnění dluhu a nikoliv za uspokojení pohledávky věřitele vůbec, neboť k jejímu zániku s uspokojením věřitele může dojít i jiným způsobem.¹⁸⁵

V pojetí nového občanského zákoníku lze zástavním právem zajistit dluh o určité výši nebo dluh, jehož výši lze určit kdykoli v době trvání zástavního práva. Dluhem může být dluh peněžitý i nepeněžitý, podmíněný nebo i takový, který má vzniknout teprve v budoucnu. Zajistit lze rovněž dluhy určitého druhu vznikající dlužníkovi vůči zástavnímu věřiteli v určité době nebo i různé dluhy, které vůči zástavnímu věřiteli vznikají z téhož právního důvodu.¹⁸⁶ Zde zřejmě i nadále zůstanou v platnosti závěry Nejvyššího soudu, který vyslovil, že v případě, kdy mají být smluvně zajišťovány pohledávky určitého druhu, které mají vznikat zástavnímu věřiteli vůči dlužníkovi v budoucnu, je požadavek *"aby šlo o pohledávky, které mají vznikat v „určité době“, naplněn jen tehdy, je-li v zástavní smlouvě vymezen nejen počátek, nýbrž i konec této doby; jinak je zástavní smlouva neplatná."*¹⁸⁷

Na rozdíl od dřívější právní úpravy neomezuje regulace obsažená v novém občanském zákoníku rozsah zajištění nepeněžitého dluhu obvyklou cenou pohledávky v době vzniku zástavního práva.¹⁸⁸ Nový občanský zákoník stranám ponechává větší míry smluvní volnosti i v jiných směrech. Pokud jde o určitost projevu vůle, dle nového občanského zákoníku navenek postačuje dle důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku požadavek, aby byla výše zajištěného dluhu alespoň určitelná.¹⁸⁹

I v otázce, jaký dluh je možno zástavním právem zajistit, lze spatřovat posun právní úpravy nového občanského zákoníku ve srovnání s dřívější právní úpravou¹⁹⁰ směrem k větší svobodě a autonomii vůle účastníků právních vztahů.

¹⁸⁵ Důvodová zpráva k občanskému zákoníku [online] [cit. 26. 10. 2014]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>

¹⁸⁶ § 1311 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

¹⁸⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 5. 2008, sp. zn. 29 Odo 423/2006

¹⁸⁸ V případě dřívější právní úpravy byl tento limit stanoven v § 155 odst. 2 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku

¹⁸⁹ Důvodová zpráva k občanskému zákoníku [online] [cit. 26. 10. 2014]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>

¹⁹⁰ § 155 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

OZ poskytuje poměrně detailní úpravu týkající se otázky, na co se zástavní právo vztahuje. V této souvislosti OZ obecně stanoví, že se zástavní právo zásadně vztahuje na zástavu, na její přírůstek i příslušenství. Z plodů a užitků se pak zástavní právo vztahuje jen na ty, které nejsou odděleny.¹⁹¹ Rozsah zástavního práva upřesňuje důvodová zpráva, podle které *"zástavní právo zasahuje věc, včetně jejích přírůstků a příslušenství, nevylučuje se však možnost rozsah zástavního práva úmluvou stran zúžit. Naproti tomu, pokud se jedná o plody a užitky, navrhuje se stanovit kogentně, že k nim zástavní právo trvá, pokud nejsou od zástavy odděleny. Oddělením se totiž stávají samostatnými věcmi a od zastavené věci se pojmově odlišují."*¹⁹²

Kromě výše uvedeného obecného pravidla se pak OZ věnuje jednotlivým typům zástav. Pro případ, že je zastavena pohledávka, zástavnímu věřiteli náleží i každé právo, které pohledávku zajišťuje.¹⁹³ V případě zastavení hromadné věci¹⁹⁴ se zástavní právo vztahuje na jednotlivé věci zástavce náležející k zástavě a jí sloužící, bez ohledu na to, zda jsou fyzicky na jednom místě. OZ zde výslovně stanoví, že výčet jednotlivých věcí, na které se zástavní právo vztahuje, se může v průběhu času měnit - zástavní právo se vztahuje na každou jednotlivou věc, která k hromadné věci přibude, a naopak zaniká v případě každé jednotlivé věci, která se od hromadné věci odloučí.¹⁹⁵ OZ pamatuje i na případy, kdy je ujednáno zástavní právo k jednotlivé věci náležející k zástavě (pokud je ujednáno za trvání zástavního práva k hromadné věci, pak nevznikne; pokud zástavní právo k příslušné jednotlivé věci vznikne dříve, než k hromadné věci přibyla, nebo než byla hromadná věc zastavena, stanoví OZ aplikaci ustanovení o pořadí zástavního práva).¹⁹⁶ Pokud je jako zástava použit obchodní závod, vylučuje regulace OZ vícevrstevnost zástavního práva (situace, kdy po zastavení závodu jako hromadné věci zástavce dává do zástavy i jednotlivé věci, z nichž se obchodní závod skládá).¹⁹⁷

¹⁹¹ § 1346 odst. 1 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

¹⁹² *Důvodová zpráva k občanskému zákoníku* [online] [cit. 13. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>

¹⁹³ § 1346 odst. 2 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

¹⁹⁴ Za věc hromadnou lze považovat i závod. Blíže viz HORÁČKOVÁ, S., PAVLŮ, R., VYBÍRAL, P., MYŠÁKOVÁ, P. *Zástava závodu v režimu nového občanského zákoníku*. Soudce, 2013, č. 12, s. 29.

¹⁹⁵ § 1347 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

¹⁹⁶ § 1348 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

¹⁹⁷ *Důvodová zpráva k občanskému zákoníku* [online] [cit. 13. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>

OZ dále stanoví, že zástavní právo přetrvává, pokud se zástava přemění v novou věc,¹⁹⁸ resp. pokud se zástava rozdělí v několik věcí.¹⁹⁹ V případě, kdy dojde ke spojení zástav, se na toto pro účely zástavního práva, jako by ke spojení nedošlo kromě případů, kdy spojené zástavy zajišťují splnění téhož dluhu.²⁰⁰

Všechny výše vedené případy by v praxi neměly činit větší problém - na rozdíl od situace, kdy dojde ke spojení zástavy s jinou věcí. Může jít např. o spojení diamantu zatíženého zástavním právem, který je klenotníkem vsazením do zlata a spojen v prsten. Pro tento případ OZ stanoví, že zástavní věřitel má právo na obnovení předešlého stavu na náklady zástavního dlužníka. Pokud toto není možné, zatíží zástavní právo celou věc, avšak jen do hodnoty zástavy v době spojení. V případě ocenění zástavy se má za to, že cenu zástavy určuje výše ocenění.²⁰¹ V praxi může docházet např. ke sporům, zda je možné obnovit předešlý stav, kdy jedna strana bude tvrdit, že ano, přičemž druhá bude oponovat tvrzením o nemožnosti, případně bude argumentovat škodou, která by tím vznikla. Domnívám se, že v takových případech by měl být takový spor rozhodnut z hlediska proporcionality, tzn. tak aby nedošlo ke vzniku zbytečné škody, resp. aby výše škody vzniklé některé ze stran byla minimální.

5.2 Vznik zástavního práva

Zástavní právo může i v podmínkách nové právní úpravy vzniknout několika způsoby. Tyto způsoby budou rozebrány následně.

5.2.1 Vznik zástavního práva na základě smlouvy

Jednou ze změn, které OZ v souvislosti se zástavním právem přinesl, je částečné uvolnění ohledně formy smlouvy. Zatímco SOZ vyžadoval povinně písemnou formu vždy,²⁰² OZ tento požadavek zakotvuje pouze v některých případech, konkrétně tehdy, když není movitá věc jako zástava odevzdána zástavnímu věřiteli, nebo osobě třetí, aby ji pro zástavního věřitele opatrovala.²⁰³ Zároveň je však třeba říci, že některé případy obligatorní písemné formy zástavní smlouvy lze dovodit: "*Nutnost písemné formy vyplývá též z § 1359 odst. 1 NObčZ v případech, kdy strany budou chtít do zástavní smlouvy zahrnout ujednání o realizaci zástavního práva privátním prodejem zástavy.*

¹⁹⁸ § 1349 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

¹⁹⁹ § 1350 odst. 1 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²⁰⁰ § 1352 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²⁰¹ § 1350 odst. 2 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²⁰² § 156 odst. 1 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

²⁰³ § 1314 odst. 1 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

Podstatný požadavek na formu zástavní smlouvy vyplývá z § 1314 odst. 1 NObčZ, ačkoli z něj není patrný na první pohled. Svou formulací pravidlo § 1314 odst. 1 NObčZ znamená, že písemná forma zástavní smlouvy se vyžaduje nejen pro zastavení movitých věcí, které nemají být odevzdány věřiteli nebo třetí osobě, ale též takových movitých věcí, které odevzdány být nemohou z povahy věci – tj. věci nehmotných (srov. § 498 odst. 2 NObčZ). V úvěrové praxi budou do této kategorie spadat zejména pohledávky."²⁰⁴

V některých případech pak OZ požaduje kvalifikovanou formu, tzn. ukládá, aby byla zástavní smlouva sepsána ve formě notářského zápisu. Tak je tomu tehdy, když má být zástavou závod nebo jiná věc hromadná, nemovitá věc nepodléhající zápisu do veřejného seznamu (katastru nemovitostí), či tehdy, když má zástavní právo k movité věci vzniknout zápisem do rejstříku zástav.²⁰⁵

Stejně jako SOZ, i v nové úpravě je zakotveno, že některá ujednání v zástavní smlouvě jsou zakázána. OZ v této souvislosti rozděluje tato ujednání podle toho, zda jsou zakázána vždy, resp. v případě jakých účastníků příslušného právního vztahu jsou zakázána. Vždy je zakázáno ujednání, podle kterého není dlužníku či zástavci umožněno zástavu vyplatit. Další ujednání jsou pak zakázána pouze tehdy, dokud zajištěný dluh nedospěje. Mezi tato ujednání patří nemožnost zástavního věřitele domáhat se uspokojení ze zástavy, možnost věřitele zpeněžit zástavu libovolným způsobem nebo si ji za libovolnou, anebo předem určenou cenu ponechat²⁰⁶ a oprávnění věřitele brát ze zástavy plody nebo užitky. Ke druhému z uvedených ustanovení se pak nepřihlíží tehdy, když je zástavcem nebo zástavním dlužníkem spotřebitel nebo člověk, který je malým nebo středním podnikatelem.²⁰⁷

²⁰⁴ RICHTER, T. *Zajištění dluhů podle nového občanského zákoníku - zástavní právo*. Obchodněprávní revue, 2013, č. 9, s. 241.

²⁰⁵ § 1314 odst. 2 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²⁰⁶ Nová právní úprava představuje částečné uvolnění dřívějšího zákazu tzv. propadné zástavy. Původní zákaz byl motivován zejména snahou o účinný boj proti nekalým věřitelům, kteří se ustanoveními o propadné zástavě snažili využívat dlužníkovy tísně a neznalosti a neoprávněným způsobem se na něm obohacovat. I přes zmíněné částečné uvolnění zákazu nová právní úprava obsahuje celou řadu prostředků, jimiž se lze proti praktikám nekalých věřitelů bránit. V souvislosti s nimi lze očekávat, že s ohledem na obecný odpor soudů k institutu propadné zástavy budou tyto prostředky ze strany soudů hojně aplikovány. Věřitelé tak zřejmě namísto propadné zástavy budou v mnoha případech používat spíše institutu zajišťovacího převodu práva, který je v podmínkách nové právní úpravy účinnějším zajišťovacím prostředkem, na který nebude možno nadále analogicky aplikovat zákaz propadných zástav. Blíže viz PIECHOWICZOVÁ, L. *Propadná zástava dle nového občanského zákoníku*. Právní fórum, 2012, č. 8, s. 340.

²⁰⁷ § 1315 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

Důvodová zpráva uvádí, že v rámci přípravy § 1315 odst. 2 OZ (ujednání zakázaná předtím, než zajištěný dluh dospěje) bylo zvažováno, zda by nemělo být zakázáno ujednání, o zákazu převodu vlastnického práva k zástavě zástavním dlužníkem. Toto ujednání nakonec nebylo mezi zakázaná ujednání zařazeno, dle rekodifikační komise nedával takový zákaz rozumný smysl, v případě ujednání stran v zástavní smlouvě, že vlastnické právo k zástavě nebude převedeno, dochází ke zvýšení kvality zajištění. Toto platí zejména v případech, kdy hodnota zástavy podstatně závisí na úrovni její správy, a zástavci to dává prostor k ujednání výhodnějších podmínek pro úvěr. V důvodové zprávě je zdůrazněna nesprávnost argumentu, podle kterého má vlastník zákonné právo se svou věcí nakládat, a v důsledku toho není možné, aby se jej vzdal prostřednictvím příslušného ujednání obsaženého v zástavní smlouvě. Naopak je akcentována jeho vůle, přičemž je připomenuta skutečnost, se vlastník může svého vlastnického práva vzdát prostřednictvím derelikce, stejně jako se může ve svém vlastnickém právu i omezit (což je v praxi běžné). Vyloučení zákazu platí i pro obdobná ujednání, např. že zákazu pronájmu zástavy, jejího dalšího zatížení atd. - příslušná ujednání působí zpravidla jen obligacně, tzn. mezi stranami a nikoliv vůči třetím osobám. I tak ovšem mohou mít pro strany příslušné smlouvy velký význam, neboť plnění podle ujednaných vedlejších povinností může být rovněž zajištěno či utvrzeno. Za tímto účelem mohou strany využít např. *institut smluvní pokuty*, přičemž nejsou vyloučeny ani jiné nástroje. Není však vyloučeno, aby strany podnikly kroky k tomu, aby měla příslušná ustanovení věcněprávní účinky.²⁰⁸ I zde tak lze dobře pozorovat snahu zákonodárce poskytnout stranám co možná největší prostor pro realizaci jejich vůle.

Při smluvním zřizování zástavního práva je třeba nejen pamatovat na to, že v případě některých zamýšlených ujednání může jít o ujednání zakázaná, ale rovněž může být ohrožena neplatností celá smlouva. Vzhledem k tomu, že zástavní právo slouží k zajištění dluhu, může dojít k situaci, kdy zástavce již některé dluhy má, resp. že je vůči němu vedeno exekuční řízení. V takovém případě může být omezen v nakládání se svým majetkem ve smyslu § 44a EŘ. Nejvyšší soud v této souvislosti potvrdil, že zřízení zástavního práva představuje nakládání s majetkem, které je

²⁰⁸ *Důvodová zpráva k občanskému zákoníku* [online] [cit. 26. 10. 2014]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>

povinnému po nařízení exekuce zakázáno zmíněným ustanovením zakázáno.²⁰⁹ Právní jednání, kterým povinný výše uvedenou povinnost poruší, je neplatné, považuje se však za platné do okamžiku, kdy námitku neplatnosti vznesl exekutor, oprávněný nebo přihlášený věřitel, aby zajistili uspokojení vymáhané pohledávky. Vznesená námitka pak vyvolává účinky neplatnosti od účinnosti právního jednání, dojde-li exekuční příkaz nebo jiný projev vůle exekutora, oprávněného, nebo přihlášeného věřitele všem účastníkům právního jednání, k němuž exekutor, oprávněný nebo přihlášený věřitel vznesl námitku neplatnosti.²¹⁰

Zohlednit je třeba i další dřívější rozsudek Nejvyššího soudu, ve kterém se soud zabýval situací, kdy jménem zástavního dlužníka uzavře zástavní smlouvu stejná fyzická osoba, která je druhým účastníkem smlouvy jako zástavní věřitel. Zde Nejvyšší soud vyslovil: "*Smlouva o zřízení zástavního práva, které slouží k zajištění pohledávky pro případ, že dluh, který jí odpovídá, nebude včas splněn s tím, že v tomto případě lze dosáhnout uspokojení z výtěžku zpeněžení zástavy (srov. § 152 obč. zák.), je jako dvoustranný právní úkon výsledkem jednání, do něhož obě strany (zástavní věřitel a zástavní dlužník) vstupují z odlišných východisek, a tedy i s rozdílnými zájmy. Rozdílnost zájmů zástavního věřitele a zástavního dlužníka při uzavření smlouvy o zřízení zástavního práva vylučuje, aby jménem zástavního dlužníka učinila takový právní úkon stejná fyzická osoba, která je druhým účastníkem smlouvy jako zástavní věřitel, neboť nemůže odpovídajícím způsobem „současně“ hájit své zájmy jako zástavního věřitele a zájmy dalšího účastníka smlouvy jako zástavního dlužníka.*"²¹¹ Přestože byl citovaný rozsudek vydán již za účinnosti SOZ, může být významný i nyní - situace, ke které se zde Nejvyšší soud vyjádřil, představuje případ, kdy se jednájící osoba dostává do střetu zájmů. Podle konkrétních okolností je pak třeba vyhodnotit, jaké následky může taková skutečnost mít a zda je rozumné takto příslušnou zástavní smlouvu uzavřít.

OZ vychází v souvislosti se vznikem zástavního práva z předchozí úpravy, ve které provádí pouze dílčí změny. V případě, že je zástava odevzdána zástavnímu věřiteli, může zástavce požádat o to, aby mu věřitel vydal zástavní list, v němž je pak

²⁰⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 12. 2010, sp. zn. 21 Cdo 5145/2009

²¹⁰ § 44a odst. 1 zákona č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

²¹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 9. 2013, sp. zn. 21 Cdo 3694/2012

zástavu nutno popsat tak, aby byla od jiných věcí dostatečně odlišena. OZ rovněž umožňuje odevzdání zástavy nahradit znamením tak, že se věc označí jako zastavená. V případě vzniku zástavního práva označením, se jej lze dovolat vůči třetí osobě, pokud nebyla v dobré víře; jinak se má za to, že věc označená nebyla.²¹²

Na rozdíl od SOZ obsahuje OZ podrobnou úpravu zastavení:

- podílu v korporaci,²¹³ kdy zástavní právo vzniká zápisem do veřejného rejstříku, ve kterém je korporace zapsána,^{214 215}
- cenného papíru nebo zaknihovaného cenného papíru,²¹⁶ kdy v prvním případě OZ stanoví v závislosti na bližších podmínkách několik různých okamžiků vzniku,²¹⁷ ve druhém pak zástavní právo vzniká zápisem na účtu vlastníka v příslušné evidenci²¹⁸
- účtu vlastníka zaknihovaných cenných papírů,²¹⁹ kdy zástavní právo vzniká zápisem u tohoto účtu v příslušné evidenci²²⁰

²¹² § 1317 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²¹³ § 1320 - 1327 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²¹⁴ § 1322 odst. 1 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²¹⁵ V případě právní úpravy zástavního práva k podílu v korporaci zákonodárce vycházel z dřívější regulace zástavního práva k obchodnímu podílu ve společnosti s ručením omezeným (§ 117a ObchZ). Tato právní úprava pak byla transformována na obecně použitelnou pro podíly ve všech korporacích s výjimkou podílů vtělené do cenného papíru (§ 1320 odst. 2 OZ), na která se aplikují ustanovení o zástavním právu k cenným papírům, resp. zaknihovaným cenným papírům. Tato obecná úprava je kritizována např. P. Čechem, který zmiňuje např. opuštění požadavku na úředně ověřené podpisy pod zástavní smlouvou, pokud je jejím předmětem podíl ve společnosti s ručením omezeným nevtělený do kmenového listu, neboť zde vzniká nevyváženost ve srovnání se smlouvou o převodu podílu, kde ZOK vyžaduje v § 209 odst. 2 úřední ověření podpisů. P. Čech dále kritizuje zejména obecnou povinnost konstitutivního zápisu zástavního práva k podílu do veřejného rejstříku, ve kterém je korporace zapsána, či způsob realizace zástavního práva, kdy je příslušná koncepce dle autora je představitelná u zástavního práva k podílu ve společnosti s ručením omezeným, nicméně její přenesení na podíly např. v bytových družstvech již nepovažuje za vhodné. Blíže viz ČECH, P. *Nad několika rekodifikačními nejasnostmi*. Obchodněprávní revue, 2012, č. 11-12, s. 324.

²¹⁶ § 1328 - 1332 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²¹⁷ V případě cenného papíru vzniká zástavní právo jeho odevzdáním zástavnímu věřiteli, přičemž zástavní smlouva může určit, že zástavní právo vznikne tím, že zástavce nebo zástavní věřitel předá cenný papír a stejnopis zástavní smlouvy třetí osobě, aby pro ně zástavu opatrovala. V případě cennému papíru na řad OZ vyžaduje i zástavní rubopis obsahující doložku „k zastavení“ nebo jiná slova stejného významu a označení zástavního věřitele. Pokud má zástavní právo k cennému papíru na doručitele vzniknout zápisem zástavního práva do rejstříku zástav, vyžaduje se odevzdání zástavy osobě, která zástavní právo do rejstříku zástav zapíše, na dobu trvání zástavního práva. Pokud je cenný papír již v úschově, dochází ke vzniku zástavního práva oznámením zástavního věřitele nebo zástavce doručením schovateli společně se stejnopisem zástavní smlouvy. Viz § 1328 a § 1329 odst. 1 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²¹⁸ § 1331 odst. 1 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²¹⁹ § 1333 - 1334 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²²⁰ § 1333 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

- pohledávky^{221 222}, kdy zástavní právo vzniká účinností zástavní smlouvy, přičemž lze ujednat i dobu pozdější, případně jeho vznik ujednat až zápisem do rejstříku zástav²²³

Ohledně vzniku zástavního práva je třeba připomenout existenci některých zvláštních zákonů, které vznik zástavního práva upravují odchylně od právní úpravy obsažené v OZ. Některé z těchto předpisů v současné době prochází novelizací. Toto platí i v souvislosti se vznikem zástavního práva. S tím je pak spojena i neaplikovatelnost některých závěrů dřívější judikatury. Ta v souvislosti se vznikem zástavního práva dovedla, že např. u silničních motorových vozidel dochází ke vzniku zástavního práva specifickým způsobem. Ten vycházel ze zvláštní právní úpravy obsažené v ZPPVPK. ZPPVPK tuto problematiku upravoval v § 8 - 10, kde byla nejprve zakotvena subsidiarita SOZ,²²⁴ načež bylo stanoveno, že se zástavní právo k silničnímu motorovému vozidlu a přípojnému vozidlu zapisuje do technického průkazu na žádost vlastníka silničního vozidla nebo zástavního věřitele se souhlasem vlastníka, která musela být doložena smlouvou nebo rozhodnutím o zřízení zástavního práva k silničnímu motorovému vozidlu a přípojnému vozidlu.²²⁵ Zápis prováděl obecní úřad obce s rozšířenou působností, který rovněž prováděl výmaz zástavního práva na žádost vlastníka vozidla, doloženou smlouvou nebo jiným dokladem o zániku zástavního práva.²²⁶ Dřívější judikatura řešila otázku, zda má tento zápis do technického průkazu konstitutivní, či deklaratorní povahu. Nejvyšší soud k tomu ve svém rozsudku ze dne 12. 4. 2005, sp. zn. 21 Cdo 2099/2004 vyslovil: "*Zápis zástavního práva do*

²²¹ § 1335 - 1340 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²²² V souvislosti s pohledávkou nová právní úprava stanoví jako podmínku její způsobilosti být zástavou její převoditelnost. K této problematice doplňuje M. Jäger pojetí dřívější právní úpravy: "*Jestliže je převoditelnost pohledávky předpokladem k její způsobilosti být předmětem zástavního práva, bylo by třeba považovat zastavení pohledávky, která tento předpoklad nespĺňuje, za neplatné. Šlo by přitom o absolutní neplatnost. To by platilo i tam, kde by se zajišťovací vztah řídil obchodním zákoníkem (§ 261 odst. 4 a § 262 odst. 2 ObchZ), protože neplatnost zástavní smlouvy pro nedostatek způsobilé zástavy nesměřuje jen k ochraně osoby, která se měla stát zástavním věřitelem, nebo naopak jen k ochraně poddlužníka. Vzhledem k této povaze neplatnosti zastavení pohledávky by nemělo význam ani dodatečné odpadnutí důvodu, pro který pohledávku nebylo možné postoupit. Na druhé straně by bylo platné zřízení zástavního práva k pohledávce s odkládací podmínkou, která by spočívala v tom, že nastane právní skutečnost, která by zákaz postoupení pohledávky odstranila, např. dosažení souhlasu dlužníka tam, kde podle dohody věřitele s dlužníkem je takový souhlas třeba k postoupení pohledávky.*" Blíže viz JÄGER, M. *Zástavní právo k pohledávkám vyloučeným z postoupení*. Právní rozhledy, 2013, s. 85.

²²³ § 1335 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²²⁴ § 8 zákona č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla)

²²⁵ § 9 zákona č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla)

²²⁶ § 10 zákona č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla)

*technického průkazu silničního motorového vozidla nebo přípojného vozidla a do registru silničních vozidel totiž nelze považovat jen za evidenční záležitost. Svědčí o tom zejména podmínky, za nichž se zápis zástavního práva provede; zápis zástavního práva zřízeného zástavní smlouvou se zapíše do technického průkazu a registru silničních vozidel - jak vyplývá z ustanovení § 9 odst. 1 zákona č. 56/2001 Sb. - jen na základě smlouvy, aniž by bylo potřebné dokládat zástavní právo některým z právních způsobů, kterým podle ustanovení § 158 odst. 1 a 2 obč. zák. vzniká, což by jinak (kdyby zápis měl mít jen evidenční povahu) nebylo možné."*²²⁷ Nejvyšší soud dále doplnil: *"Protože o zástavním právu k silničnímu motorovému vozidlu a přípojnému vozidlu platí ustanovení občanského zákoníku, jen jestliže ze zákona č. 56/2001 Sb. nevyplývá jinak, a protože zákon č. 56/2001 Sb. upravuje právní způsob nabytí zástavního práva (tzv. modus acquirendi) k těmto vozidlům odlišně (jinak) od ustanovení občanského zákoníku, dospěl Nejvyšší soud ČR k závěru, že zástavní právo zřízené na základě zástavní smlouvy k silničnímu motorovému vozidlu nebo k přípojnému vozidlu vzniká zápisem zástavního práva do technického průkazu těchto vozidel a do registru silničních vozidel a že ustanovení § 158 odst. 1 a 2 obč. zák. upravující právní způsob nabytí zástavního práva k movitým věcem se zde neuplatní."*²²⁸ Lze doplnit, že uvedené rozhodnutí se stalo terčem kritiky, kdy bylo např. argumentováno, že podle ZPPVPK se zástavní právo pouze „zaeviduje“, z čehož nelze automaticky usuzovat, že by právo na základě tohoto zaevidování mělo zástavní právo teprve vzniknout. Dále bylo mimo jiné odkazováno na ZCL, který na rozdíl od ZPPVPK hovoří výslovně o vzniku zástavního práva dnem jeho zapsání do leteckého rejstříku.²²⁹

Výše uvedená ustanovení ZPPVPK zůstala účinná i po 1. 1. 2014, nicméně novelizací ZPPVPK zák. č. 239/2013 Sb. došlo k jejich změně, resp. zrušení jejich dřívějšího obsahu zakotvujícího zvláštní režim pro vznik zástavního práva, jak zdůrazňuje důvodová zpráva k uvedené novele, vedení údajů o zástavních právech k vozidlu se stalo obsolentním, neboť *"tato úprava předcházející úpravu Rejstříku zástav nebyla v praxi využívána, a to mj. s ohledem na charakter registru (jehož použití v zásadě směřuje dovnitř státní správy) a na omezenou přístupnost údajů třetím*

²²⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2005, sp. zn. 21 Cdo 2099/2004

²²⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2005, sp. zn. 21 Cdo 2099/2004

²²⁹ § 5a odst. 4 zák. č. 49/1997 Sb., o civilním letectví a o změně a doplnění zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů

osobám (nejedná se o veřejnou evidenci)."²³⁰ Výše zmíněnou změnou (zrušením) zvláštních ustanovení ZPPVPK o zástavním právu k silničním motorovým vozidlům se stává obsolentní i příslušná judikatura.

OZ dále upravuje budoucí zástavní právo. V tomto případě OZ stanoví, že pokud se má "stát zástavou věc, k níž má zástavnímu dlužníku vzniknout zástavní právo teprve v budoucnu, vznikne zástavní právo nabytím vlastnického práva zástavním dlužníkem."²³¹ V tomto ustanovení je však obsažena zjevná chyba, neboť zástavní právo nemůže k zástavě vzniknout zástavnímu dlužníku již z povahy věci. Ustanovení je tak třeba vyložit jedním následujících výkladů, přičemž se lze přiklonit spíše ke druhému z nich: „Má-li se stát zástavou věc, k níž má zástavnímu dlužníku vzniknout vlastnické právo teprve v budoucnu, [...]“, nebo „Má-li se stát zástavou věc, k níž má zástavnímu věřiteli vzniknout zástavní právo teprve v budoucnu, [...]“.²³² Z tohoto obecného pravidla pak OZ vytváří výjimku, podle které v případě, kdy je ke vzniku zástavního práva vyžadován zápis do veřejného seznamu nebo do rejstříku zástav a bylo-li tam zapsáno budoucí zástavní právo, pak vznikne zástavní právo nabytím vlastnického práva zástavním dlužníkem.²³³ Uvedené ustanovení "se tedy vztáhne na nemovité věci zapisované do katastru nemovitostí, velké dopravní prostředky, registrované předměty průmyslového vlastnictví a další věci, na které se vztahuje § 1316, a dále na věci, uvedené v § 1319 odst. 2, tedy nemovité věci nezapisované do veřejného seznamu, závod a movité věci hromadné."²³⁴

Zastavení cizí věci²³⁵ v zásadě vychází z předchozí právní úpravy.²³⁶ Podobné platí i v případě vespolečného zástavního práva, kde OZ přebírá tuto možnost z SOZ,²³⁷ přičemž doplňuje, že se zástavní věřitel může uspokojit z kterékoli ze zástav, anebo ze

²³⁰ Důvodová zpráva k zákonu, kterým se mění zákon č. 56/2001 Sb., o podmínkách provozu vozidel na pozemních komunikacích a o změně zákona č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla), ve znění zákona č. 307/1999 Sb., [online] [cit. 14. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=717&CT1=0>

²³¹ § 1341 odst. 1 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²³² SPÁČIL, J. a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2013, s. 1102.

²³³ § 1341 odst. 2 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²³⁴ SPÁČIL, J. a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2013, s. 1103.

²³⁵ § 1343 odst. 1 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²³⁶ § 161 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

²³⁷ § 153 odst. 3 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

všech zástav.²³⁸ V tomto případě nelze provádět radikální změny, neboť se jedná o starý a praktický institut, běžně upravený standardními evropskými zákoníky.²³⁹

Jako novinku ve srovnání s dřívější právní úpravou zavádí OZ regulaci práva vůči provozovateli zastavárenského závodu. V případě, kdy zástavce zastaví cizí movitou věc v zastavárenském závodu a nejedná se o věc, kterou vlastník zástavci svěřil, přiznává OZ vlastníku vůči provozovateli zastavárenského závodu právo na vydání věci. Vlastník věci však musí prokázat, že věc pozbyl ztrátou nebo činem povahy úmyslného trestného činu. Vlastníku věci pak OZ poskytuje výhodu spočívající v tom, provozovatel zastavárenského závodu nemá právo po něm požadovat, aby mu před vydáním věci zaplatil částku vyplacenou zástavci ani přirostlé úroky.²⁴⁰

Uvedené ustanovení představuje výjimku z obecného pravidla o zástavě cizí věci, kterou důvodová zpráva odůvodňuje zásadou, podle které by osoba uzavírající zástavní obchody podnikatelským způsobem, měla toto činit na vlastní riziko, které by nemělo být přenášeno na jiné osoby, zejména pak na vlastníka, jehož věc zastavila osoba třetí - podnikatel by si měl vést evidenci osob, s nimiž uzavírá příslušné smlouvy a vůči těmto osobám by se pak měl domáhat případně náhrady škody. V souladu s ustanovením o právu vůči provozovateli zastavárenského závodu tak platí, že *"vlastník se může domáhat vydání věci zastavené neoprávněně třetí osobou provozovateli zastavárenského závodu, je-li schopen popsat ji tak, aby byla odlišena od jiných věcí téhož druhu, a prokáže-li své vlastnické právo. Navržené ustanovení tedy dopadá na movitou věc, kterou bude osoba domáhající se jejího vydání, schopna určit jednotlivě a ohledně které bude schopna prokázat i své vlastnické právo s tím, že se pro tento případ navíc vyžaduje, aby vlastník prokázal, že svoji věc pozbyl ztrátou nebo protiprávním činem povahy úmyslného trestného činu; výjimka stanovená pro případy, kdy se vlastník skutečné moci nad svou věcí sám vzdal tím, že ji zástavci svěřil, odpovídá pravidlu, že projevil-li vlastník důvěru vůči jiné osobě, nelze důsledek zpronevěry přenášet na třetí osoby."*²⁴¹

²³⁸ § 1345 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²³⁹ Důvodová zpráva k občanskému zákoníku [online] [cit. 13. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>

²⁴⁰ § 1344 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²⁴¹ Důvodová zpráva k občanskému zákoníku [online] [cit. 13. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>

Nově zakotvené právo vlastníka neoprávněně zastavené věci vůči provozovateli zastavárenského závodu na vydání této věci lze považovat za správné řešení, neboť OZ zde výslovně poskytuje vlastníku této zástavy nástroj, jak zástavu získat zpět. Porovnáme-li škodu způsobenou provozovateli zastavárenského závodu v případě vydání věci na straně jedné a škodu vlastníka neoprávněně zastavené věci na straně druhé, lze s ohledem na okolnost, že přinejmenším provozovatel zastavárenského závodu má reálnou možnost vzniku škody zabránit, resp. následně uplatnit nárok na její náhradu (neboť na rozdíl od vlastníka zástavy disponuje, resp. měl by disponovat, evidencí osob, se kterými příslušné smlouvy uzavřel) mít za to, že by v tomto ohledu měla být chráněna spíše práva vlastníka zástavy.

5.2.2 Vznik zástavního práva na základě rozhodnutí

Zástavní právo může být stejně jako dříve zřízeno rozhodnutím orgánu veřejné moci. V takovém případě stejně jako dříve vzniká vykonatelností rozhodnutí, přičemž OZ zde výslovně připouští možnost, aby byla v rozhodnutí stanovena doba pozdější. OZ zároveň stanoví, že pokud je jinak ke vzniku zástavního práva potřebný zápis do rejstříku zástav nebo do zvláštního veřejného seznamu, zástavní právo se do příslušného rejstříku, resp. seznamu zapíše.²⁴²

I OZ tak přejímá dřívější pojetí podle SOZ, podle kterého v případě, že je zástavní právo zřízené rozhodnutím a zástavní právo je následně zapisováno do katastru nemovitostí či rejstříku zástav, má tento zápis již pouze deklaratorní, resp. evidenční charakter a pro jeho vznik tak má zásadní význam již samotné rozhodnutí orgánu veřejné moci. Důvodová zpráva v souvislosti s následným zápisem zástavního práva zdůrazňuje ochranu práv třetích osob: *"Vzhledem k tomu, že těžiště úpravy zřízení zástavního práva tímto způsobem náleží do okruhu veřejného práva, omezuje se osnova na stanovení doby vzniku zástavního práva (což nevyklučuje, aby zvláštní zákon stanovil pro určité případy něco jiného). Navrhuje se rovněž vyžadovat zápis takto vzniklého zástavního práva do příslušného seznamu, vyžaduje-li se jinak zápis do seznamu pro vznik zástavního práva. Toto opatření má význam pro ochranu zájmů třetích osob."*²⁴³

²⁴² § 1342 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²⁴³ Důvodová zpráva k občanskému zákoníku [online] [cit. 13. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>

5.2.3 Vznik zástavního práva ze zákona

OZ podobně jako SOZ konstruuje na některých místech zástavní právo, které vzniká již ze zákona. I zde tak platí, že zástavní právo v takových případech vzniká již okamžikem, kdy dojde k naplnění předpokladů požadovaných příslušným zákonem.

Nová právní úprava zakotvuje zákonné zástavní právo např. v případě věci náležejících do inventáře, na kterých vázne zákonné zástavní právo pro pohledávky pachtýře vůči propachtovateli. Propachtovatel zde však má možnost pachtýři dát jinou jistotu, kdy v se v důsledku toho zástavní právo do výše jistoty neuplatní.²⁴⁴

Podobně má zástavní právo zasílatel k zásilce, dokud je zásilka u něho nebo dokud má listiny, které ho opravňují se zásilkou nakládat. Zástavní právo zde zajišťuje dluhy příkazce vyplývajících ze smlouvy. Uvedené se uplatní i v případě, kdy je zásilka nebo listiny u někoho, kdo je má u sebe zasílatelovým jménem.²⁴⁵

Zástavní právo má rovněž dopravce, kdy je takto zatížena zásilka, dokud s ní může dopravce nakládat. Zástavní právo zde zajišťuje dluhy vyplývajících ze smlouvy.²⁴⁶ Zástavní právo je zde konstruováno podobně jako v případě zástavního práva zasílatele zmíněného výše.

5.3 Změny v subjektech zástavního práva

Právní úprava OZ týkající se změn v subjektech zástavního práva je v zásadě podobná dřívější regulaci, proto zde nebude podrobně rozebírána; namísto toho bude soustředěna pozornost na další aspekty právní úpravy zástavního práva v OZ.

5.4 Práva a povinnosti

Nová právní úprava je ve srovnání s dřívější regulací obsaženou v SOZ poměrně rozsáhlá a detailní. Toto platí i v případě zakotvení práv a povinností subjektů zástavního práva. Zatímco SOZ v této souvislosti věnoval problematice dva paragrafy,²⁴⁷ OZ již k tomu využívá paragrafů šest.

Pokud jde o zástavního dlužníka, stejně jako v případě dřívější právní úpravy je OZ poměrně stručný, přičemž zástavnímu dlužníku stanoví povinnost zdržet se všeho,

²⁴⁴ § 2344 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²⁴⁵ § 2481 odst. 1 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²⁴⁶ § 2571 odst. 1 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²⁴⁷ V § 162 SOZ byla upravena práva a povinnosti zástavního věřitele, v § 163S OZ pak povinnosti zástavního dlužníka.

čím se zástava zhoršuje na úkor zástavního věřitele. Pokud zástavní dlužník způsobí, že dostatečná jistota zástavního věřitele se stane nedostatečnou nebo pokud se nedostatečná jistota sníží, zástavní dlužník má povinnost ji přiměřeně doplnit.^{248 249} Ustanovení tak vychází z dřívější právní úpravy.²⁵⁰ V té bylo navíc stanoveno, že zajištění není dostatečně doplněno, stává se nezajištěná část pohledávky splatnou. Tato věta však není v OZ v rámci regulace zástavního práva převzata. Naopak je však zakotvena v souvislosti institutem tzv. jistoty.²⁵¹ Nabízí se tak otázka, zda se i v podmínkách OZ nezajištěná část dluhu stává splatnou. Zatímco důvodová zpráva k této otázce mlčí,²⁵² odborná literatura pak doporučuje, aby zástavní věřitelé tuto otázku upravili v zástavní smlouvě tak, jak je uvedeno v případě jistoty,²⁵³ resp. dřívější právní úpravě zástavního práva. Domnívám se, že nová právní úprava zástavního práva nepřebírá pravidlo zesplatnění nezajištěné části dluhu - § 1353 OZ je konstruován podobně jako § 2017 OZ; zákonodárce by tedy zřejmě v případě úmyslu zachovat dřívější pojetí výslovně zakotvil i dřívější větu týkající se zesplatnění a neponechal toto diskuzím s nejistým (a do doby vyřešení této otázky judikaturou i právně nezávazným) závěrem. Lze nicméně souhlasit s výše zmíněným doporučením, aby tato otázka byla v zástavní smlouvě upravena, na čemž budou mít zájem zejména zástavní věřitelé.

Ve srovnání s povinnostmi zástavního dlužníka OZ upravuje podrobněji právní postavení zástavního věřitele, když upravuje jeho práva a povinnosti. V případě zástavního věřitele pochopitelně převládají jeho práva nad povinnostmi.

I v případě práv a povinností věřitele vychází právní úprava OZ z dřívějšího pojetí.²⁵⁴ Nad rámec dřívější právní úpravy však OZ přináší další rozšíření a konkretizaci právní úpravy.

Jedním z těchto nových ustanovení je zakotvení neúčinnosti (vůči zástavnímu věřiteli) přenechání zástavy k užívání jinému bez souhlasu zástavního věřitele. Strany

²⁴⁸ § 1353 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²⁴⁹ Toto doplnění pak nemusí být realizováno pouze zajištěním ve formě dalšího zástavního práva, ale je možné využít např. ručení, zajišťovací převod práva atd. Viz HUML, O. *Zástavní právo jako nástroj zajištění* [online] dhplegal.com [cit. 10. 9. 2014] Dostupné z: <http://www.dhplegal.com/files/69cc86d603fe061934a7283a6416723a.pdf>

²⁵⁰ § 163 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

²⁵¹ § 2017 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²⁵² *Důvodová zpráva k občanskému zákoníku* [online] [cit. 13. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>

²⁵³ SPÁČIL, J. a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2013, s. 1112.

²⁵⁴ § 1356 a § 1357 OZ obsahově vychází z § 162 SOZ

(tzn. zástavní věřitel a zástavní dlužník) si mohou ujednat, že tohoto souhlasu není třeba.²⁵⁵ V tomto případě je tak posílena ochrana zástavního věřitele pro případy, kdy by mohl být případný pozdější výkon zástavního práva přenechání zástavy k užívání jinému jakkoli ohrožen. Zároveň je zde patrná obecná tendence OZ k dispozitivnosti jeho ustanovení - tímto ustanovením je zástavní věřitel chráněn, nicméně pokud se této ochrany sám vzdá, OZ mu v tomto žádným způsobem nebrání.

Další nově zakotvené právo zástavního věřitele spočívá v plnění pojišťovny z pojistné smlouvy zástavnímu věřiteli. Toto nové ustanovení má značný význam pro zástavního věřitele.²⁵⁶ V případě, že je zástava pojištěna a dojde k pojistné události, plní pojišťovna z pojistné smlouvy zástavnímu věřiteli. Ten musí pojišťovně včas prokázat, že na věci vázne jeho zástavní právo. Tuto skutečnost může pojišťovně oznámit rovněž (včas) zástavce nebo zástavní dlužník. Pokud si strany neujednají jinak, zástavní věřitel může v případě nesplnění pohledávky řádně a včas plnění z pojistné smlouvy zadržet a uspokojit se z něho. Toto však neplatí nutně o celém plnění, neboť pokud plnění z pojistné smlouvy převyšuje pohledávku včetně příslušenství a nákladů, na jejichž náhradu má zástavní věřitel právo, má zástavní věřitel povinnost vydat zástavnímu dlužníkovi.²⁵⁷ Tímto ustanovením je tak chráněn zástavní věřitel, přičemž je potřebná ochrana poskytována rovněž zástavnímu dlužníkovi.

OZ rovněž reguluje situaci, kdy dojde ke změně podstatné skutečnosti zapsané o zástavním právu v rejstříku zástav nebo ve veřejném seznamu, pokud jiný právní předpis povinnost požádat o provedení změny zápisu jiné osobě. Pro takový případ OZ stanoví obecné pravidlo, podle kterého má povinnost požádat o provedení změny zápisu bez zbytečného odkladu ten, koho se změna týká. Pokud tuto osobu nelze určit, má tuto povinnost zástavní věřitel. V případě, že má uvedenou povinnost více osob, postačí její splnění alespoň jednou z nich.²⁵⁸ OZ zde výslovně nestanoví, na základě čeho bude zápis proveden. Návrh musí být doložen listinami prokazující změnu

²⁵⁵ § 1355 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²⁵⁶ *Důvodová zpráva k občanskému zákoníku* [online] [cit. 13. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>

²⁵⁷ § 1354 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²⁵⁸ § 1358 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

skutečnosti, jejíž zápis se navrhuje. Pokud bude konkrétní případ sporný, musí být návrh doložen soudním rozhodnutím.²⁵⁹

5.5 Výkon zástavního práva

OZ přinesl změny i v oblasti výkonu zástavního práva. I zde je patrná snaha zákonodárce o uvolnění právní úpravy a ponechání více volného prostoru dohodě mezi zástavním věřitelem a zástavním dlužníkem.

Toto uvolnění je zřejmé již z prvního ustanovení, které výkon zástavního práva reguluje. Podle něho se může zástavní věřitel po splatnosti dluhu uspokojit způsobem, dohodnutým se zástavcem, popřípadě zástavním dlužníkem (k této dohodě je vyžadována písemná forma). Není-li takové dohody, je zástava zpeněžena ve veřejné dražbě nebo z prodeje zástavy podle jiného zákona - tímto zákonem je myšlen ZZŘS.

Zpeněžení zástavy ve veřejné dražbě již bylo rozebráno výše; pokud jde o druhou z uvedených možností (soudní prodej zástavy), příslušná právní úprava byla přesunuta z § 200y - 200za OSŘ do § 354 - 358 ZZŘS. Obsah zmíněných ustanovení OSŘ byl převzat bez věcných změn, přičemž příslušná právní úprava řízení *"byla pouze legislativně technicky upravena po systematické stránce, která lépe vystihuje průběh řízení a z hlediska aplikační praxe je přehlednější, než úprava v občanském soudním řádu, ve znění účinném do 31. 12. 2013."*²⁶⁰

Lze tak říci, že i nyní jsou obecně aplikovatelné závěry dřívější judikatury, kde soud řešil problematiku spojenou s § 200y - 200za OSŘ. Při zkoumání, zda bylo doloženo zástavní právo k zástavě, soud vždy přihlíží rovněž k důvodu neplatnosti smluv, pokud vyšel z obsahu smlouvy nebo jinak za řízení najevo.²⁶¹ V případě, že zástavní věřitel doloží skutečnosti podle § 358 odst. 1 (tj. zajištěnou pohledávku, zástavní právo k zástavě, jejíž prodej navrhuje, a kdo je zástavním dlužníkem) listinami vydanými nebo ověřenými státními orgány nebo veřejnými listinami notáře, může soud prvního stupně vydat rozhodnutí o nařízení prodeje zástavy bez jednání, a tedy bez

²⁵⁹ *Důvodová zpráva k občanskému zákoníku* [online] [cit. 13. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>

²⁶⁰ *Důvodová zpráva k zákonu o zvláštních řízeních soudních* [online]. [cit. 13. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=931&CT1=0>

²⁶¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 11. 2010, sp. zn. 21 Cdo 3754/2009

slyšení zástavního dlužníka. Žalobu soud doručí zástavnímu dlužníku až spolu s usnesením o nařízení prodeje zástavy.²⁶²

V současné době rovněž platí závěry dřívější judikatury, podle které např. platí, že v případě, kdy měla zajištěná pohledávka vzniknout na základě smlouvy o půjčce (na jejímž základě velká část pohledávek vzniká), je potom nutné v řízení o soudním prodeji zástavy ve smyslu ustanovení § 358 odst. 1 ZZŘS²⁶³ "*doložit zajištěnou pohledávku z půjčky nejen uzavřenou smlouvou, ale také odevzdáním předmětu půjčky dlužníku.*"²⁶⁴ Uvedené odpovídá dalšímu postoji Nejvyššího soudu, podle kterého "*zástavní právo vzniká a zajišťuje pohledávku na vrácení předmětu půjčky v rozsahu, v jakém skutečně vznikla, tedy jen v rozsahu skutečně půjčených věcí určených podle druhu s příslušenstvím. Jen do takové výše mohou být půjčené prostředky vymáhány věřitelem zpět a jen do takové výše mohou být také zajištěny zástavním právem.*"²⁶⁵

Rovněž platí i další poznatek judikatury týkající se účastníků řízení, podle kterého "*účastníkem řízení o soudním prodeji zástavy je jako zástavní dlužník (§ 200y odst. 2 o. s. ř.²⁶⁶) ten, kdo je vlastníkem zástavy. Se zástavním dlužníkem, kterého zástavní věřitel označil v žalobě o soudní prodej zástavy jako účastníka řízení, soud jedná, jen dokud nevyjde za řízení najevo, že vlastnictví k prodeji navržené zástavy svědčí někomu jinému. Zjistí-li soud, že vlastníkem zástavy je ve skutečnosti někdo jiný, než kdo byl v žalobě označen jako zástavní dlužník, není to důvodem k zamítnutí žaloby nebo, došlo-li ke změně ve vlastnictví zástavy teprve po zahájení řízení, k procesnímu nástupnictví ve smyslu ustanovení § 107a o. s. ř.; soud začne bez dalšího (bez vydání zvláštního rozhodnutí) jednat jako s účastníkem řízení s tou (jinou) osobou, o níž bylo prokázáno nebo jinak doloženo, že je vlastníkem zástavy.*"²⁶⁷ Stále platný je i závěr, podle kterého je věcná legitimace v řízení o určení, zda tu zástavní právo je či není, dána pouze zástavnímu věřiteli a zástavnímu dlužníku i tehdy, pokud bylo příslušné zástavní právo zřízeno ke spoluvlastnickému podílu.²⁶⁸

²⁶² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 2. 2011, sp. zn. 21 Cdo 676/2010

²⁶³ Dříve § 200z odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů

²⁶⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 10. 2007, sp. zn. 21 Cdo 3161/2006

²⁶⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 8. 2011, sp. zn. 21 Cdo 2372/2010

²⁶⁶ Nyní § 355 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

²⁶⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 3. 2008, sp. zn. 21 Cdo 623/2007

²⁶⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 2. 2010, sp. zn. 21 Cdo 661/2009

I dle platné právní úpravy platí, že lze celý proces soudního prodeje zástavy rozdělit na dvě fáze. V první fázi jde o řízení o soudním prodeji zástavy. Tato fáze je zahájena podáním žaloby, již se zástavní věřitel domáhá nařízení soudního prodeje zástavy, přičemž končí usnesením soudu, jímž bylo o této žalobě rozhodnuto. Druhá fáze může následovat tehdy, pokud soud usnesením nařídí prodej zástavy. Zástavní věřitel pak může podat návrh na nařízení výkonu rozhodnutí prodejem zástavy, kterému soud smí vyhovět tehdy, pokud usnesení o nařízení prodeje zástavy obsahuje označení oprávněné a povinné osoby, zástavy a výši zajištěné pohledávky a jejího příslušenství.²⁶⁹

Ve výše zmíněném usnesení, kterým soud vyhová žalobě zástavního věřitele a nařídí soudní prodej zástavy, soud rozhodne též o povinnosti zástavního dlužníka k náhradě nákladů řízení. V případě, že zástavnímu věřiteli náhradu nákladů řízení přizná, nestanoví (nemusí stanovit) zástavnímu dlužníku lhůtu k jejich zaplacení. Náhrady nákladů řízení o soudní prodej zástavy, která byla zástavnímu věřiteli usnesením přiznána, se zástavní věřitel může v rámci výkonu rozhodnutí nebo exekuci domáhat jen z výtěžku zpeněžení zástavy, kterého bylo jejím prodejem dosaženo. Nelze výkon rozhodnutí (exekuci) pouze za účelem uspokojení náhrady těchto nákladů řízení z jiného majetku povinného.²⁷⁰

Zásadní změnou je již zmíněná možnost dohody zástavního věřitele se zástavcem, případně se zástavním dlužníkem o uspokojení zástavního věřitele. V tomto případě však platí, že *"má-li dohoda o realizaci zástavního práva privátním prodejem uzavřená již v zástavní smlouvě obstat v testu § 1315 odst. 2 písm. b), musí být dostatečně specifická na to, aby vyloučila libovůli zástavního věřitele. Lze očekávat, že úvěrová praxe vyjde z ujednání, již dle dosavadní právní úpravy uzavíraných podle § 117a ObchZ za účelem privátního prodeje zastaveného podílu ve společnosti s ručením omezeným. Konkrétní ujednání bude vycházet z toho, jaké konkrétní aktivum je zástavou a jaká je tržní praxe na trhu s takovými aktivy, v principu však dohoda o privátní realizaci bude předepisovat nějakou formu kompetitivního prodejního procesu, směřujícího k dosažení nejlepší možné ceny za daných okolností. U realit lze proto např. předpokládat ujednání o zpeněžení standardním prodejním procesem prostřednictvím realitního zprostředkovatele, u podílu v obchodní korporaci privátní*

²⁶⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 6. 2010, sp. zn. 20 Cdo 4396/2008

²⁷⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 7. 2010, sp. zn. 21 Cdo 1520/2009

aukcí vedenou finančním zprostředkovatelem činným na trhu fúzi a akvizic, atd."²⁷¹ Dohoda pak zavazuje i právní nástupce zástavního dlužníka.²⁷² Významnou změnou oproti dřívější právní úpravě je skutečnost, že je přípustná dohoda (po splatnosti pohledávky), podle které je zástavní věřitel oprávněn si zástavu ponechat.²⁷³

Zástavní věřitel má povinnost oznámit započetí výkonu zástavního práva písemně zástavnímu dlužníkovi, přičemž v tomto oznámení zástavnímu dlužníkovi uvede, jak se ze zástavy uspokojí. Rovněž zajistí zápis započetí výkonu zástavního práva ve veřejném rejstříku či rejstříku zástav, pokud je zde zástavní právo zapsáno.²⁷⁴ V případě existence zástavních věřitelů, kterým náleží právo na uspokojení v pořadí předcházejícím pořadí zástavního věřitele, který zahájil výkon svého zástavního práva, oznámí zástavní věřitel započetí s výkonem zástavního práva také těmto zástavním věřitelům.²⁷⁵

Po oznámení nesmí zástavní dlužník bez souhlasu zástavního věřitele zástavu zcizit. Tento zákaz se nedotýká práv nabyvatele, na něhož zástavce převedl vlastnické právo k věci v rámci běžného obchodního styku při svém podnikání, s výjimkou situací, kdy nabyvatel věděl nebo z okolností musel vědět, že s výkonem zástavního práva bylo započato.²⁷⁶ Zástava může být zástavním věřitelem zpeněžena nejdříve třicet dnů po doručení oznámení zástavnímu dlužníkovi, resp. po zápisu započetí výkonu zástavního práva zapsáno do veřejného seznamu nebo do rejstříku zástav.²⁷⁷ Zástavní dlužník, resp. třetí osoba, která má zástavu u sebe, je povinna poskytnout zástavní věřiteli potřebnou součinnost.²⁷⁸

Z výtěžku prodeje zástavy je uhrazena pohledávka včetně příslušenství a nákladů, na jejichž náhradu má zástavní věřitel právo. Zástavnímu dlužníku pak vznikají stejná práva, jako by dluh splnil sám.²⁷⁹ Úhradou pohledávky zpeněžením

²⁷¹ SPÁČIL, J. a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2013, s. 1117.

²⁷² § 1360 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²⁷³ *Důvodová zpráva k občanskému zákoníku* [online] [cit. 13. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>

²⁷⁴ § 1362 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²⁷⁵ § 1373 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²⁷⁶ § 1363 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²⁷⁷ § 1364 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²⁷⁸ § 1367 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²⁷⁹ § 1368 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

zástavy tak vzniká zástavnímu dlužníku subrogační právo.^{280 281} V případě, že výtěžek zpeněžení zástavy nepostačuje k uspokojení věřitele, je osobní dlužník zbylou část zaplatit. Pokud naopak výtěžek výši pohledávky překračuje, je příslušná částka zaplacená zástavnímu dlužníku.²⁸²

OZ obsahuje podrobnou úpravu výkonu zástavního práva v případě, kdy existuje více zástavních věřitelů. SOZ byl i zde ve srovnání s novou právní úpravou poměrně stručný, když mu k regulaci stačilo jediné ustanovení.²⁸³

OZ zde kromě obecného pravidla o pořadí zástavních práv závislejícím na jejich vzniku doplňuje, že v případě, kdy má být vznik zástavního práva zapsán ve veřejném seznamu, je pro pořadí rozhodující okamžik podání návrhu na provedení zápisu.²⁸⁴ OZ dále upravuje pořadí zástavních práv v případě zástavních práv k věci, k níž má zástavci vzniknout vlastnické právo teprve v budoucnu, a vícero zástavních práv váznoucích na movité věci. V prvním případě se stanoví pořadí zástavních práv podle doby uzavření zástavní smlouvy. V případě zápisu budoucího zástavního práva do rejstříku zástav nebo do veřejného seznamu, je rozhodující rozhoduje pořadí podání návrhu na příslušný zápis.²⁸⁵ V případě, kdy na movité věci vázne více zástavních práv, dává OZ přednost zástavnímu právu zapsanému v rejstříku zástav nebo ve veřejném seznamu podle pořadí zápisu přednostně před právem vzniklým jiným způsobem.²⁸⁶ Tímto OZ chrání registrovaná práva zástavních věřitelů před neregistrovanými (tzn. právy, která vznikla jiným způsobem - předáním zástavnímu věřiteli, dáním do

²⁸⁰ *Důvodová zpráva k občanskému zákoníku* [online] [cit. 13. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>

²⁸¹ Subrogační právo zástavního dlužníka dovodila již dřívější judikatura, kdy např. Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 31. 3. 2009, sp. zn. 29 Odo 1343/2006 uvedl: "*Uhradí-i zástavní dlužník z titulu zástavního práva váznoucího na majetku v jeho vlastnictví za osobního dlužníka zástavnímu věřiteli zajištěnou pohledávku nebo přivodí-li zánik zástavního práva tím, že složí cenu zástavy, a není-li zde jiné dohody mezi ním a osobním dlužníkem, má právo domáhat se v rozsahu takové úhrady vůči osobnímu dlužníku vydání bezdůvodného obohacení podle ustanovení § 454 obč. zák. Totéž platí, jestliže zástavní právo zanikne tím, že zástavní dlužník strpí realizaci zástavního práva zpeněžením zástavy; a to bez zřetele k tomu, zda ke zpeněžení zástavy došlo proti jeho vůli (že na něm bylo vynuceno).*" Nejvyšší soud dále ve svém usnesení ze dne 19. 8. 2009, sp. zn. 29 Cdo 5499/2007 doplnil, že "*ze závěru, že pohledávka zanikla z důvodu zániku dlužnické právnické osoby bez právního nástupce, však nelze, i kdyby byl opravdu správný, úspěšně dovozovat na základě principu akcesority, že by bez dalšího zaniklo její zajištění poskytnuté třetími osobami.*"

²⁸² § 1370 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²⁸³ § 165 odst. 2 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů. SOZ zde pouze stručně uváděl: "*Vznikne-li na zástavě více zástavních práv, uspokojují se zajištěné pohledávky postupně v pořadí určeném podle doby vzniku zástavních práv.*"

²⁸⁴ § 1371 odst. 1 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²⁸⁵ § 1371 odst. 2 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²⁸⁶ § 1371 odst. 3 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

úschovy, označením znamením).²⁸⁷ OZ dále upřednostňuje právo vzniklá odevzdáním zástavy zástavnímu věřiteli nebo třetí osobě před právem vzniklým označením věci znamením.²⁸⁸ Nová právní úprava takto posiluje právní jistotu subjektů zástavního práva, neboť upřednostňuje ta zástavní práva, která jsou snadněji prokazatelná (tzn. ta, která jsou registrována, či kde alespoň došlo k předání věci). Zároveň tím rovněž motivuje účastníky právních vztahů, aby (zejména v případě, kdy se jedná o zajištění rozsáhlejších dluhů) zástavní právo nechali příslušným způsobem zapsat a postavili tak zcela najisto svůj právní vztah, resp. práva a povinnosti z něj vznikající.

Zástavní věřitelé jsou v rámci nové právní úpravy oprávněni písemně ujednat pořadí svých zástavních práv. Zákonodárce zde nastavil pravidla tak, aby bylo takové ujednání účinné jen vůči těm, kdo jej provedli, zástavním věřitelům s horším pořadím zástavního práva a po příslušném zápisu i vůči třetím osobám. Ujednání naopak není účinné vůči zástavnímu věřiteli, který na ujednání nepřistoupil, a jehož práva by takovým ujednáním byla zkrácena.²⁸⁹ I zde se tak projevuje široká smluvní svoboda, kterou účastníkům právních vztahů OZ poskytuje, a která je zároveň kombinována důslednou ochranou práv třetích osob, které se určitého ujednání neúčastnily.

5.6 Zánik zástavního práva

Ustanovení týkající se zániku zástavního práva vychází z velké části z předchozí právní úpravy,²⁹⁰ přičemž OZ ji částečně mění a rozšiřuje, či některé způsoby zániku zástavního práva neuvádí.

Základním pravidlem je, že pokud zanikne zajištěný dluh, zanikne i zástavní právo.²⁹¹ Toto ustanovení vychází z akcesority zástavního práva. Zanikne-li zajišťovaný dluh, pak již není nic, co by mohlo příslušné zástavní právo zajišťovat. Je třeba připomenout, že OZ neuvádí, že zajištěný dluh musel zaniknout splněním ze strany dlužníka. K jeho zániku může dojít i jednáním ze strany jiných osob, např. tím,

²⁸⁷ *Důvodová zpráva k občanskému zákoníku* [online] [cit. 14. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>

²⁸⁸ § 1371 odst. 3 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²⁸⁹ § 1372 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²⁹⁰ § 170 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

²⁹¹ § 1376 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

že zajištěný dluh uhradí zástavnímu věřiteli namísto dlužníka ručitel, jak dovodila již dřívější judikatura.²⁹² Tyto závěry jsou pak zcela platné i v podmínkách OZ.

V mnohých případech však zástavní právo zaniká i přesto, že příslušná pohledávka nadále trvá. Jedná se o případy, kdy²⁹³

- zanikne zástava
- se zástavní věřitel vzdá zástavního práva
- zástavní věřitel vrátí zástavu zástavci nebo zástavnímu dlužníkovi
- zástavce nebo zástavní dlužník složí zástavnímu věřiteli cenu²⁹⁴ zastavené věci
- uplyne doba, na niž bylo zástavní právo zřízeno
- další osoba nabude k zastavené věci vlastnické právo v dobré víře, že věc není zatížená zástavním právem s výjimkou případů, kdy je zástavní právo zapsáno v rejstříku zástav nebo ve veřejném seznamu
- věc a zástavní právo nebyly zapsány ve veřejném seznamu a zástava, popřípadě její část, byla převedena a zástavní smlouva určuje, že zástavu nebo její část lze převést bez zatížení zástavním právem, nebo k tomuto převodu došlo v rámci běžného obchodního styku při podnikání zcizitele

Oproti předchozí právní úpravě je z výše uvedených zcela nově zakotveno ustanovení o zániku zástavního práva v případě vrácení zástavy zástavním věřitelem zástavci nebo zástavnímu dlužníkovi. Komentář zde uvádí, že zmíněné ustanovení není důsledné, a že vhodnější formulaci v tomto směru obsahuje právní úprava zadržovacího práva,²⁹⁵ neboť zástavní právo "*nemůže trvat, pokud odevzdání zástavy pominulo, a zastavení věci tudíž přestalo být patrné.*"²⁹⁶

²⁹² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 6. 2005, sp. zn. 29 Odo 563/2003

²⁹³ § 1377 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²⁹⁴ Dřívější právní úprava hovořila o "obvyklé ceně zástavy." K té pak Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 15. 4. 2010, sp. zn. 21 Cdo 924/2009 doplnil, že může být "*stanovena jakýmkoliv postupem, způsobilým vyjádřit, jaká cena by byla v době složení dosažena při prodeji zástavy s dodržením případných cenových předpisů o regulaci cen, a tedy rovněž dohodou, uzavřenou na straně jedné mezi osobou, která ji hodlá složit (zástavním dlužníkem nebo zástavcem), a mezi zástavním věřitelem na straně druhé.*"

²⁹⁵ Jedním ze způsobů zániku zadržovacího práva je situace, kdy se věc trvale z moci věřitele. Viz § 1399 písm. c) zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

²⁹⁶ SPÁČIL, J. a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). Komentář.* 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2013, s. 1132.

Poslední dva z výše uvedených způsobů zániku zástavního práva jsou v OZ konstruovány nově. O prvním z nich lze říci, že v jeho případě je podstatnější část hovořící o tom, že *"se ustanovení nevztahuje na zástavní práva zapsaná v rejstříku zástav nebo veřejném seznamu (s ohledem na problémy s vyhledáváním konkrétních věcí v rejstříku zástav lze ovšem o vhodnosti tohoto pravidla vést polemiku). U ostatních zástav zástavní právo zanikne, pokud k zástavě nabude vlastnické právo třetí osoba, která je v dobré víře, že věc není zastavena. Podle § 7 se dobrá víra na straně nabyvatele předpokládá. V obchodní praxi tedy pravidlo odstavce 2 dopadne zejména na hmotné věci movité, které vyjdou z režimu předání nebo úschovy jinak než podle odstavce 1 písm. c), takové věci, z nichž budou odstraněna znamení podle § 1317 odst. 2, nebo na pohledávky či jiné neregistrované věci nehmotné, k nimž nebylo zástavní právo zřízeno zápisem do rejstříku zástav."*²⁹⁷

V případě posledního z uvedených způsobů zániku zástavního práva může určité komplikace působit odlišení situací, kdy se jedná o běžný obchodní styk a kdy již nikoli. Zákon pojem "běžný obchodní styk" nedefinuje. V tomto případě je třeba posuzovat každý konkrétní případ individuálně a vzít přitom v úvahu relevantní okolnosti. V úvahu je třeba vzít závěry judikatury, kde již byla otázka běžného obchodního styku opakovaně řešena. V návaznosti na její závěry lze obecně říci, odpověď na otázku, zda k převodu zástavy či její části došlo v rámci běžného obchodního styku, *"bude záležet na posouzení konkrétních okolností toho kterého případu, zpravidla však půjde především o porovnání předmětu zkoumané dispozice (jeho povahy) s předmětem podnikání společnosti."*²⁹⁸ V citovaném rozsudku Nejvyšší soud posuzoval, zda došlo k postoupení pohledávky v rámci běžného obchodního styku. Soud zde vyslovil, že *"není rozhodné porovnání výše pohledávky s výší základního kapitálu společnosti, nýbrž s obvyklou výší jiných jejích pohledávek, které v rozhodné době společnost postupovala třetím osobám."*²⁹⁹ Domnívám se, že zde je nutno nahlížet na převod příslušné zástavy zejména ze dvou hledisek - zda lze převod do běžného obchodního styku při podnikání zcizitele zařadit věcně (tzn. zda v rámci jeho podnikání běžně dochází k převodům, jejichž předmět je typově srovnatelný s převáděnou zástavou) a objemově (tzn. zda hodnota zástavy zjevně nepřevyšuje

²⁹⁷ SPÁČIL, J. a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2013, s. 1133.

²⁹⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 9. 12. 2009, sp. zn. 23 Cdo 3867/2007

²⁹⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 9. 12. 2009, sp. zn. 23 Cdo 3867/2007

hodnotu jiných předmětů převodu, které jsou v rámci podnikání zcizitele běžně převáděny).

Zástavní právo nezaniká postoupením pohledávky. Toto zmínil již za účinnosti SOZ Nejvyšší soud, podle kterého *"žádná z možností zániku zástavního práva uvedených v ustanovení § 170 odst. 1 obč. zák. nepočítá s tím, že by zástavní právo mohlo zaniknout jen proto, že pohledávka (zástavou zajištěná) byla převedena (postoupena) na jiného „pozdějšího věřitele zastavené pohledávky“.* Naopak z ustanovení § 164 odst. 1 obč. zák. se výslovně podává, že zástavní právo působí i vůči každému pozdějšímu věřiteli zastavené pohledávky."³⁰⁰ Výše uvedené je v souladu i s novou právní úpravou a zmíněné závěry tak lze aplikovat i nadále.

S problematikou zániku zástavního práva souvisí i otázka jeho promlčení. Zástavní právo podléhá promlčení, což platí nyní, stejně jako dříve, jak bylo dovozeno i dřívější judikaturou.³⁰¹

Promlčením zástavní právo nezaniká. Stejně jako v případě dřívější právní úpravy³⁰² platí, že se zástavní právo nepromlčí dříve než příslušná pohledávka. Uvedené *"pojetí je důsledkem akcesorické povahy zástavního práva a jeho závislosti na osudu zajištěné pohledávky."*³⁰³ Promlčení pohledávky pak nebrání zástavnímu věřiteli v uspokojení ze zástavy.³⁰⁴ V OZ je tak částečně prolomen princip akcesority zástavního práva, přičemž je upřednostňována uhrazovací funkce zástavního práva před funkcí zajišťovací, čímž je posílen hlavní smysl zástavního práva.³⁰⁵

Z uvedeného je pak *"zřejmé, že zástavní právo jako věcněprávní institut na rozdíl od vlastnického práva promlčení podléhá. Tato skutečnost přispívá k právní jistotě dlužníka. Pokud by promlčení podléhala pouze pohledávka věřitele, ale ne zástavní právo, jímž je tato pohledávka zajištěna, vedlo by to de facto k obcházení*

³⁰⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. 6. 2013, sp. zn. 21 Cdo 2511/2012

³⁰¹ Např. v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 25. 4. 2007, sp. zn. 21 Cdo 1918/2005, soud vyslovil, že *"Z ustanovení § 151f odst. 1 obč. zák. (ve znění účinném od 1. 1. 1992 do 31. 8. 1998) nevyplývá, že by se zástavní právo nemohlo promlčet. Toto zákonné ustanovení pouze umožňuje uspokojení ze zástavy i pro případ, kdy by zajištěná pohledávka byla promlčena a nebylo by možné dosáhnout jejího přisouzení z hlediska závazkového vztahu."* Zmíněné ustanovení tehdy znělo: *"Není-li zajištěná pohledávka řádně a včas splněna, může zástavní věřitel u soudu navrhnout prodej zástavy, a to i tehdy, když zajištěná pohledávka je promlčena."*

³⁰² § 100 odst. 2 zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

³⁰³ VYMAZAL, L. *Několik úvah k promlčení zástavního práva.* Právní rozhledy, 2009, č. 3, s. 94.

³⁰⁴ § 615 odst. 1 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

³⁰⁵ PELECH, J. *Uspokojení ze zástavního práva zajišťujícího promlčený dluh z pohledu principu akcesority.* Právní rozhledy, 2011, č. 18, s. 664.

institutu promlčení. Věřitel by si mohl nárokovat uspokojení své pohledávky výkonem zástavního práva prakticky kdykoliv po časově neomezenou dobu."³⁰⁶ K promlčení zástavního práva rovněž nedochází, dokud má zástavní věřitel movitou zástavu u sebe, popřípadě dokud ji pro něho opatruje třetí osoba.³⁰⁷ Rovněž platí, že "dojde-li v důsledku marného uplynutí promlčecí doby k promlčení zástavního práva, nemá pozdější uznání závazku zajištěného zástavním právem bez dalšího vliv na samotné promlčení zástavního práva."³⁰⁸

S ohledem na výše řečené tak lze shrnout, že OZ sice neupravuje promlčení zástavního práva jednotně, když činí určité rozdíly v závislosti na tom, co je zástavou, nicméně zástavní právo obecně promlčení stále podléhá, přičemž nová právní úprava této problematice ve srovnání s dřívější regulací věnuje výrazně větší pozornost.³⁰⁹

Zástavní právo rovněž nezaniká v důsledku nemožnosti splnění zajištěného dluhu. Toto dovodila již dřívější judikatura, kdy Nejvyšší soud v tomto případě vyslovil: "Věřitel, který nemůže být uspokojen dlužníkem z důvodů spočívajících v osobě dlužníka (včetně toho, že dlužník, který je právnickou osobou, zanikl bez právního nástupce), má nárok na uspokojení ze zajištění poskytnutého třetími osobami; povinnost náhradního dlužníka uspokojit věřitele (v případě, že dluh odpovídající zajištěné pohledávce nebyl včas splněn) proto není (nemůže být) dotčena tím, že dluh odpovídající této pohledávce nemůže splnit zaniklá právnická osoba, která je dlužníkem."³¹⁰ Závěry uvedené v citovaném rozsudku jsou aplikovatelné i nyní.

5.7 Práva vlastníka při uvolnění zástavy

OZ nově upravuje práva vlastníka při uvolnění zástavy. Účelem těchto příslušných ustanovení je obnovení tradičního institutu uvolněné hypotéky a rovněž jeho rozšíření nejen na nemovité věci zapsané ve veřejném seznamu, ale rovněž i na všechny věci, podléhající zápisu do veřejných seznamů. Důvodová zpráva v této souvislosti akcentuje, zmíněné řešení je osvědčené a praktické, přičemž zde odpadá nutnost zástavní právo pro nově zajišťovaný dluh znovu zapisovat (podmínkou vzniku

³⁰⁶ LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 2190 s.

³⁰⁷ § 615 odst. 2 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

³⁰⁸ KASPRÍK, T. *Uznání závazku a jeho vliv na promlčení zástavního práva* [online] epravo.cz [cit. 16. 9. 2014] Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/uznani-zavazku-a-jeho-vliv-na-promlčení-zastavního-prava-77179.html>

³⁰⁹ TINTĚRA, T. *Otázky nad promlčením zástavního práva*. Právní fórum, 2012, č. 8, s. 336.

³¹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 4. 2008, sp. zn. 21 Cdo 3138/2007

zástavního práva je ovšem zápis nově zajištěného dluhu). Navíc je díky nové právní úpravě možné rezervovat pořadí zástavního práva (materiálně zaniklého, ale formálně stále zapsaného) pro zajištění nového dluhu. Je zde zajištěna ochrana zájmů věřitelů, v jejichž prospěch bude zástavní právo zapisováno později, přičemž přijetí věci jako zástavy mohou odmítnout, pokud se zástavce nevzdá práva vůči nim, které pro něho z uvolněné zástavy plyne.³¹¹

OZ v tomto případě stanoví, že pokud dojde k uvolnění zástavy zánikem zástavního práva a zároveň ještě nedojde ve veřejném seznamu k výmazu zápisu o zástavním právu, považuje se zástavní právo za uvolněné. Vlastník věci pak může spojit uvolněné zástavní právo s jiným dluhem, který nepřevyšuje původní dluh.³¹²

Uvolnění zástavního práva společně s pominutím původního dluhu lze zapsat do veřejného seznamu na žádost vlastníka. Ten musí prokázat zánik zástavního práva listinou potvrzenou zástavním věřitelem nebo rozhodnutím soudu nebo jinou veřejnou listinou. Pokud vlastník uvolněným zástavním právem nezajistí jiný dluh do deseti let od zápisu uvolnění zástavního práva, dochází v případě jeho práva tak učinit k prekluzi.³¹³ Uvolnění zástavního práva pak lze před uplynutím deseti let vymazat jen společně se zástavním právem.³¹⁴ OZ umožňuje vlastníku, aby se při zřízení zástavního práva nebo později zavázal k tomu, že zástavním právem zapsaným ve výhodnějším pořadí nezajistí nový dluh. Pokud je toto zapsáno ve veřejném seznamu, nelze uvolněným zástavním právem zajistit nový dluh, dokud trvá zástavní právo pro věřitele, v jehož prospěch se vlastník zavázal.³¹⁵

5.8 Záměna zástavního práva

Kromě uvolnění zástavy dochází v OZ rovněž k obnovení tradičního institutu záměny (konverze) zástavního práva. Rovněž úprava záměny zástavního práva má usnadnit zejména potřeby úvěrového obchodu.³¹⁶ Institut záměny zástavního práva podobně jako uvolnění zástavního práva *"umožňuje vlastníku zástavy zřídit pro nový dluh zajištění*

³¹¹ *Důvodová zpráva k občanskému zákoníku* [online] [cit. 14. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>

³¹² § 1380 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

³¹³ § 1381 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

³¹⁴ § 1382 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

³¹⁵ § 1384 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

³¹⁶ *Důvodová zpráva k občanskému zákoníku* [online] [cit. 14. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>

zástavním právem se zpětným pořadím přednosti, čímž ohrožuje ostatní věřitele vlastníka zástavy."³¹⁷

Záměna zástavního práva spočívá v umožnění vlastníku věci, aby požádal o to, aby bylo v pořadí zástavního práva (zapsaného ve veřejném seznamu) váznoucího na věci a k zajištění dluhu nepřevyšujícího původní dluh zapsáno zástavní právo pod podmínkou, že do roka po zápisu nového zástavního práva bude staré zástavní právo vymazáno.³¹⁸ Nové zástavní právo lze zapsat i namísto několika zástavních práv zapsaných v pořadí přímo za sebou.³¹⁹

O výmaz starého zástavního práva pak může žádat vlastník věci nebo věřitel, v jehož prospěch má být nové zástavní právo zřízeno, musí tak ovšem učinit do roka pod sankcí zániku nového zástavního práva, které příslušný orgán veřejné moci nové zástavní právo vymaže i bez návrhu spolu se všemi zápisy, které se k němu vztahují.³²⁰

OZ upravuje rovněž situaci, kdy na starém zástavním právu vázne jiné právo nebo omezení zapsané ve veřejném seznamu. V takovém případě lze nové zástavní právo do tohoto seznamu zapsat pod podmínkou, že

- závada bude vymazána, nebo
- se souhlasem stran převedena na zástavní právo nové.³²¹

Možnost přeměny starého zástavního práva v nové lze vyloučit. Vlastník tak může učinit při zřízení zástavního práva nebo později, přičemž toto vyloučení musí být zapsáno ve veřejném seznamu.³²²

5.9 Podzástavní právo

Stejně jako SOZ, i nová právní úprava v souvislosti se zástavním právem reguluje i právo podzástavní. I v případě ustanovení o podzástavním právu se zákonodárce při jejich přípravě inspiroval dřívější právní úpravou.³²³ V případě regulace podzástavního práva lze ve srovnání s dřívější právní úpravou pozorovat v

³¹⁷ SPÁČIL, J. a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2013, s. 1138.

³¹⁸ § 1385 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

³¹⁹ § 1389 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

³²⁰ § 1386 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

³²¹ § 1387 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

³²² § 1388 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

³²³ *Důvodová zpráva k občanskému zákoníku* [online] [cit. 14. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>

zásadě pouze minimální rozdíly spočívající ve změně formulace jednotlivých ustanovení.

5.10 Zvláštní zákony

Obecná úprava zástavního práva se nachází v OZ. V některých případech je ale zástavní právo regulováno rovněž ustanoveními některých zvláštních zákonů. Je tomu tak tehdy, kdy se jedná o zástavu specifické povahy.

Některé tyto zákony, resp. jejich příslušná ustanovení regulující zástavní právo, budou rozebrány v rámci kapitoly týkající se zástavního práva v OZ a nikoli v kapitole předcházející, neboť v rámci rozboru těchto zákonů bude soustředěna pozornost na jejich platné znění; v případě výkladu týkajícího se před 1. 1. 2014 i po tomto datu by byl tento rozbor do značné míry zdvojený. Změny, které byly v těchto zákonech provedeny v souvislosti s nabytím účinnosti OZ, budou připomenuty zde.

5.10.1 Zákon č. 13/1993 Sb., celní zákon

Ustanovení o zástavním právu obsahuje mimo OZ např. zákon č. 13/1993 Sb., celní zákon, ve znění pozdějších předpisů. Zde je obsaženo ustanovení o celním zástavním právu. Podle tohoto ustanovení celní zástavní právo slouží k zajištění pohledávky pro případ, že jí odpovídající celní dluh nebude řádně a včas splněn s tím, že v tomto případě lze dosáhnout uspokojení ze zástavy. Zástavo use zde rozumí dovážené zboží, které není zbožím pocházejícím z Evropských společenství. Ke vzniku celního zástavního práva dochází v okamžiku vstupu zástavy na území Evropských společenství. V souvislosti s celním zástavním právem je dáno celním orgánům oprávnění k tomu, aby zástavu do doby, než bude celní dluh splněn nebo zajištěn v plné výši, zajistily, a to bez ohledu na práva třetích osob. Za zajištění zástavy je zde považováno rovněž rozhodnutí celních orgánů ukládající osobě, která zástavu drží, že ji nesmí používat, prodávat nebo s ní jiným způsobem nakládat. K zániku celního zástavního práva dochází zánikem zajištěné pohledávky, přičemž promlčením zajištěné pohledávky však celní zástavní právo nezaniká. K zániku celního zástavního práva dochází rovněž zánikem zástavy nebo zajištěním celního dluhu v plné výši. Celní úřad je oprávněn k prodeji zboží.³²⁴

³²⁴ § 305 zákona č. 13/1993 Sb., celní zákon, ve znění pozdějších předpisů

5.10.2 Zákon č. 114/1995 Sb., o vnitrozemské plavbě

ZVP hovoří o zástavním právu v souvislosti s osvědčením plavidla. Toto osvědčení dokládá, vlastnictví k plavidlu. Do tohoto osvědčení je vyznačován vznik zástavního práva plavebním úřadem.³²⁵

Zástavní právo se projevuje rovněž v plavebním rejstříku, který představuje veřejně přístupný seznam.³²⁶ Veškeré změny v zapisovaných údajích v plavebním rejstříku je vlastník povinen neprodleně oznámit plavebnímu úřadu.³²⁷

Do plavebního rejstříku se zapisuje údaj o zřízení zástavního práva na plavidle.³²⁸ Zápis má pouze evidenční charakter a nepředstavuje tedy akt, na jehož základě by zástavní právo vzniklo.³²⁹

V souvislosti s nabytím účinnosti OZ nedošlo ohledně právní úpravy zástavního práva obsažené v ZVP k žádným změnám. S účinností od 1. 1. 2015 již nebude zástavní právo nadále vyznačováno do osvědčení plavidla.

5.10.3 Zákon č. 49/1997 Sb., o civilním letectví

Zvláštní ustanovení o zástavním právu obsahuje ZCL, který byl již zmíněn výše. Podle právní úpravy obsažené v ZCL vzniká smluvní zástavní právo k letadlu dnem zápisu zástavního práva do leteckého rejstříku podle pořadí došlých žádostí.³³⁰ Účinnost převodu vlastnictví a zástavního práva k letadlu zapsanému do leteckého rejstříku nastává dnem zápisu do leteckého rejstříku. Aby bylo možno platně realizovat převod vlastnictví zastaveného letadla je nutný souhlas zástavního věřitele. Zástavní věřitel, jehož zástavní právo je zapsáno v leteckém rejstříku, je zvýhodněn při výkonu rozhodnutí, neboť je v jeho rámci oprávněn domáhat se přednostního uspokojení z prodeje letadla před jiným zástavním věřitelem s výjimkou případů, kdy se jedná

³²⁵ § 10 odst. 7 zákona č. 114/1995 Sb., o vnitrozemské plavbě, ve znění pozdějších předpisů

³²⁶ § 14 odst. 2 zákona č. 114/1995 Sb., o vnitrozemské plavbě, ve znění pozdějších předpisů

³²⁷ § 14 odst. 3 zákona č. 114/1995 Sb., o vnitrozemské plavbě, ve znění pozdějších předpisů

³²⁸ § 14 odst. 2 zákona písm. f) č. 114/1995 Sb., o vnitrozemské plavbě, ve znění pozdějších předpisů

³²⁹ MATES, P. *K povaze záznamů do informačních systémů ve veřejné správě*. Právní rozhledy, 1997, č. 3, s. 117.

³³⁰ § 5a odst. 4 zák. č. 49/1997 Sb., o civilním letectví a o změně a doplnění zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů

o věřitele, jehož zástavní právo bylo v leteckém rejstříku zapsáno dříve, či věřitele, který má k letadlu právo zadržovací.³³¹ ZCL dále obsahuje ustanovení o zápisu a výmazu zástavního práva do/z leteckého rejstříku.³³²

V souvislosti s nabytím účinnosti OZ nedošlo v právní úpravě zástavního práva v ZCL k žádným změnám.

5.10.4 Zákon č. 61/1952 Sb., o námořní plavbě

Zástavní právo k námořnímu plavidlu je regulováno v § 23 ZNP. Podle tohoto ustanovení se pro zástavní právo k námořnímu plavidlu použijí subsidiárně ustanovení OZ o zástavním právu k věcem movitým. Převod vlastnictví a zřízení zástavního práva k námořnímu plavidlu zapsanému do námořního rejstříku nabývá účinnosti teprve dnem zápisu do námořního rejstříku a zápis má tedy v tomto ohledu konstitutivní charakter. Smluvní zástavní právo k námořnímu plavidlu vzniká provedením zápisu této skutečnosti do námořního rejstříku podle pořadí došlých návrhů.³³³ Nabytí účinnosti OZ na tomto pravidle nic nezměnilo a uvedené ustanovení dále platí v nezměněné podobě.

Tímto pojetím ZVP navazuje na svého předchůdce, jímž byl zák. č. 61/1952 Sb., o námořní plavbě, ve znění pozdějších předpisů, který byl účinný až do 30. 6. 2000. Podle § 25 tohoto zákona platilo, že *"přechod vlastnictví a zřízení zástavního práva k lodím zapsaným do rejstříku nabývají účinnosti zápisem do námořního rejstříku, a u lodí plujících s prozatímním průvodním listem záznamem na tomto listě."*³³⁴

5.10.5 Zákon č. 56/2001 Sb., o podmínkách provozu na pozemních komunikacích

Zvláštní ustanovení týkající se zástavního práva obsahuje i ZPPVPK. Tato právní úprava a její změny již byly zmíněny výše v rámci rozboru vzniku zástavního práva podle OZ, na který lze v této souvislosti odkázat.

³³¹ § 5b odst. 4 zák. č. 49/1997 Sb., o civilním letectví a o změně a doplnění zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů

³³² § 6 a § 6a zák. č. 49/1997 Sb., o civilním letectví a o změně a doplnění zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů

³³³ § 23 zákona č. č. 61/2000 Sb., o námořní plavbě, ve znění pozdějších předpisů

³³⁴ § 25 zákona č. 61/1952 Sb., o námořní plavbě, ve znění pozdějších předpisů

5.10.6 Zákon č. 280/2009 Sb., daňový řád

Zástavní právo má významné místo i v rámci DŘ. Tento zákon nabyl účinnosti dne 1. 1. 2011, když nahradil dřívější zák. č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů. Zástavní právo je v DŘ upraveno v rámci jeho ustanovení o zajištění daní, která jsou obsažena v § 167 - 174 DŘ.

Podle právní úpravy obsažené v DŘ je správce daně oprávněn ke zřízení zástavního práva rozhodnutím, a to k majetku daňového subjektu k zajištění jím neuhrazené daně za podmínek stanovených občanským zákoníkem, pokud DŘ nestanoví jinak. Toto rozhodnutí musí obsahovat ve výroku kromě náležitostí podle § 102 odst. 1 DŘ³³⁵ výši daně zajištěné zástavním právem a označení zástavy. Správce daně je oprávněn rozhodnout o zřízení zástavního práva k majetku vlastníka, odlišného od daňového subjektu, jehož nedoplatek je zajišťován. Jako podmínku k tomuto postupu DŘ stanoví předchozí písemný souhlas vlastníka s úředně ověřeným podpisem. Ke vzniku zástavního práva dochází doručením příslušného rozhodnutí daňovému subjektu, resp. vlastníka, je-li od daňového subjektu odlišný. Jedná-li se o nemovitou věc evidovanou v katastru nemovitostí, či další majetek, o kterém jsou vedeny veřejné registry, vzniká zástavní právo doručením rozhodnutí o zřízení zástavního práva příslušnému katastrálnímu úřadu, popřípadě tomu, kdo vede veřejný registr. K zániku takto vzniklého zástavního práva dochází rovněž právní mocí rozhodnutí, kterým správce daně ruší zástavní právo.³³⁶

K výše uvedenému bylo s účinností od 1. 1. 2014 doplněno ustanovení, podle kterého se v případě zřízení zástavního práva rozhodnutím správce daně na toto zástavní právo tak, jako by se vlastník zástavy zavázal, že (i) zástavním právem zapsaným ve výhodnějším pořadí nezajistí nový dluh; tato skutečnost se zapíše do příslušného veřejného registru, nebo (ii) neumožní zápis nového zástavního práva namísto starého zástavního práva zapsaného ve výhodnějším pořadí než zástavní právo zřízené rozhodnutím správce daně - toto je zapisováno do příslušného veřejného registru.^{337 338}

³³⁵ Obecné náležitosti rozhodnutí.

³³⁶ § 170 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění účinném do 31. 12. 2013

³³⁷ § 170 odst. 6 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů

³³⁸ Důvodová zpráva k tomuto uvádí: "Nový odstavec 6 reaguje na právní úpravu zakotvenou v § 1380 až 1389 nového občanského zákoníku. Ponecháním stávající úpravy daňového řádu by s jeho účinností

S účinností od 1. 1. 2014 bylo do DR rovněž vloženo ustanovení § 170a, podle kterého správce daně může vykonat zástavní právo podle OZ s tím, že při jeho výkonu se přiměřeně použije ustanovení o provádění daňové exekuce.^{339 340}

došlo ke zhoršení postavení správce daně jakožto věřitele, neboť v soukromoprávní sféře bude moci věřitel smluvně zamezit zhoršení pořadí své pohledávky zajišťované zástavním právem, ať už prostřednictvím záměny nebo uvolnění zástavního práva. V novém odstavci 6 se proto navrhuje, aby se v případě, kdy zástavní právo zřídí správce daně svým rozhodnutím, tj. mimosmluvním způsobem, uplatnila právní fikce, podle níž se na zástavní právo hledí tak, jako by se vlastník zástavy zavázal, že zástavním právem zapsaným ve výhodnějším pořadí nezajistí nový dluh, resp. neumožní zápis nového zástavního práva namísto starého zástavního práva zapsaného ve výhodnějším pořadí než zástavní právo zřízené rozhodnutím správce daně. Obě tyto skutečnosti musí být zapsány do příslušného veřejného seznamu, kde jsou evidována zástavní práva. V důsledku toho nastane efekt předvídaný v § 1384 nového občanského zákoníku, tj. uvolněným zástavním právem nebude možné zajistit nový dluh, resp. efekt předvídaný v § 1388 nového občanského zákoníku, tj. nebude možné zapsat nové zástavní právo namísto starého. v § 1388 nového občanského zákoníku, tj. nebude možné zapsat nové zástavní právo namísto starého." Viz Důvodová zpráva k zákonnému opatření Senát o změně daňových zákonů v souvislosti s rekodifikací soukromého práva a o změně některých zákonů [online] [cit. 19. 11. 2014]. Dostupné z: http://www.financnisprava.cz/assets/cs/prilohy/d-zakony/Duvodova_zprava_k_ZOS_344-2013_o_zmene_danovych_zakonu_vcetne_duvodove_zpravy.pdf

³³⁹ § 170a zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů

³⁴⁰ Důvodová zpráva k tomuto uvádí: "V § 1359 až 1375 přináší nový občanský zákoník změnu, kterou je nutné zohlednit v i úpravě daňového řádu, aby nedošlo ke zhoršení postavení správce daně v roli zajištěného věřitele oproti soukromoprávnímu zástavnímu věřiteli. Navrhuje se proto rozšíření pravomoci správce daně spočívající v možnosti prodeje zástavy. Správce daně tímto získá pravomoc postupovat jako věřitel podle nového občanského zákoníku. Budou tak na něho vztahena veškerá práva a povinnosti, které nový občanský zákoník přiznává věřitelům v souvislosti s výkonem zástavního práva. Tam, kde je věřitelům umožněno prodat zástavu jiným způsobem než ve veřejné dražbě, bude správce daně postupovat přiměřeným způsobem, jakým postupuje při prodeji movitých věcí (nemající povahu práva) a nemovitých věcí v rámci daňové exekuce. Navrhovaná úprava tak umožní správci daně provést zpeněžení zástavy vlastními silami, aniž by byl nucen žádat soudního exekutora. Pro dlužníka bude tento způsob zpeněžení jeho majetku znamenat podstatné snížení nákladů, které by jinak musel hradit buď soudnímu exekutorovi, nebo správci daně (pokud by ke zpeněžení došlo v rámci daňové exekuce). V souladu s novým občanským zákoníkem hradí dlužník pouze hotové výdaje nutné ke zpeněžení, nikoli tedy náhrady nákladů daňové exekuce (srov. § 182 a násl. daňového řádu) pouze hotové výdaje nutné ke zpeněžení, nikoli tedy náhrady nákladů daňové ho řádu "exekuce (srov. § 182 a násl. daňového řádu)." Viz Důvodová zpráva k zákonnému opatření Senát o změně daňových zákonů v souvislosti s rekodifikací soukromého práva a o změně některých zákonů [online] [cit. 19. 11. 2014]. Dostupné z: http://www.financnisprava.cz/assets/cs/prilohy/d-zakony/Duvodova_zprava_k_ZOS_344-2013_o_zmene_danovych_zakonu_vcetne_duvodove_zpravy.pdf

6 Zhodnocení nové právní úpravy

Před hodnocením nové právní úpravy zástavního práva lze zmínit zhodnocení celkové úpravy zajištění závazků. Ta byla již před nabytím účinnosti OZ v zásadě vyhovující a poskytovala věřitelům dostatečnou paletu možností k tomu, aby mohli v rámci tehdejších ustanovení zvolit vhodný nástroj zajištění. Zároveň je však třeba říci, že dřívější právní úprava trpěla určitými nedostatky, které se OZ snaží napravit. Pokud jde o zmíněné nedostatky předchozí právní úpravy, v první řadě lze zmínit její roztržitost a nepřehlednost - roztržitost vyplývala zejména ze skutečnosti, že dřívější právní úprava byla dvojkolejná, kdy vedle sebe existoval SOZ na straně jedné a ObchZ na straně druhé. V mnohých případech činilo výkladové potíže určení, zda konkrétní právní vztah podléhal regulaci SOZ či ObchZ. Byť byly některé nedostatky překlenuty dílčími novelizacemi provedenými ještě před přijetím OZ, jejich efekt byl pouze částečný a tyto novelizace tak nepřinesly komplexní změnu srovnatelnou s novým kodexem. OZ přináší sjednocení úpravy zajištění, která se tím stává přehlednější.³⁴¹

Hovoříme-li o nové regulaci zástavního práva, lze souhlasit s názorem Bezoušky (2013), který k nové právní úpravě uvádí, že nová právní úprava nepředstavuje revoluci, nýbrž jde evoluční cestou, vedoucí od přílišného státního paternalismu, znatelným zejména v souvislosti s realizací zástavního práva - OZ zde přináší významné uvolnění.³⁴² Nová právní úprava vychází z dřívější právní úpravy, kdy mimo jiné drží jednotný pojem zástavy a nerozlišuje tak mezi zástavou ruční, hypotékou, pozemkovou zástavou atd. Bezouška (2013) doplňuje, že nová právní úprava byla inspirována např. slovenským pojetím vycházejícím ze vzorového zákona o zajištěných transakcích vypracovaného Evropskou bankou pro obnovu a rozvoj, kdy jedním z charakteristických znaků je vyšší míra autonomie stran, projevující se např. ve způsobu vymezení zajišťovaného dluhu a zástavy, ujednání o způsobu výkonu zástavního práva apod.³⁴³

³⁴¹ NĚMEC, R. *Zajištění závazků podle nového občanského zákoníku* [online] ihned.cz [cit. 29. 9. 2014] Dostupné z: <http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-52130100-zajisteni-zavazku-podle-noveho-obcanskeho-zakoniku>

³⁴² Dřívější právní úprava umožňovala zástavnímu věřiteli zpeněžit zástavu pro případ nesplnění zajištěné pohledávky včas pouze dvěma způsoby - soudním prodejem zástavy a prodejem ve veřejné dražbě. Taková právní úprava představovala značné omezení smluvní autonomie. Viz JEDLIČKA, M. *Právní úprava zástavního práva dle nového občanského zákoníku*. Právní fórum, 2012, č. 8, s. 333.

³⁴³ BEZOUŠKA, P., PIECHOWICZOVÁ, L. *Nový občanský zákoník 2014 - nejdůležitější změny*. 1. vydání. Praha : ANAG, 2013, s. 275.

Zmíněné posílení autonomie vůle je patrné na vícero místech nové právní úpravy zástavního práva a lze jej označit jako jeden z jejích charakteristických znaků. Pokud jde o některé další konkrétnější rysy, resp. ustanovení obsažená v OZ, lze podtrhnout zejména následující.

OZ svými ustanoveními umožňuje, aby se mohl stát zástavou široký výčet hodnot, když jako podmínku ke způsobilosti být zástavou pouze obchodovatelnost věci.³⁴⁴ Toto pojetí prospívá hospodářskému životu, resp. k využitelnosti zástavního práva, které si díky tomuto může i nadále udržovat výsadní postavení mezi zajišťovacími instituty.

Jak bylo zmíněno již výše, OZ dodržuje jednotnost pojmů, neboť se drží pojetí, podle kterého je zástavním právem zajišťován dluh. Nedochozí tak v tomto ohledu k nejednotnosti používaných pojmů, kdy je podle některého ustanovení zajišťován dluh, jinde pohledávka, na jiném místě závazek či splnění povinnosti atd.

S obecným uvolněním právní úpravy obsažené v OZ souvisí kromě kladení důrazu na autonomii vůle rovněž omezení formálnosti smluv. Zatímco dříve byla pro zástavní smlouvu předepsána povinná písemná forma, nyní je zachována pouze v některých případech, kde je nutno z povahy věci nutno zajistit vyšší úroveň právní jistoty. V nejvýznamnějších případech je pak vyžadována forma veřejné listiny.

Posun lze pak spatřovat i v případě výčtu zakázaných ujednání. Tento výčet je omezenější, přičemž se omezuje pouze na taková ustanovení smlouvy, která jsou s povahou zástavního práva neslučitelná. V nové právní úpravě dokonce dochází k prolomení dřívějšího zákazu propadné zástavy. Ta je v rámci regulace OZ povolena (buť po splatnosti dluhu), což lze považovat za výraz již výše zmíněné autonomie vůle, která představuje jeden z hlavních pilířů OZ.

V nové právní úpravě je obsažena podrobná regulace zástavního práva v případě některých zástav, jejichž specifická povaha podrobnější zachycení vyžaduje. V této souvislosti OZ obsahuje zvláštní ustanovení týkající se zastavení podílu v korporaci, cenného papíru nebo zaknihovaného cenného papíru, účtu vlastníka zaknihovaných cenných papírů či pohledávky.

³⁴⁴ § 1310 odst. 1 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

Zákonodárce při přípravě OZ respektoval některé nové potřeby současných ekonomických vztahů, kdy projevem této skutečnosti je např. i podrobnější úprava právního postavení zástavního věřitele, přičemž v této souvislosti OZ nově výslovně zakotvuje i jeho právo na přijímání plnění pojišťovny z pojistné smlouvy.

Podrobnější je i právní úprava týkající se výkonu zástavního práva. Jedná se o zásadní fázi vztahu mezi zástavním věřitelem a zástavním dlužníkem, kdy se zástavní věřitel domáhá plnění, které mu nebylo poskytnuto zástavním dlužníkem. V tomto ohledu tak lze považovat větší detailnost nové právní úpravy za pozitivní krok, neboť zde přispívá vyšší právní jistotě a tím i k posílení uhrazovací funkce zástavního práva, která je pro zástavního věřitele zásadní v okamžiku, kdy dojde k selhání funkce zajišťovací a zástavnímu věřiteli se nedostane příslušného plnění osobním dlužníkem.

S výkonem zástavního práva souvisí i možnost uspokojení zástavního věřitele jinak, než prodejem zástavy ve veřejné dražbě podle OSŘ. Zástavní věřitel se může se zástavcem dohodnout na jiném způsobu svého uspokojení, což může být v konečném důsledku výhodné nejen pro zástavního věřitele.

Za pozitivní lze pokládat i znovuzavedení institutu uvolněného zástavního práva a záměny zástavního práva. I v tomto ohledu vyšel zákonodárce vstříc potřebám praxe a poskytl jí právní rámec tam, kde jej bylo třeba.

Byť ani nová právní úprava zástavního práva není zcela dokonalá (viz např. výše zmíněné připomínky Čecha (2012, 2013) v souvislosti regulací zastavení podílu v korporaci), lze ji obecně považovat za krok správným směrem a přiblížení regulace tradičního zajišťovacího institutu moderním trendům a potřebám praxe. Bylo potřeba zejména oproštění od zbytečných omezení, která dřívější právní úprava obsahovala a které zahrnovaly zejména omezení autonomie vůle a plošný požadavek písemné formy zástavní smlouvy bez ohledu na povahu zástavy a další okolnosti.

Hodnotíme-li novou právní úpravu zástavního práva, nabízí se srovnání s příslušnou regulací v právním řádu, který je českému právu nejbližší - tedy v právu slovenském. Na tomto místě se tedy jeví vhodným zařadit alespoň v omezeném rozsahu stručné přiblížení slovenské právní úpravy zástavního práva.

Slovenská právní úprava má stejný základ jako česká. Zástavní právo je zde upraveno v zák. č. 40/1964 Sb., občiansky zákonník. Jedná se tedy o tedy SOZ, který šel na Slovensku svou vlastní cestou a na rozdíl od ČR na Slovensku nebyl přijat právní předpis, kterým by byl SIOZ nahrazen.

Poslední novelou, která byla českému i slovenskému právu v souvislosti se zástavním právem společná, byl již výše zmíněný zák. č. 509/1991 Sb., který nabyl účinnosti dne 1. 1. 1992 a který přinesl znovuzakotvení regulace zástavního práva do ustanovení § 151a - 151m SOZ.

Současná slovenská právní úprava reguluje zástavní (záložné) právo stále ve zmíněných ustanoveních - některá z nich byla novelizována a rovněž byla doplněna i ustanovení další (§ 151ma - 151me SIOZ). Přestože šel SIOZ cestou dílčích novelizací a nebyl nahrazen jako celek, lze říci, že právní úprava zástavního práva v něm obsažená je poměrně moderní, přičemž některá zde zakotvená ustanovení byla zakomponována do právního řádu ČR teprve účinností OZ.

Mezi jedno z nich patří nižší požadavky na formu smluv - i zde (stejně jako v OZ) platí, že při odevzdání věci není vyžadována písemná forma smlouvy.³⁴⁵ I na Slovensku je v souvislosti se zástavním právem využíván rejstřík zástav (*register záložných práv*),³⁴⁶ kdy zápis do něj je podmínkou vzniku zástavního práva k souboru věcí, práv anebo jiných majetkových hodnot, podniku anebo části podniku jako celku,³⁴⁷ rovněž i zde vzniká zástavní právo k nemovitostem zápisem do katastru nemovitostí.³⁴⁸ I zde existuje možnost nechat zástavní právo vzniklé předáním věci zapsat do registru zástavních práv, přičemž SIOZ toto podmiňuje písemným vyhotovením potvrzením o obsahu smlouvy podepsané zástavcem a zástavním věřitelem před zápisem zástavního práva.³⁴⁹

Stejně jako OZ i SIOZ umožňuje stranám, aby smluvně umožnili jiný způsob uspokojení věřitele.³⁵⁰ I na Slovensku je umožněno sjednat propadnou zástavu a i zde je takové ujednání přípustné pouze po splatnosti dluhu.³⁵¹

³⁴⁵ § 151b odst. 1 zák. č. 40/1964 Sb., občiansky zákonník, ve znění pozdějších předpisů

³⁴⁶ § 151e odst. 1 zák. č. 40/1964 Sb., občiansky zákonník, ve znění pozdějších předpisů

³⁴⁷ § 151f odst. 1 zák. č. 40/1964 Sb., občiansky zákonník, ve znění pozdějších předpisů

³⁴⁸ § 151e odst. 2 zák. č. 40/1964 Sb., občiansky zákonník, ve znění pozdějších předpisů

³⁴⁹ § 151e odst. 5 zák. č. 40/1964 Sb., občiansky zákonník, ve znění pozdějších předpisů

³⁵⁰ § 151j odst. 1 zák. č. 40/1964 Sb., občiansky zákonník, ve znění pozdějších předpisů

SIOZ stanoví, že v případě, že je zástavou podnik nebo jeho část, zástavní věřitel je oprávněn uspokojit se nebo se domáhat uspokojení z podniku jako celku pouze v případě, že zástavní právo vzniklo ke všem součástem podniku nebo k jeho části.³⁵²

V případě započetí výkonu zástavního práva je zástavní věřitel tuto skutečnost oznámit katastru nemovitostí,³⁵³ resp. registru zástavních práv.³⁵⁴

SIOZ upravuje plnění pojišťovny z pojistné smlouvy zástavnímu věřiteli,³⁵⁵ které bylo českého právního řádu zakotveno teprve s příchodem účinnosti OZ. Rovněž obsahuje zvláštní ustanovení o zástavním právu k pohledávce z účtu, z jiné formy vkladu anebo k pohledávce z úvěru.³⁵⁶

S ohledem na výše uvedené lze shrnout, že i přesto, že se oba právní řády (český a slovenský) vydaly po rozdělení federace každý svou cestou, jsou v současné době (alespoň co se zástavního práva týká) do značné míry podobné. O obou úpravách v občanských zákonících lze říci, že představují moderní pojetí právní úpravy zástavního práva. Zatímco český zákonodárce tohoto stavu docílil přijetím nového soukromoprávního kodexu, slovenský zvolil cestu novelizace SIOZ.

³⁵¹ § 151j odst. 3 zák. č. 40/1964 Sb., občiansky zákonník, ve znění pozdějších předpisů

³⁵² § 151j odst. 5 zák. č. 40/1964 Sb., občiansky zákonník, ve znění pozdějších předpisů

³⁵³ § 151l odst. 4 zák. č. 40/1964 Sb., občiansky zákonník, ve znění pozdějších předpisů

³⁵⁴ § 151l odst. 1 zák. č. 40/1964 Sb., občiansky zákonník, ve znění pozdějších předpisů

³⁵⁵ § 151mc zák. č. 40/1964 Sb., občiansky zákonník, ve znění pozdějších předpisů

³⁵⁶ § 151me zák. č. 40/1964 Sb., občiansky zákonník, ve znění pozdějších předpisů

7 Závěr

Zástavní právo lze považovat za základní nástroj zajištění dluhu. Jedná se o tradiční institut, který byl znám již před dvěma tisíci lety a který měl velký význam jak pro tehdejší ekonomické vztahy, tak i pro ty současné. V moderní době si lze zejména podnikatelskou činnost (obzvláště realizaci developerských projektů či dalších činností, kde je nutné využít ve velkých objemech externího financování) bez institutu zástavního práva představit jen stěží.

Oblasti zástavního práva se věnuje ve svých publikacích a praktických výstupech vícero autorů. V této souvislosti lze uvést například Tégla (2012), zabývajícího se obecně věcnými právy, Vymazala (2009), jehož závěry lze zmínit zejména v souvislosti s problematikou promlčení zástavního práva nebo Čecha (2012, 2013), který mimo jiné kriticky rozebral některá ustanovení týkající se zástavního práva (např. zastavení podílu v korporaci).

Zástavní právo skýtá ve srovnání s ostatními nástroji sloužícími k zajištění dluhu velkou výhodu v tom, že poskytuje věřiteli poměrně pohodlnou cestu k jeho uspokojení v případě, že příslušný dluh nebude řádně a včas splněn. Velkou předností zástavního práva je skutečnost, že v něm jsou kombinovány dvě funkce, které významným způsobem posilují právní postavení věřitele a přináší mu vysokou míru jistoty, že příslušný dluh bude splněn. Nejprve motivuje dlužníka ke splnění dluhu a pomáhá tak věřiteli preventivním působením na dlužníka. Pokud toto působení není dostatečné a ke splnění dluhu nedojde, chrání zástavní právo věřitele svou uhrazovací funkcí, alespoň ve druhé fázi před vznikem ztráty, resp. případné ztráty minimalizuje.

V rámci zpracování diplomové práce byly shrnuty poznatky týkající se vývojových změn zástavního práva v České republice. Zástavnímu právu věnuje OZ velkou pozornost, což lze demonstrovat mimo jiné i poměrně velkým rozsahem právní úpravy. OZ poskytuje regulaci zástavního práva téměř sto paragrafů, což jen dokresluje jeho význam a demonstruje zájem zákonodárce na tom, aby byla jeho právní úprava pečlivá a aby byly všechny významné problémy, se kterými se praxe v souvislosti s využíváním zástavního práva, vyřešeny. Zákonodárce tak při přípravě OZ usiloval o zajištění co nejvyšší právní jistoty.

Zástavnímu právu je třeba i s ohledem na jeho nezastupitelnou roli věnovat zvýšený zájem. I z tohoto důvodu je třeba ocenit snahu zákonodárce, který se při přípravě nové podoby právní úpravy zástavního práva snažil o to, aby tato regulace byla co možná nejvíce přívětivá těm, kteří institutu zástavního práva budou v praxi využívat. OZ se subjektům snaží poskytovat kvalitní právní rámec pro jejich právní vztahy - poskytuje jim vysokou míru svobody, resp. volnosti v tom, jak si své právní vztahy nastaví, aby mohli dosáhnout svých zamýšlených cílů. Zároveň však zaručuje nezbytnou míru ochrany, aby nedocházelo k aplikaci některých ujednání, která se povaze a účelu zástavního práva příčí, resp. která nepřiměřeně a bezdůvodně zvýhodňují některou ze stran.

Byť ani nová právní úprava zástavního práva není zcela bez nedostatků, obecně ji lze jednoznačně přivítat, neboť pro praktické použití představuje nepochybně přínos. Vykazuje-li určité nedostatky, lze doufat v jejich postupné odstranění pomocí novelizací či judikatury. Úmyslem předložené diplomové práce bylo provést rozbor přinejmenším základních rysů dřívější právní úpravy zástavního práva, následně analyzovat regulaci současnou a v návaznosti na to provést zhodnocení přínosnosti provedených změn.

Resumé

The diploma thesis is preoccupied with the legal regulation of the right of lien in the Czech Republic. The introduction is followed by a chapter explaining the right of lien and its basic concepts, including systematical incorporation in the legal system of the Czech Republic. The third heading discusses the historical development of the right of lien in the Czech Republic with the roots dating back to the times of the Roman law. History is also necessary to understand the modifications that had been taking place in the field of lien. The fourth chapter is dedicated to the regulations contained in the Act no. 40/1964 Coll., the Civil Code. The main part of the work is focused on the alteration of lien pursuant to the Act no. 89/2012 Coll., the Civil Code, which came into force on January 1st 2014. The following chapter is targeted on the evaluation of the new legislation, including the comparison with the lien regulation of the Slovak Republic.

The legal regulation of the right of lien in the Czech legal system has undergone a number of changes and amendments in relation to the economic and political development of the society. The right of lien belongs to one of the most important and most frequently used institutions to secure debts in the post-revolutionary period. Due to the frequent use of the right of lien in the daily life of individuals as well as of legal persons, it was necessary to modify this institute in detail. The main essence of a lien for the benefit of the lien creditor is to motivate the debtor to fulfill the debt properly and on time. If the debtor fails to do so, the creditor can proceed to the satisfaction of its claim through the exercise of the lien.

The new legal regulation of lien is conflated into one single Act, which includes the new institutes as well as it is detailed and comprehensive, seeking a greater legal certainty. It also emphasizes the greater autonomy of the contracting parties, which will certainly reflect the needs of the practice, according to the requirements of the specific cases. Overall, the new legislation can be considered as a positive, its deficiencies might be eliminated with the help of the amendments to the Civil Code or by the jurisprudence.

Seznam použité literatury, právních předpisů a jiných zdrojů

Knihy

- BALÍK, S., BALÍK, S. ml. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 3. vydání. Plzeň : Aleš Čeněk, 2010, 234 s. ISBN 978-80-7380-256-1
- BAREŠOVÁ, E., BAUDYŠ, P. *Zákon o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem*. 4. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, 778 s. ISBN 978-80-7179-594-0
- BEZOUŠKA, P., PIECHOWICZOVÁ, L. *Nový občanský zákoník 2014 - nejdůležitější změny*. 1. vydání. Praha : ANAG, 2013, 376 s. ISBN 978-80-7263-819-2
- DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I, II Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, 1600 s., ISBN 978-80-7400-107-9
- ELIÁŠ, K., HAVEL, B., BEZOUŠKA, P., ŠUSTROVÁ, D. *Občanské právo pro každého*. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2013, 316 s. ISBN 978-80-7478-013-4
- HENDRYCH, D. a kol. *Právníký slovník*. 3. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, 1481 s. ISBN 978-80-7400-059-1
- HRDINA, A. I., DOSTALÍK, P. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2010, 138 s. ISBN 978-80-7380-235-6
- JÁNOŠÍKOVÁ, P., KNOLL, V., RUNDOVÁ, A. *Mezníky českých právních dějin*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2005, 231 s. ISBN 80-86898-27-X
- KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 1995, 386 s. ISBN 80-7179-031-1
- LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 2400 s. ISBN 978-80-7400-529-9
- MALÝ, K. a kolektiv. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. vydání. Praha : Linde Praha a.s., 2003, 673 s. ISBN 80-7201-433-1
- MAREK, R., JEŽEK, V. *Cenné papíry v novém občanském zákoníku. Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2013, 462 s. ISBN 978-80-7400-466-7
- SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Občanské zákoníky*. 1. vydání. Ostrava : KEY Publishing s.r.o., 2012, 1019 s. ISBN 978-80-7418-146-7

- SCHELLEOVÁ, I., SCHELLE, K. *Civilní kodexy 1811 – 1950 - 1964*. 1. vydání. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 1993, 602 s. ISBN 80-210-1077-0
- SKŘEJPEK, M. *Římské soukromé právo. Systém a instituce*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2011, 350 s. ISBN 978-7380-334-6
- SPÁČIL, J. a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2013, 1276 s. ISBN 978-80-7400-499-5
- ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kolektiv. *Občanský zákoník I, II*, 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, 2321 s. ISBN 978-80-7400-108-6
- VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2. vydání. Plzeň : Aleš Čeněk, 2010, 694 s. ISBN 978-80 7380-257-8

Odborné články

- BAUDYŠ, P. *K promlčení zástavního práva*. Právní rozhledy, 2008, č. 7, s. 260.
- ČECH, P. *Jak se změní zástavní právo k nemovitosti?*. Právní rádce, 2013, č. 3, s. 14.
- ČECH, P. *Nad několika rekodifikačními nejasnostmi*. Obchodněprávní revue, 2012, č. 11-12, s. 324.
- FIALA, J. *Kompenzace zastavené pohledávky*. Ad Notam, 2003, č. 3, s. 49.
- FIALA, J. *Nad další změnou v právní regulaci zástavního práva (záměry a realita)*. Ad Notam, 2001, č. 5-6, s. 93.
- HORÁČKOVÁ, S., PAVLŮ, R., VYBÍRAL, P., MYŠÁKOVÁ, P. *Zástava závodu v režimu nového občanského zákoníku*. Soudce, 2013, č. 12, s. 29.
- JÄGER, M. *Zástavní právo k pohledávkám vyloučeným z postoupení*. Právní rozhledy, 2013, č. 3, s. 85.
- JEDLIČKA, M. *Právní úprava zástavního práva dle nového občanského zákoníku*. Právní fórum, 2012, č. 8, s. 333.
- MATES, P. *K povaze záznamů do informačních systémů ve veřejné správě*. Právní rozhledy, 1997, č. 3, s. 117.
- MAYER, J. *Akcesorita zástavního práva*. Bulletin advokacie, 2008, č. 12, s. 24.
- MUSILOVÁ, Š. *Zástavní smlouvy v praxi*. Ad Notam, 2005, č. 1, s. 3.
- NITSCHNEIDEROVÁ, Z. *Zástavní právo podle nového občanského zákoníku*. Ad Notam, 2013, č. 6, s. 3.

- PELECH, J. *Uspokojení ze zástavního práva zajišťujícího promlčený dluh z pohledu principu akcesority*. Právní rozhledy, 2011, č. 18, s. 664.
- PIECHOWICZOVÁ, L. *Propadná zástava dle nového občanského zákoníku*. Právní fórum, 2012, č. 8, s. 340.
- RICHTER, T. *Zajištění dluhů podle nového občanského zákoníku - zástavní právo*. Obchodněprávní revue, 2013, č. 9, s. 241.
- RUŽIČ, D. *Změny v subjektech zástavního práva*. Ad Notam, 2010, č. 3, s. 5.
- TÉGL, P. *Stručný nástin úpravy věcných práv v návrhu nového občanského zákoníku, 2. část - věcná práva k věci cizí*. Obchodní právo, 2012, č. 4, s. 122.
- TINTĚRA, T. *Otazníky nad promlčením zástavního práva*. Právní fórum, 2012, č. 8, s. 336.
- VYMAZAL, L. *Několik úvah k promlčení zástavního práva*. Právní rozhledy, 2009, č. 3, s. 94.

Internetové zdroje

- HUML, O. *Zástavní právo jako nástroj zajištění* [online] dhplegal.com [cit. 10. 9. 2014] Dostupné z: <http://www.dhplegal.com/files/69cc86d603fe061934a7283a6416723a.pdf>
- KASPRŮK, T. *Uznání závazku a jeho vliv na promlčení zástavního práva* [online] epravo.cz [cit. 16. 9. 2014] Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/uznani-zavazku-a-jeho-vliv-na-promlzeni-zastavniho-prava-77179.html>
- NĚMEC, R. *Zajištění závazků podle nového občanského zákoníku* [online] ihned.cz [cit. 29. 9. 2014] Dostupné z: <http://pravniradce.ihned.cz/c1-52130100-zajisteni-zavazku-podle-noveho-obcanskeho-zakoniku>

Použité právní předpisy

- Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- Zákon č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 56/2001 Sb., o podmínkách provozu vozidel na pozemních komunikacích a o změně zákona č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla)

- Zákon č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 49/1997 Sb., o civilním letectví a o změně a doplnění zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 13/1993 Sb., celní zákon, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem
- Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 109/1964 Sb., hospodářský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 40/1964 Sb., občiansky zákonník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Použitá soudní judikatura

- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 7. 2014, sp. zn. 32 Cdo 1990/2014
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 9. 2013, sp. zn. 21 Cdo 3694/2012
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 6. 2013, sp. zn. 21 Cdo 2511/2012
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 4. 2013, sp. zn. 32 Cdo 2169/2011
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 1. 2013, sp. zn. 21 Cdo 3472/2011
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 8. 2011, sp. zn. 21 Cdo 2372/2010
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 2. 2011, sp. zn. 21 Cdo 676/2010
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 12. 2010, sp. zn. 21 Cdo 5145/2009
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 11. 2010, sp. zn. 21 Cdo 3754/2009
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 7. 2010, sp. zn. 21 Cdo 1520/2009
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 6. 2010, sp. zn. 20 Cdo 4396/2008
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 2010, sp. zn. 33 Cdo 879/2008
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 4. 2010, sp. zn. 21 Cdo 924/2009
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 2. 2010, sp. zn. 21 Cdo 661/2009
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 12. 2009, sp. zn. 23 Cdo 3867/2007
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 8. 2009, sp. zn. 29 Cdo 5499/2007
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2009, sp. zn. 29 Odo 1343/2006
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 5. 2008, sp. zn. 29 Odo 423/2006
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 4. 2008, sp. zn. 21 Cdo 3138/2007

- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 3. 2008, sp. zn. 21 Cdo 623/2007
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 10. 2007, sp. zn. 21 Cdo 3161/2006
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 4. 2007, sp. zn. 21 Cdo 1918/2005
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 6. 2005, sp. zn. 29 Odo 563/2003
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2005, sp. zn. 21 Cdo 2099/2004
- Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 30. 1. 1997 sp. zn. 1 Cmo 744/96
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 11. 1995, sp. zn. Odon 14/95/Fa

Jiné zdroje

- *Důvodová zpráva k zákonnému opatření Senát o změně daňových zákonů v souvislosti s rekodifikací soukromého práva a o změně některých zákonů* [online] [cit. 19. 11. 2014]. Dostupné z: http://www.financnisprava.cz/assets/cs/prilohy/d-zakony/Duvodova_zprava_k_ZOS_344-2013_o_zmene_danovych_zakonu_vcetne_duvodove_zpravy.pdf
- *Důvodová zpráva k zákonu, kterým se mění zákon č. 56/2001 Sb., o podmínkách provozu vozidel na pozemních komunikacích a o změně zákona č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla), ve znění zákona č. 307/1999 Sb.,* [online] [cit. 14. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=717&CT1=0>
- *Důvodová zpráva k občanskému zákoníku* [online] [cit. 26. 10. 2014]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=362&CT1=0>
- *Důvodová zpráva k zákonu, kterým se mění zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony* [online]. [cit. 9. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=3&CT=465&CT1=0>
- *Důvodová zpráva k zákonu o veřejných dražbách* [online]. [cit. 8. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=3&CT=156&CT1=0>
- *Důvodová zpráva k zákonu o zvláštních řízeních soudních* [online]. [cit. 13. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=931&CT1=0>
- *Důvodová zpráva k zákonu, kterým se mění a doplňuje zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů a některé další zákony* [online]. [cit. 9. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1996ps/tisky/t037000a.htm>